UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204728

UNIVERSAL
LIBRARY

T82 . 15a

రామకృష్ణమాచార్యులు, శ్రీ.
సావిత్రీచరిత్ర నాటకము.

1933

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/R17Sa Accession No. T2339

Author రామకృష్ణమాచార్యులు.

Title సావిత్రి చిత్రాశ్వనాటకము.

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

గ్రంథకర్త

ఆంధ్రనాటక పితామహ యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు.

ఇది

డి. క. కృష్ణమాచార్లు, వారిసహోదరులవలన

ప్రకటింపబడినది.

నాలవ కూర్పు.

బళ్ళారి

భువనేశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1933

All Rights Reserved for Publishing, Translating & Staging

[క్రయము రూ. 1-0-0]

All ights Reserved.

This book is registered under the Copyright Act 1912 Copyright by D. K. Krishnamacharlu & Bros, Bellary. This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage in without permission or offer it for sale. A substantial copy of words ideas contained herein constitutes an infringement of a copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

ఈపుస్తకము 1912వ సం॥ కాపీరైటు ఆక్టు ప్రకారం రిజిష్టరు చేయబడినది, బళ్ళారి శ్రీ॥ డి. కృష్ణమాచార్యులవారి తమ్ములు కాపీరైటు హక్కుదారు. ఈపుస్తకము ఇండియా కాపీరైటుచేతను పరకీయమైన కాపీరైటుచేతను సురక్షితమైనది. ఎవరుగాని యీపుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని, యిందొక భాగముగాని తాము వేఱుప్రకటించుటకును మఱి యొక భాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమున కిచ్చుటకును, తాము వుత్తరవు లేకనే ప్రదర్శించుటకును, హక్కుయివ్వబడదు. ఇందుగల పదములుగాని భాగములుగాని ఏమాత్రమైన కాపీచేసిన యెడల అది కాపీరైటు నుల్లంఘించినట్లగు. అట్టివారు దావాకు పాత్రులగుదురు.

డి॥ కృష్ణమాచార్యులు & బ్రదర్సు
కాపీరైటు హక్కుదారు.

విన్నపము

ఈనాటకము తొలుదొలుత ఆంధ్రనాటక పితామహుని జీవిత కాలములోనే ప్రచురింపఁబడెను. అప్పటికి రెండంకములలో మాత్రము పద్యములు వ్రాయఁబడి తీరికలేమిచే మూఁడవ యంకమునఁ గడపటి పద్యమొక్కటి తక్క యితర పద్యములు వ్రాయఁబడవయ్యె. అందుచే నప్పుడు రెండంకములు మాత్రమే ప్రకటింపఁబడియుండెను. ఆతఁడు గీర్తిశేషుఁడైన తరువాత నీ నాటకమును బూర్తిగాఁ బ్రచురింపఁదలంపు గొన్నవారి సోదరుఁడగు కీ॥ శే॥ శేషాచార్యులవారు మూఁడవ యంకములలోని మిగిలిన పద్యముల వ్రాసిరి. అందుచే మొదటి రెండంకములలోని పద్యములకును మూఁడవ యంకములోని పద్యములకును పన్నివిధములఁ జాల దారతమ్యము గోచరించుచున్నది. ఇట్లని శ్రీ శేషాచార్యులవారు మొదటి కూర్పు పీఠికలోనే వ్రాసి యున్నారు. ఆ పీఠిక నంతయు నిప్పుడు ముద్రించు నావశ్యకత లేదని తోఁచినందునను, ఈనాటక పాఠకులు మూఁడవ యంకములోని పద్యములు ఆంధ్రనాటకపితామహుఁడు వ్రాసినవి కావని తెలిసికొనవలయుననియు నిట్లు విన్నవింపవలసి వచ్చెను. మొదటి రెండంకములలోని పద్యములును, మూఁడవ యంకములోని కడపటి పద్యమును మాత్రమే ఆంధ్రనాటక పితామహునివనియు, తక్కినవి ఆతనివి కావనియు నింకొకసారి పాఠకులకు విన్నవించుచున్నారము.

ప్రకాశకులు.

This book is approved by the Text book Committee and prescribed for the B. A. and Vidvan Examinations 1935 by the University of Madras.

ఈ నాటకము పాఠ్య గ్రంథ నిర్ణాయక సంఘము వారిచే కళాశాలోపయోగమునకై యామోదింపఁబడి మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయపు (1935) బి. ఏ, మఱియు విద్వాన్ పరీక్షలకు పఠనీయ గ్రంథముగా నిర్ణయింపఁబడినది.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU

"ANDHRA NATAKA PITHAMAHA"

Born 1853—Died 1912.

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ప్రస్తావన.

శా॥ శ్రీకాంతామణియేలనీవనవనీ రేఖంబు గన్గొల్వల
వ్యాకోచస్థితిఁ జెందె హా తెలిసెనంచక్షుల్వెసన్మోడ్చి యా
మ్మాకోమ్మాయని వాయుచుం బ్రణయకోపాధీన నవ్వించి యం
గీకారంబునఁ గౌఁగిలించు హరి సేఁగిం ద్రుంచు సుశ్రాంతమున్

అనుబంధము 1.

మ॥ అతివేలంబుగ సప్తసిద్ధులఁ దత్తాత్రేయు కారుణ్యమున్
అతులాత్మీయసహస్రబాహువులెయ్యనర్ఘప్రథాచక్రవ
ర్తితయున్ జాటఁగ నాశ్రితానఘుల దూర్తింద్రోలి కల్యాణసం
తతిఁ జేకూర్చెడు కార్తవీర్యుఁ డుపమాదార్యుం సుఖాశ్రిత్రసున్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు సభ్యుల నవలోకించి).

ఆహా! సకలకలాధారులగు నీసభాసామాజికులందఱు విచ్చేసియున్నారు. వీర మనంబు లలరింపఁజాలు నేదేని నాటకమును ప్రదర్శింపవలయునని నాకభిలాషగుచున్నది. అదె నటియు వచ్చుచున్నది. ఆలోచన చేసెద.

[ప్రవేశము: నటి.]

సూత్ర—నటీ! చతురవస్తు. ఇదోయీ నటనకు తగిన యట్టి సమయమునకే యేతెంచితివి. మేలాయె.

నటి—ఆర్యా! ఎట్టివిషయములయందును బూని సుశిక్షితము కలిమి నెలవగు గల నీవు నాయొుకన సభిలషింపవలెనన్న నాభాగ్యవిశేషముగదా! అదియేవిషయము వచింపుము. ఈసభాసదులందఱు ఎట్టి లచేతియున్నారు? ఎల్లరు సహృదయులుగాఁ యున్నారు.

సూత్ర—వారిలోఁ బ్రత్యేకముగా గుణవంతులను సమీక్షించుము. పండితమండల మండనులైన యీ విద్వత్సభ్యులును, సముచితసాక్ష్యమతల్లులైన యీ పౌరమహాశయులును, నానందింప నేదేని నాటకమొక్కటిం బ్రదర్శింపవలెనని కోరుచున్నారు. కావున ట్లయోచింపఁ గోరితి.

నటి—ఆర్యా! అట్లయిన నాకు మిక్కిలి పరితాపమయ్యెడు.

సూత్ర—ఏల ?

అనుబంధము 2.

నటి—హిమసన్నిపాతంబునఁ బ్రాణులు హరింపఁజాలుటచే హేమంతమను నన్వర్థకాభిధానముఁ జెందిన యీచలివేళఁ గుఱుచమంచములు, వెచ్చని పఱపులు, కడికంబళులు, కట్టుకుంపటులుమాని వేమఱులై యిందువచ్చియున్న యీ సతీపురుషులు మరలనిరాశులై వెనుకకుఁబోవలసివచ్చెనే యని.

సూత్ర—వీరు వెనుకకేలపోవలయు!

నటి—వీరెల్లఁజూచి సంతసింపఁజాలు నాటకముం బ్రదర్శించుట మనకుసాధ్యమా ?

సూత్ర—ఆఁవా! నీవుతప్పుఁదలంచితివి. వీరు దోషజ్ఞులుగాని దోషైకదృక్కులుగారు. ఎంత స్వల్పగుణమున్నను దానికి సంతసించువారేకాని యితరములుకారు. వీరిని రంజించుట యెంతయు సుకరమని యెఱుఁగవైతివే.

నటి—"వీరిని రంజించుట" యంటివే "వీర" నను! సతుల నంటివా పురుషులనంటివా?

సూత్ర—ఉభయులను.

నటి—ఇది కానిపని. చెప్పెదవినుము.

సీ. శృంగారరసము హెచ్చినయంతనొక వేళ
సతులకువెగటన్న సరణిఁదోఁచుఁ
గరుణారసంబు వెగ్గలమైన నొక వేళఁ
బురుషులుగన లేమిఁబొసఁగఁజేయు
నపవర్గమార్గైకవిపులశాంతరసంబు
ప్రకృతకాలమునందు రసమె కాదు
వీరరౌద్రాద్భుతబీభత్సభీమముల్
రసములయ్యు నాహ్లాదములుగావు
తే. గీ. హాస్యవత్సలరసములత్యధికశోభి
నిచ్చఁగనిరసమనుభంగిఁగడుకఁదోఁచు
నీసతీపురుషులకెల్ల నింక మనము
నిచ్చునేకాంతరసంబదేదికలదొ.

సూత్ర—కామినీ! ఇట్టులేటికి వైదగ్ధ్యము జెందెదవు!

సీ. కడఁగి శృంగారప్రకాశంబు శృంగార
మొక్కటేరసమని యుండనిమ్ము
అనసి "ఏకోరసః కరుణ ఏవ" యటంచు
భవభూతియనెడిప్రబలనిమ్ము

పదియు నెన్మిదియుం దొమ్మిదియు నిరసముల
నూహించిరొక్కకొందఱుం జెనిమ్ము
గాఢి "లోకభిన్నరుచి" యంట నొక్కరసం
బెల్లవారికి రుచియింపఁగలదె
తే. గీ. యెల్లరసములించించుక పల్లవింపఁ
దెలుఁగునాటకమందించంపఁ గాసునాదె
జనుల మద్రసో వేత భోజనముకరణి
సమ్మతమిదియె యేకానేకరసమునమ్మ.

నటి—అట్లయిన నిన్ని రసముల వెలసిన నాటకమెందుఁగలదు?

సూత్ర—అదియే యోచించుచున్నాను.

నటి—అయిన నీవు యోచింపుము. నాకుఁ బిలిగానున్నది. నేఁబోయి వండుకొందును.

సూత్ర—నీయట్టి యుక్తిశాలినికి నయితే నాలోచనతోఁ బనియేల? యాసలికాలము నింత వర్ణింపుము. ఇంతలో నే జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొందును.

నటి—భాగ్యము. అయిన వినుము.

ఉ. కాంతలపాలిముత్యములు సంగాంచి క్రిక్కిరిసంబున మోహికెక్కహో
మంతుఁబసగాయమూర్తిఁ గని సూర్యగతి యేమని వెళ్లఁబోవ—

సూత్ర—వినుచున్నాను. జ్ఞాపకమువచ్చె. సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము యొక్క యాత్రనాటకము కలదు. అద్భుతమైన నీవర్ణనము విని నాకు జ్ఞాపకమువచ్చెను.

నటి—ఎవరివలన రచియింపఁబడినది.

సూత్ర-చ॥ కలఁబసగదాగదాగ్రజసికస్వామి ధర్మయశుండు కౌశిక
స్వాలకులకృష్ణమాంత్యకసిపౌత్రుఁడు కృష్ణసుధీంద్రపుత్రుఁడు
స్వలఘుసిధాన నాటకచయాంచ పనాసిప్రధాత్రిభో
పలలితకామకృష్ణకవినామ్నఁ బదాంకనపద్ధతిన్నదె.

నటి—(స్వగతము. కాంతలపాలనము లెల్ల సత్యము భాగ్యము నాకలబ్బెను.)

ఆకర్ణించెలనాథుఁబెల్లఁ గాంచనిరాకచూచి సత్యంబుసి
నింతహాసంబుచూచి నిహాయాసఁగాసుదూమకరందముఁ.

—: ప్రస్తావన :—

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ప్రథమాఙ్కము - ప్రథమరంగము.

సాళ్వపురిలో ద్యుమత్సేనునికొలువుముందటి బయలు.

[ప్రవేశము-సుమాలి యనువిదూషకుఁడు].

సుమాలి—ఆహా! ఎట్టిసమయము గలిగె! ద్వాదశలక్షసైన్యముతో ఘటకేతుఁడు పురమును ముట్టడించియున్నాఁడు. ఎట్లుచేయుదమన్నను విధిలేకయున్నది. నన్నేల యీరాజు పిలిపించియున్నాఁడు! నే యుద్ధమాడఁబోవలయునా? ఏదేనిహాస్య ప్రసంగము గలిగినప్పుడు నేఁదలఁపునకు రావలయుఁగాక యిట్టివేళ నాతోఁ బనియేమి? యుద్ధము జరిగెనా మహోన్నతపదవి యబ్బినట్లు గొప్పవృక్షముపైఁ గూరుచుండి సమర వినోదములన్నియుఁ జూచి యొడలి కీడు కాకుండ వెడలివచ్చి యుద్ధము ముగిసెనని వేడుకగాఁగథ చెప్పవలయువాఁడఁగాక పనికిరానియుద్ధము నాకేల! అయినను జూచెద. (నిష్క్రమించును.)

(వెనుకయవనిక నెత్తఁగా ద్యుమత్సేనుఁడును జయదేవుఁడును నుందురు).

మంజుభాషిణీవృత్తము.

ద్యుమ—కరుణాలవంబు బోఁడగాన మెట్టులో
సరితోడసంధిభయదాహవంబునన్
బరిమాప్పుటొప్పఁగెలువంగఁజాలుదున్
దిరమారఁగూర్పుజయదేవసేనలన్

జయ—రాజేంద్రా! నీయాజ్ఞకు వేలుకలదా? అయిన నింతయోచింపవలయుఁగదా? ఘటకేతుఁడు ద్వాదశలక్ష మహాసైన్యోపేతుఁడై యున్నవాఁడు. మనసైన్యము రెండు లక్షలకంటె నెక్కుడులేదు.

కం॥ అమరంగఁ దారతమ్య
క్రమమరయక దేశకాలగతిఁ గనకెదిరిన్
దముఁ దెలియక చేటెఱుఁగని
సమరము సేయంగఁ దగునె జగతీశులకున్.

ద్యుమ—అయిన నెన్నిదినము లిట్లాలోచించుచుండవలయు? అయ్యో! నాచిత్తాప్తుఁ డొకఁడున్న నాకీచింతయుండదుగదా?

జయ—అతనియెడకే సుమాలిం బంప నెంచితివిగదా! చూతము.

ద్యుమ—ఎన్నిదినములకు వచ్చునో యెట్లు సంఘటిల్లునో యెఱుఁగను.

[ప్రవేశము: సుమాలి]

సుమాలీ! రమ్ము. నీవు నాకు మిక్కిలి కూర్పువాఁడవు. అభిలాషవశంబున నూరక హాస్యోక్తులాడుచున్నందున విదూషకుఁడ వనిపించుకొంటివి కాని మంత్రాలోచనముల్బ్రచరించి యెట్టి కార్యమునైన సాధింపఁ జాలువాఁడవు.

సుమా—ఇంతస్తుతిచేయసాగితివి. నాకేమో భయమగుచున్నది. ఏమోయున్నది.

ద్యుమ—సుమాలీ! వింటివా ఘటకేతుని కృత్యము?

ఇంద్రవజ్ర. ఈతీరు ధైర్యాద్రికి నింద్రవజ్రం
బై తోఁచె శత్రుండిటులాక్రమించెన్
జేతోగతిన్ గుందుచు నిన్సుమాలీ
నా తాపమార్పంగను నమ్మినాఁడన్॥.

మా—వచ్చె. ఇంకేట్లు చేయుదు? రామచంద్రా! ఇదేకు ధర్మమా! నను జంపి నందువలన నీకేమైన ఫలమా? బ్రహ్మహత్య రాదా?

ద్యుమ—ఆదేల? నీవు చావనేల?

సుమా—బ్రాహ్మణుఁడనై పంచాంగము వల్లింపుచుఁ గుంటిలసందున నెంతో పడియుండ వలసినవాఁడ.

సీ॥ పంచెచుట్టి స్రాఁతపంచాంగములు గాఁక
ధనువునుడా కేలఁ దాఁకి యెఱుఁగ
విశదవిశ్వామిత్రకుశసంతతులఁ గాక
బాణముల్వాల కేలఁ బట్టి యెఱుఁగ

నాయువారపుగింజలం(గుమూటలం(గాక
మూపునం(దూగినేమోసియెఱుఁగ
మతివివాహశ్రాద్ధమంత్రముల్గా కత్ర
బృందమంత్రములుచ్చరించినెఱుఁగ
తే. గీ॥ భీష్మపార్థకుమారాదివీరవరుల
కదనభంగులఁగథలలోఁజదివిజనులు
బళి సెబాసనిపొగడనుపన్యసింతుఁ
గానికలనైననని(జూచినేనెఱుంగ॥

ఇట్టివాఁడనే యుద్ధమునకుఁదగుదునా ?

ద్యుమ—మిత్రమా ! నిన్నెవ్వరు యుద్ధమునకు నియమింపనెంచిరి ? యుద్ధమాడనుప
క్రమించినను వెనుదీయుదువా ? అదికాదు. ద్వాదశలక్షసైన్యముతో ఘటకేతుఁడు
దండెత్తివచ్చియుండ నల్పసైన్యముతో నేమిచేయుటకును దోఁచక చిత్రాశ్వుఁడు
దండనీతిచేఁగలిగిన మనోజాడ్యమునకుఁ బ్రతిక్రియచేయ నిన్నుఁబిలిపించితి.

సుమా—ఇట్టిజాడ్యమునకు నేనొక్క మందెఱుంగుదు.

ద్యుమ—అదియేమి ?

సుమా—వేదాంతర ధారుణమును సనుపానముఁ బ్రాతఃకాల రసమింత సేవించినఁజాలు.

ద్యుమ—సుమాలీ ! ఇవియేటిమాటలు—మాచిత్రాశ్వుని నీ వెట్లయినను జూసి తోడుకొని
రావలయు.

సుమా—వాఁడిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు ?

ద్యుమ—ఇక్కడనుండఁగలఁడు. మణిపురముననే మేనమామయూరనుండఁగలఁడు.

సుమా—ఆమణిపురరాజునకుఁ గూఁతురున్నది కదా ?

ద్యుమ—ఉన్నది. ఏల ?

సుమా—నవయౌవనకళాలోలుఁడగు నీకొడుకు పోవకపోవక మేనమామగారియూరికిఁ
బోయియుండఁడుకదా. అక్కడ మేనమామకూఁతురుండుకదా. ఇంతలోవచ్చునఁ
గానేమి!

ద్యుమ—సుమాలీ! నీయూహ యసమంజసము. ఆమెకిప్పుడే పరిణయమైయున్నది.

సుమా—మణిపురస్త్రీలు మిక్కిలి సౌందర్యవతులని విందుము. మేనమామకూఁతురు
లేకున్న నింకేమామకూఁతురున్నదో యారాజ్యసంతుఁడైయున్న రాకుమారునకు మామ
గారికేమితక్కువ ?

(లోపలఁగలకలము మాటలు)

ద్యుమ—ఆహా! ఏమీయద్భుతకలకలము !

సుమా—(ఆవైపుఁజూచి) మిక్కిలివేడుక. అగ్నికి బహుప్రీతి—కోటిసూర్యప్రకా
శము—అందుకే యీవినోదభ్యాసము.

జయ—రాజేంద్రా! కోటలోనికడనున్న పురభాగమునకట్లో శాత్రవుడగ్ని నిడియున్నాఁడు. జనులందఱు కలకలము చేయుచున్నారు.

ద్యుమ—జయదేవా! అయిన నీవుపొమ్ము. దానిఁజల్లార్పుటకుఁ బ్రయత్నింపుము.

(జయ-నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమాలీ! నీవెట్లయిన నీపురినిర్గమించి మణిపురమునకుఁబోయి నాసుతునింబిలిచికొనిరావలయును.

సుమా—శత్రువులు ననుగుఱుతించిననెట్లు?

ద్యుమ—మాఱువేషమునఁబోవలయును. ఒకవేళ గుఱుతించినను బ్రాహ్మణుని నిన్నేమి చేయఁగలరు.

సుమా—మీసత్యవంతుఁడు మణిపురముననే యుండుననునిశ్చయమేమి?

ద్యుమ—ఇంకెందుండఁగలఁడు!

సుమా—ఉండినను వచ్చునా?

ద్యుమ—ఇట్టికష్టకార్యము సంభవించియుండఁగ రాకపోవునా?

సుమా—నేను వినోదమునకీవార్త చెప్పితిననియెంచిన?

ద్యుమ—వినోదమునకెంతదూరము రాఁగలవని యెంచుచునా! అంతేయేల! నేనుజాబు యిచ్చెదను.

సుమా—ఆజాబువారిలోనేఁ బోఁగొట్టుకొన్న?

(లోపల మరలఁగలకలము)

ద్యుమ—సుమాలీ! కలకల మింకను నెక్కువయ్యె. నేఁబోయెద. నీవాయత్నమొనరించి రమ్ము. (నిష్క్రమి)

సుమా—ఈరాజాతనకొడుకు నొకనాఁడైన చెప్పకఁ బంపినవాఁడుకాఁడు. ఇప్పుడు పంపియున్నాఁడు. ఇట్టికార్యమున్నాఁగె. ఆచిత్రాశ్వుఁడెన్నిమాయలో నాతో దేశముచూడవలయునని చెప్పుచుండె. ఇప్పటికు జనసందోహ్మయిప్పఁబోయె. నిండు జవ్వనముబలమున మెఱయుచుఁ జలువఁదప్పించిన కోడెవలెఁజెలరేగి మనోహరయువతీసమూహమున నిండియున్న మణిపురమునకున్న యారాజపుత్రికొక్క వార్తకొనిపోవలనె! నేవచ్చువఱకక్కడే నేమగునో!

కం॥ సరిలేని సైన్యమునను
పురమును దానెల్లకడల ముట్టడిచేసెన్
బరరాజు సమయమైనన్
హరిహరియైనా విభుని కెట్లు కాపాడగలదో॥

(నిష్క్రమి)

ప్రథమాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

సాళ్వపురికోట.

కోటపైన ద్యుమత్సేనుఁడు సైన్యముతో
క్రింద ఘటకేతుఁడు సైన్యముతో నుందురు.

అనుబంధము ౩.

ఘట— సేనానీ! ఈశత్రువుని దల్పిష్ఠసైన్యమైనను గోటబలంబున మనల నిన్నిదినంబులాఁపియున్నది. మనసైన్యము నేఁడికుపాయములొనర్చి యీభాగమున నర్ధసైన్యమీయురులతోఁ బోరాడుచుండ మిగిలినయర్ధము నావైపునకుఁబోయి యేభంగినైన నేఁడే సాలభేదన మొనర్పవలయు.

సేనాని— భాగ్యమట్లనే చేయుదును.

ఘట— (అర్ధసైన్యములతో నిష్క్రమించును.) (కోటపైనలబలము హాసమును. ఘటకేతుఁడు సైన్యములతోఁ గోటమీఁదికిఁబోయి యందున్న ద్యుమత్సేనుని సైన్యమును జక్కాడి ద్యుమత్సేనుఁబట్టును. కోటవాకిండ్లు తెఱవఁబడును. ఘటకేతుని మిగిలిన సైన్యము కోటలోఁదూరును).

ఘట— (భుజపాదబద్ధుఁడైయున్న ద్యుమత్సేనునితో) ద్యుమత్సేనా! నీకొడుకు చిత్రాశ్వుఁడెక్కడనున్నాఁడు? నిక్కము చెప్పుము. ఏమిపలుకవు? చెప్పుము చిత్రాశ్వుఁడెందున్నాఁడు? చెప్పవా? సేనానీ! ఈతనిని చెఱయందునుంపుము. నాల్గుదినములవఱకు నాహారమేయిప్పింపకుము. అప్పటికైనఁజెప్పడేమోచూచెద. పురములోనను వెలివైపునెల్లకడలఁ జిత్రాశ్వునిపొలఁకువ లరయఁబంపుము. వీనివారినెల్లఁ గారాగృహమునను నుంపుము. ద్యుమత్సేనా! ముమ్మాఱడిగెదను. చిత్రాశ్వుని వృత్తాంతము చెప్పవా? చెప్పవా? చెప్పవా; కానిమ్ము. నీకుఁజేయవలసిన పథానము చేయుచున్నది. భటులారా! వీని నిర్యోపనుండి కొనిపొండు.

(భటులు ద్యుమత్సేనునీడిచికొని పోవుదురు).

ఉ॥ విశ్వమునంతయున్వెదకి వేసటఁజెందక యెట్టులైనఁజి
త్రాశ్వునిఁబట్టితెచ్చుటకునాజ్ఞయొసంగియొసంగఁబంపుమా
యాశ్వకరాజనింతజయమయ్యునువాఁడిటుచిక్కఁడేని నే
నేశ్వరవ్యర్థమాబ్రదుకనిచ్చుటచెల్లునె శత్రుశేషముల్.

అదిగాక వాఁడు పరాక్రమించితుఁడనియు సమరార్థియుఁడనియు వింటిమి. సహాయసంపద వానికిఁగలుగని యిట్టి కాలమునఁబట్టమేని పికప మనకుఁదొసఁగుఁదేనోపు. కావునఁ బరాకుపడక యీకార్యమెఁ నరింపుము. (నిష్క్ర-)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

మద్రపురికిఁ గొంచెము దూరముననున్న వనము.

[ప్రవేశము: సావిత్రి, ఉత్పల.]

అనుబంధము 4.

మధురగతి రగడ.

సావి— ఉద్యానవైభవము నుత్పలాక్షిఁ గంటె
ప్రద్యోతమానసరసీరుహాలిఁ గంటె
ఉత్ప— సావిత్రి యిందుఁగలచల్లదనమద్భుతము
ఈవనంబునుతింపనెంతయును నద్భుతము 4
సావి— శుకవాణి చూచితివె సురసాలభూజంబు
నిఁక లేదు దీని కెనయిది వృక్షరాజంబు
ఉత్ప— ఈపంక్తుకసుగొప్ప లేసారెఁ జూడంగ
బాపురే యనిపించె పలుదోసి యూడంగ 8
సావి— సొంపుమైఁగమనీయసుమనశ్శ్రాణములు
నింపారఁజూచితివె యీపారిజాతములు
ఉత్ప— కన్నుంగనకునించెఁగలికి కడు మోదంబు
నన్నన్నకలిగించె నద్భుతామోదంబు 12
సావి— కాకున్న నెత్తావి కడిమిఁ జమరంగముల
కాకర్షణము చేయు నావు శ్రీభృంగముల
ఉత్ప— ఆరెయందుఁ జూచితివె యబలపుంజులు కేళి
రొదమీఱఁజనెడించె రోలంబఘనసాళి

సావి— యింపొందమధురమ్మైయొసఁగువాసనమించెఁ
జంపకంబిదియెంత సమ్మోదంబొసరించె
ఉత్ప— అచ్చమానామోద మలరిబహుభంగముల
నచ్చోటనమొనర్చె నవిదయిదిభృంగముల
సావి— కనుఁగొంటెయెలనాఁగ కడుగొప్పతాలముల
వినువిధిఁగనిపించి వెలసెఁ ఫలజాలముల
ఉత్ప— సంబరంబనుమిద్దె పట్టునిల్పినమేలి
కంబంబులనమించెఁ గాదెయీశరుపాలి
సావి— ననభోణియెంతసుందరతమనమలరించు
ఘనసారకదళికాత్మజముల్ దిలకించు
ఉత్ప— పర్వడియెనీతరుల నెంతయునునిగనిగలు
కస్తూరివాసనలు గలిగించుభుగభుగలు
సావి— వింతగతిఁబుష్పములు వెలసి కేళాకూళి
చెంతఁదిలకింపఁగదు జెన్నారెఁగెంకేళి
ఉత్ప— పాయకున్నతరీతి పనసపట్టులఁదాఁకు
నీయశోకముమీఱి యిదిచెట్టుకొన్నాకు
సావి— లలిఁజూపుమిదియెయే లాలతాపుంజములు
ఉత్ప— లలనయియ్యెడఁజూపు లవలీనికుంజములు
సావి— దాడిమీవరభూజ తతులఁగాంచితె బాల
ఉత్ప— యీడులేనివిచాల నీకఁజెప్పఁగానేల
సావి— ఎన్నియనివర్ణింతు నిందున్న తెరువులను
గన్నచెప్పఁదరంబె కనుఁగొన్నహరువులను
ఉత్ప— ఇరవారెఁగడువింత లింపలివిహంగములు
తరుణిపెన్మక్కునలఁదరులతాసంగములు
సావి— కనుసింధువారములఁ ఘనకాంచనారములఁ
బనసజంబీరములఁ బటునాళికేరముల
రమణిమాలూరముల రమ్యమందారములఁ
దమిగంధసారములఁ శతకోవిదారముల

ఘనబీజపూరములఁ గోమలశమీరముల
సరళవానీరముల పనసఖర్జూరములఁ
గలితకాసారములఁ ఘనరసాసారములఁ
గలిగినసమీరములఁ గదలునిర్ఝరములఁ 48

ఉత్ప— గనుఁగొనుమయుద్యానములఁ గాంతప్రాకారముల
వినుతసహకారముల నెలకొనినకేదారముల
సలలితాకారముల శారికారావములఁ
విలసితవిహారముల విస్తృతవనకోరములఁ 52
జలధరాధారములఁ జాతకకిశోరములఁ
గలితపరివారములఁ నానాసముదయారముల
ఫలరసాహారముల భవ్యవాక్యాసారముల
ఫలితశృంగారముల పరిరాజకీరములు 56

సావి— ఉత్పలా! మాటలలోఁ బడియున్న గొందరముగా నీ యుద్యానము వచ్చితిమి. మాటల సందడింజెట్టు మాకుకొనుచును ఉద్యానమధ్యమహాస్థలము ప్రవేశించితిమి. సాయంకాలమగుచువచ్చెఁగదా?

ఉత్ప— అయిననేమి యిప్పుడే పోవుదము. ఈ వినోదము లెప్పుడు చూచెదను!

సావి— ఇంతసేపు లేకున్న మాతల్లి రోయుచుండును. చెప్పకయే వచ్చితిమి. పోవుదమే!

ఉత్ప— ఈ పోఁకమ్రాఁకులెల్లనున్నవి చూడుము.

సావి— ఏ మ్రాఁకులుండినను మ్రొక్కి. పోవుదము రమ్ము.

ఉత్ప— అక్కడ నెవరో గుఱ్ఱములపై నెక్కుకొని వచ్చుచున్నారు!

సావి— (చూచి) ఎవరే?

ఉత్ప— చెలియా! వీరు మనపరివారములోనివారని యెంచితిని. కాదు. ఆతఁడెవ్వఁడో రాజకుమారుఁడున్నట్లున్నాఁడు. ఆహా! ఎంతచక్కనివాఁడే!

సావి— ఎవఁడుండునే? ఇంతసుందరుని నెన్నఁడును జూడము.

కాంభోజి 5.

సీ. మెలిదీపించుచు మొలకలెత్తు విలాసంబు
లెరుఁగనటయోగులయాసులఁదేలుప
నెలసవ్వనీసయఁగేలియుల్లసిల్లు సమాగమము
కరుణామహత్త్వంబునకుఁ దెలుప

భాసురంబగుచేరెడేసికన్నులచంద
ముత్తమజ్ఞానసంపత్తిఁదెలుప
నిసతాపమునఁగందుతనుసౌకుమార్యమా
గిట్టలక్ష్మీసంతుకళలఁదెలుపఁ

తే. గీ॥ జనువిశాలవక్షంబు నాజానుబాహు
లమలధరణీవరాన్వయక్రమముఁదెలుప
బ్రాహ్మణునకై సహాయుఁడై వారువంబు
నెక్కి చనుదెంచు నీఘనుండెవ్వఁడగునొ॥

మ॥ ద్విరదాందోళికలేల రావుసుభటుల్ శ్వేతాతపత్రంబుప
ట్టరదేలాతరుణీమణుల్గొలిచిపండ్లేరుగా వాహినుల్
పరివేష్టింపవదేమిధీరవరుఁడెవ్వాఁడో నారాసూనుఁడే
వరకార్యంబుఘటింపనిట్టినగఁబోవంజూచెనో యుత్పలా॥

ఉత్ప—సావిత్రీ! మనము కిదుమూరమునకచ్చియున్నారమింకఁబోవుదము.

సావి—తాళవే పోవుదము త్వరయేమి?

ఉత్ప—ఇంతకుముందు నీవే ననుఁద్వరపెట్టుచుంటివే.

సావి—అప్పుడు సాయంకాలమనుచున్నట్టుతోఁచి యట్లంటిని.

ఉత్ప—అప్పుడు సాయంకాలముగానుండి నీపాలిటికిప్పుడుదయమైనదా!

సావి—లేదు. ఇంకనుబ్రొద్దున్నది. పోవుదమంటలెమ్ము.

ఉత్ప—సావిత్రీ! పెండ్లిమాటెత్తిన మూలమూలల దాఁగుచుంటివే ఇప్పుడీసుందరుఁ జూచినందున—

సావి—ఈపాస్యమేమందుకే! ఎదేశమో యెవ్వరో యేమియుం దెలియక భ్రమఁజెందుదునా? పోవుదముపద. (పోవుచు) ఉత్పలా! నాకేమో యాయాసముగ నున్నది. కొంత తడవు కూరుచుండి పోవుదమా?

ఉత్ప—వారు సమీపముననే వచ్చిరి. ఇందు మనము నుండుట విహితముకాదు. పోవుదము. (పోవుచు) చెలీ! అట్లేటికి వెనుకఁబడియెదవే! తిరిగిచూచెదవేల? సత్వరముగరమ్ము. అశ్వములు దాఁపుననే వచ్చె. అంతాయాసముగానున్న నందుఁ జోయికూరుచుండుదము. (సావిత్రితో నిష్క్ర—)

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు, సుమాలి (హయారూఢులై).]

అనుబంధము 6.

చిత్రా—ఉ. చేరఁగరాక యింత వెనుఁజిక్కిన వేళికి నింక నెంతదూ
రారము మాపురంబపరతోయధిఁజేరఁగనే గభానుఁడున్.
వారుణవమింతె నల్వు సచివా

సుమా— (గుఱ్ఱముడిగి) వినరానిఁక గానురానునే
నారయ నింక నొక్కయడుగైనను బెట్టఁగఁజాలఁగంటివే॥

ఆ—మ్మా! ఇంక నీసహవాసము చాలును.

చిత్రా—ఇంతలోఁ కరకయేల సుమాలీ?

సుమా—ఉదయమునుండి పద్రెండుయోజనములు వచ్చియున్నామే.

చిత్రా—మనయశ్వములు గదా మమ్ముఁ దెచ్చినవి?

సుమా—సత్యవంతా! నేనొక్కటి చెప్పెదను. లోకమున నెన్ని బాధలు గలిగినను ననుభవింపవచ్చుఁ గాక యీ బాధలననుభవించి యీయాడింపుమాటలఁ జెప్పువారి సహించుట కష్టము.

చిత్రా—నీవనుమాటయేమి? నాకేమియుఁ దెలియకున్నది.

సుమా—"మనయశ్వములు గదా మమ్ముఁ దెచ్చినవి?" యంటివే. మన మెక్కి శ్రమపడకయే మమ్ము నూరక పానుపుపైఁ బరుండఁజేసి తెచ్చెనా? మెడ గదలకుండ నొచ్చుచు నడుమ సియాడినఁ గళుక్కుమనుచు, తొడలనున్న నెత్తురెల్ల నడుగులకుడిగి వచ్చి వ్రణముల వలెఁ గాన్పించుచు, నింత బాధపడి వచ్చినను "అశ్వములు మమ్ముఁ దెచ్చె" నంటివిగా?

చిత్రా—సుమాలీ! సమయము వచ్చినప్పుడింత బాధలను దాళుకొనకున్న నెట్లు?

సుమా—ఇంత ప్రాణముఁ బోవఁగొట్టుకొను నంత సమయము నాకేమి వచ్చియున్నది?

చిత్రా—పరమమిత్రుని యాపద తీయుట కాదా?

తే. గీ॥ అక్కటా నైపట్టణమాక్రమించి
యుండ నేమియుఁ దోఁపక యుమ్మలించి
సన్ను మాతండ్రి పలవించుచున్నవాఁడు
తడవు సేయఁగ మనకెందు ధర్మమగునె॥

నీవు చింతింపకుము. ఎంత బాధయయినను నొక్కనాఁడే—ఇంకను మన సావిత్రీపురి యిరువదియోజనములున్నది. మనతురంగములు మిక్కిలి సమర్థములు. ఎట్లయినను జేసి ఱేఁపరుణోదయమగుటకుముందే మనమూహచేసిన నాయాగమనము నిరీక్షించు తండ్రికి మిక్కిలి సంతోషము గలుగఁగలదు.

సుమా—ఇయకదిదినాజనము శీంఘ్రములోనన? ఈరాత్రిలోననా! అయ్యో? అయ్యో! మీతండ్రికి సంతోషము గలుగఁగలదా? ఏలకలుగదు? వాడుకునకు త్రేలికి నొంటిచర్య పవిత్రమునిచ్చుట విచారింపఁదగితివే!

చిత్రా—మిత్రమా! ఏమైననుము. ఎట్లయిన నన్ను క్షమించి తురంగమును నడలింపుము.

సుమా—నీవేమైననుము. ఒక్కఁడునైన రాఁజాలను.

చిత్రా—ఇంకను సాయంకాలమయిననుగా లేదే.

సుమా—నా సాయంకాలమయినది.

చిత్రా—అట్లయిన సుమాలీ! నీవు వెనుకనుండిపచ్చెదనా?

సుమా—అట్లన్న!

చిత్రా—నేమింపుపోయెదను. నీవుసావకాశముగ రమ్మంటిని!

సుమా—ఆహా!

చ॥ జవగతినేమనాళ్ళకలసాళ్వపురంబుననుండిరాత్రియుఁ
బనలునుబాదచారినయిపర్వులువెట్టుచువచ్చినందుకిం
తవలదె సంతసించితిఁగృతజ్ఞతయుట్టిదె

చిత్రా—
కార్యభారముఁ

దవిలిపచించితిఁగినుకఁదాల్చనఁ నేలక్షమింపుమిత్రమా॥

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఈగుఱ్ఱముకైనను ప్రాణములనుకొంటివా లేక తీసుయంత్రములని యెంచితివా?

చిత్రా—సుమాలీ! నాకార్యవశమున నీయశ్వము శ్రమవిచారింపనైతిని. ఇది మిక్కిలి డస్సియున్నదిగదా? ఏమిచేయవచ్చును!

సుమా—ఏమిచేయవచ్చునా? నిన్నంత మాసమిదివరకు తెచ్చినందుకు దీనికి దీనివెంబడి కాని పోవుటయే ప్రత్యుపకారము.

చిత్రా—సుమాలీ! నాయశ్వము క్రిందఁబడునట్లున్నది. (దిగి) నీయశ్వమున కంతా యాసమున్నట్టులేదు.

సుమా—నేనివ్వను?

చిత్రా—ఇచ్చుటకాదు. ఎంతైన నిందు నిలాశయమున్నఁ బోయి చూచిరమ్ము.

సుమా—(నేలపైఁబండుకొనును).

చిత్రా—ఏమిసుమాలీ! పండుకొంటివి!

సుమా—(సైగలతో దాహమును దౌర్బల్యమును జూపును).

చిత్రా—అయ్యో! ఇట్లేల? నేనైనఁబోయి చూచివచ్చెద.

సుమా—(చిత్రాశ్వుని జేరఁబట్టిపిలిచి కూర్చుండఁబెట్టి మెల్లఁగలేచి) ఇప్పుడేమనుకొని యేమి సాధింతువు? (అని తనయశ్వము పట్టుకొని) పోయివచ్చెద. నిందే యుండుము. (నిష్క్రమించును).

చిత్రా—అకటా! ఇదివఱ కెన్నఁడును నాతల్లిదండ్రుల నెడబాయకున్నవాఁడ నిప్పు డేటికి మణిపురమునకుఁబోయితి. ద్వాదశలక్ష సైన్యముతో ఘటకేతుఁడు సాళ్వపురి ముట్టడించియున్నాఁడఁట. మాతండ్రియెంత మఱుఁగుచున్నాఁడో! (జాబుఁదీసి).

„ఇట్లించుకైనఁ దారతమ్య మెంచరాని మహాసైన్యముతో ముట్టడించియుండుటకుఁ దోడుగా నీవు చెంత లేకుండుట యెంతయుఁ జింతకు నాస్పదమయ్యె. కాలుసేతు లాడకున్నవి”.

అయ్యో! నేఁడన చెంతనున్న నెంతయో ధైర్యముననుండఁగల నాతండ్రి, ప్రాణములన్నియు నాపైనే పెట్టియున్న మక్కువగల నాతండ్రియొక్కడు వేళ కనుగుటను లేకయున్నదే. నేనేమి చేయుదు? తురంగమా! ఇంతయలసియున్న నీవు నన్నింకెట్లు సాళ్వపురిఁ జేర్పఁగలవు?

ఓ పలుపలుకుల యలబలములలరఁ గలకిలము చేయు విహంగరాజమా! నీ యక్కలు నాకింత యోపంగవా! అయ్యో! ఎంతశీఘ్రముగ నాజనకునొద్దఁ జేర నెంచితినో యంతాలస్యమగుటకుఁ గారణమయ్యె. ఏమి సేయుదు! సుమాలికవచ్చువఱకిందే కూరుచుందును గాక. (దిక్కులు చూచి) ఆహా! ఆతోఁట నెవ్వరికున్న స్త్రీలున్నారు? ఈయరణ్యమునఁ బురుషులే లేరుండు నేకాంత మెక్కడనుండి వచ్చిరి. అయుమపురిలో నావైపున నున్న సుందరి సాత్వికించిన పసలక్ష్మి గలెనున్నది.

చ॥ సలలితహావిలాసమును జక్కని సొంపుని హించుపమున్
దళతళలాడు కాంతియును దద్దయుఁ జిగ్గు మేలొయారమున్
వలపులనించువాఁడి మగవారల మానసముల్ హరింపఁగాఁ
జెలఁగిన యీమిటారి మరుచేతికటారిగ దాఁ దలంపఁగన్

అనుబంధము 7.

బళిరా! దూరమగుటచే నయినన్విషయము నాకంత చక్కఁగఁ దెలియకున్నది. అయినను దీనిఁ జూచినంతనే మది కెంతయో యాహ్లాదము కల్గుచున్నది. నాచింతలవంతలంతయు నంతరించి యంతరంగమున కెంతసంతోషము వొడముచున్నది.

సీ. చుట్టుచీఁకటినించిసుమవృష్టిఁగురిపించెఁ
గలికి వేనలి ఘనాఘనము గాదె
చెన్నారుచిఱునవ్వు వెన్నెలల్వొలయించెఁ
బడఁతి మోమిందుబింబంబు గాదె

రదనకుందములఁ గరకబీజములఁ జేసె
శంపాంగిమోవిబల్కెంపుఁగాదె
ఘనవిలాసాంబుధిమునిఁగి తేలఁగఁ జొచ్చె
మెలఁతకన్నుఁగవ మీలుగావె

తే. గీ॥ తళుకుఁగమ్మలఁ బ్రతిబింబితములఁ జేసె
రమణిచెక్కులు మించుటద్దములుగావె
యౌరలావణ్య, మదిరేశ్శృంగార మదిర
హాసు, బళిరేవిలాస, మయూరికాంతి ॥

శా॥ ఈరామామణియీవిలాసవతి యీయిందీవరాలోకతా
నేరాజన్యునికూర్మిసూఁతురగునో యేలాసఖింగూడియీ
యారామంబునఁ జేరియున్నయది యో యానందమింపారనా
యూరుం బేరునుసేమి యోయనఁగఁగానుత్సాహముప్పొంగెడున్

(లోపల వ్యాఘ్రధ్వని).

ఆహా! ఏమీయద్భుతారావము! వ్యాఘ్రధ్వానమువలెనున్నది. (దిక్కులుచూచి) ఏమియులేదే. ఈతరుణులిట్టిటికిఁ బరువులిడుచున్నారు! సింధురములకుఁగలహంసబృందములకు మందయానము నేర్పియీయిందిందిరవేణు లెందుకిట్లు భీతిల్లిపరువులిడుచున్నారు. ఒకతె గూహైపునఁబోయెను. ఈజలజాతముఖి యడుగిడఁజాలక జడియుచుయుడిరఁదొడివడుచున్నది (భయమునభినయించి) ఆహా! ఈభయంకరవ్యాఘ్రము యీతరుణీమణిని వెంబడించుచున్నదిగదా! దీనినిప్పుడే ఖండించెదను.

(సావిత్రి పరుగెత్తుచుఁ బ్రవేశించును. వెనుక శార్దూలము వచ్చును. చిత్రాశ్వుఁడు వ్యాఘ్రమునకెదురుపోయి యుద్ధమాడిఖండించి యాయాసమున మూర్ఛిల్లును).

సావి—(కొంతనెమ్మదివహించి చిత్రాశ్వునకుగాలి వీచుచు) అకటా! నన్నుగావ నేతెంచి యీమనోహరాకారుఁడు పులిఁజంపి తామూర్ఛిల్లియున్నాఁడుగదా! అక్కటా! నాప్రాప్తికేమందును?

అనుబంధము 8.

ఈమోహనాంగుని దవ్వుదవ్వులఁ జూచినపుడే— ఉత్పలా!— చూచినపుడే నాతనువు పులకించి యింతచూచినను దనివి దీఱకుండుటవలనఁ జూసిపోఁజాలకుంటిని. ఇతని దర్శనమాత్రముననే నేనోఁచియుంటినోటు! అయ్యయో! ఇతఁడే రాజకుమారుఁడో.

కం. ధీరాత్మతనార్తావన
పారీణతగహనభైరవవ్యాఘ్రంబుల్
బోరాడిసంహరించిన
యీరాసుతునకు నయారె యీపాటగునే.

దైవమా! నాకొఱకీసుకుమారున కీగాసిగలుగునే? అయ్యయో! ఇంకెట్లు సహింతును.

సీ. ఈసన మోహనాంగునెలమిఁ గన్నుల విప్పఁ
గన్నులారఁగఁ జూచుకలిమిగలదె
శసభవ్యచరితమీధరణీశుఁడు వచింపఁ
జెవులార వినెడువైభవముగలదె
యతిథిసత్క్రియ లీధరాధీశసుతునకుఁ
జేతులారనొసంగు కీర్తిగలదె
యీవన్నెకాఁడు సన్నిహితుఁడై మన్నింప
మనసారసుఖియించు మహిమగలదె
తే. గీ. యకటకట చూచుటయుఁ జూచినంత మోహ
మెసఁగుటయు నెసఁగినయంత నింతకీసు
మాఁడుటయు నిన్నిగతు లొక్కనాఁడెయగునె
దైవమా యిందుకింక నేదారిగలదొ.

చిత్రా— (కదలును).

సావి— ఆహా! కదలుచున్నాఁడు. హృదయమా! కొంత నెమ్మదిఁ జెందుము.

చిత్రా— (మెల్లనఁ గన్నువిచ్చి లేచి) తరుణీ! నినుఁ జూచిన సాక్షాత్కరించిన వనలక్ష్మిఁ జూచిన భంగియయ్యె. నీ వెవరవు? ఇట్లొంటిగా నీవనమున నేఁటికి గారణమేమి? నిన్ను మీఱిపోయిన యాయింకొక్క కాంతయెవరు?

సావి— పురుషపుంగవా! నేను మద్రరాజగు నశ్వపతిపుత్త్రిని సావిత్రియను పేరుదానను. అమ్ముందుపోయినకాంత నాచెలియగునుత్పల. మాజననీజనకులు సపరివారులై వన విహారము కొఱకిందువచ్చియున్నారు. ఈసాయంసమయమున నీవనమునందలి విశే

దములు చూచు కుతూహలమున నేనును నాచెలియు నిరవువాసి వెడలివచ్చిన యిచ్చింతకు ఫలముగా నీభయంకర వ్యాఘ్రము మమ్ముఁ దఱిమివచ్చి ప్రాణహాని ఘటించె. అట్టిచో మహానుభావుండవగు నీవు దీనదయాళుఁడవై పులివాతఁ బడనున్న నన్ను రక్షించి పుణ్యముఁ గట్టికొంటివి.

ఉ. ధీరవిలాసమున్నిరపదేశదయాగుణముం బ్రసహింపదు
ర్వారముగాఁ బునర్జననభంగి ఘటించితి నాకు జెబ్బులిన్
దారిచి నిస్తులోపకృతి దోఁపఁగఁ బ్రోచితి వెంత చెప్పినన్
నీఋణమేనుదీర్పఁగలనే ధరణీశకుమారపుంగవా.

నాకీనాఁడు ప్రాణదాన మొసంగిన మానవపుంగవుండవైన నీ వెవ్వరో యానతిత్తువా?

చిత్రా—కాంతామణీ! నేను సాళ్వరాజగు ద్యుమత్సేనుని పుత్రుఁడను, చిత్రాశ్వుఁడనియు సత్యవంతుఁడనియు నన్నందురు. అతివా! మీతలిదండ్రులు నినుఁగానని కారణమున ఖిన్నులౌచుందురు. వేగిరమ పొమ్ము. నేనునుం బోవలయు. (లేచును).

సావి—ధీరపుంగవా! జన్మమున్నంతకాలముం దలఁచుకొనునట్లు ప్రాణరక్షణ ఘనకార్యముఁ గావించితివి. వ్యాఘ్రముతోఁ బోరాడి మూర్ఛితుఁడవై డస్సియున్నావు. నిమిషమాత్రమాయాసము దీర్చికొని పోవరాదా?

చిత్రా—తరుణీ! నాకేమియు నాయాసము లేదు.

మ. ధరణీశాస్వయుఁ డుగ్రకాననమృగధ్వంసంబుగావించుచో
క్రూరశ్రేణిననిధర్మమండబలయాకంజాత్కుపైఁబెల్లుగా
సరుదెంచెంగదయుద్ధయొక్కపులియేయుంతేమినేఁజేసితిన్
తరుణీసన్గానియాడనేలయిదియున్ దాదృఙ్మహాకార్యమే.

సావి—ధరణీశకుమారా! నీమహోదారగుణము గొనియాడఁదగినది. తామొనర్చిన యట్టి ఘనకార్యము నైననుఁ గొంచెపుఁబనిగా భావించుట ధీరులకు నైజగుణము. ఆర్తావనము ధర్మమనుటయు ధర్మము. అయినను నీవుడస్సియుండుట నీ వెంత దాఁచినను గుఱుతింపనేరనా? ఇంత త్వరయేల? పోవుదువఁట లెమ్ము. కూరుచుండుము.

చిత్రా—రమణీ! నాకావంతయు డప్పిగలుగదు. నీయుపచార వాక్యములకు సంతసించితి. మీవారిందలఁచుకొన్న నీవిందుండుట చెల్లదు. నీచెలి యింతకుమున్నే పోయి వారితో నీవు పులినోటఁబడితివని చెప్పియుండనోపు. పోయి వారిభయము మాన్పుము. (పోవఁబోవ).

సావి— ఆ. వె. ఉర్విసీఁములేనియుపకారభరమునఁ
గృతమెఱింగి వేఁడుకీరవాణి
నిలిచియొక్కమాట పలుకరింపక నిరా
దరతఁబోవుటెందుధర్మమగును.

చిత్రా— తే. గీ. తరుణినీతలిదండ్రులు దలఁకుచుండ
రంచునిన్నుఁబంపనెంచితినంతె కాని
కలదెనాకు నుపేక్షయీయాకరణినన్ను
గడఁగికొనియాడనలదుపకారమనుచు.

(మఱియుంబోవఁబోవ).

సావి— ఆ. వె. ఇట్టిధీరవరునకిట్టిదయాళున
కింతకరుణలేమి యొగ్గుకలిగె
నట్టులైనఁబిలిచినట్లురావలదంచు
నిన్ను వేఁడియుందునే మహాత్మ.

చిత్రా— తే. గీ. కార్యభారమునఁబోసంగఁగడఁగియున్నఁ
గిపుణలేదంచుఁగడుసనానపరపుటంచు
నింతనిసుగుసమాటాడఁదెలియఁరమణి
యుండెనీముద్దుపలుకులవిందుఁగాక.

(కూరుచుండును).

సావి— రాజనందనా! ఏపెక్కడికిఁబోవుచు నిక్కడికివచ్చియున్నావు?

చిత్రా— కామిని! ఆనవిత్రము నన్నడుగకుము. రమణీయములగు నీమధుర భాషణ ములవలన నాకున్నచింత యంతశాంతమగుచుండె నా చరిత్రమునడిగి దుఃఖము నేటికిఁ బెంచెదవు!

సావి— అట్లయిననడుగను. ఇందేనవిశ్రాంపమున మాతాయున్నారు. ఈరాత్రికిఁ బస్సి యింటా తిథ్యము స్వీకరింపుము రమ్ము.

చిత్రా— రమణీ! నీవిచ్చు నాతిథ్యములన్నియు నాకుముట్టెను. కార్యపరవశత్వమున నాకేమియునాయానమునరించును. నామిత్రుఁడు సుమాలి నగరుచెంతకటు పోయి యున్నాఁడు. అతఁడు వచ్చుటకు సందేహింపవలయు.

సావి— అతఁడు వచ్చునవఱకు నీవిచ్చట నిల్చియుండఁగదా?

చిత్రా—అబలా! నాకున్న కార్యమున నన్ను మనియు నిద్రయనియు నపేక్షింపరాకున్నది. అతఁడు వచ్చినవెంటనే యిచ్చోటు వదలిపోవలయు. మన్నింపుము.

సావి—(యోచించి) ధరావరనందనా! నిన్నొకటియడుగవచ్చునా?

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—ఎంతధీర యీతరుణియని యెంచకుము. దాఁపఁజాలని మోహాతిశయము నన్ను దుగఁ జేయుచున్నది. అశ్వారూఢుఁడవై నీవువచ్చినప్పుడు దవ్వుదవ్వుల నినుఁ గన్నప్పటినుండి యదేమి దైవాయత్తమో నామది నీపైఁజిక్కి పోయఁజాలకున్నది. అవివేకమని యెంచినను అచాతుర్యమని తలంచినను సాహసమని తలపోసినను కాదనను. దైవప్రేరణచే మొదటనే మోహాంకురము కలిగియున్న నాకుఁ బ్రాణదానమొసంగి రక్షించితివి. కావున నడిగెదను. నీకుఁబరిణయమై యున్నదా?

చిత్రా—మానినీమణీ! మరందధారలై చెఱకుపాల వెల్లువలై కండచక్కెర పలుకులై నీపలుకులు నాయాయాసమునంతయు నడఁగించెను. నే వివాహితుఁడఁగాను. కాని నీయపేక్ష మానుము.

సావి—రాజకుమారా,

మ. మనుజాధీశకుమారులన్ బటములన్ మాతండ్రి వ్రాయించి నా
కనయంబున్ దిలకింపనిచ్చెఁగద దైవాయత్తమేమందు నా
మనసందొక్కరిపైనెనఁగోరదిటు ప్రేమంబారసీయుండెనేఁ
డెనసెన్ బాయకయిట్టులయ్యెనిఁక నింతే భాగ్యమో భూవరా.

(కన్నీరునించును.)

చిత్రా—కాంతామణీ! ఈకన్నీరేల? నాకు భరియింప వెగ్గలమగు నూఱడిల్లుము. నేనును దాఁపఁజాల. నినుజూచినప్పటినుండి నామనంబును నన్యాయత్తమైయున్నది. ఐనను క్షమింపుము. విధిలేకున్నది.

అనుబంధము 9.

సీ. తనయింటికెలమిమైఁ దనయంతఁ జనుదెంచు
సిరికిమోకాలొడ్డు చెనఁటిగలఁడె
నలినాక్షి నీదునిశ్చలభావమును గాని
యాడిమెచ్చనిదుండగీఁడు గలఁడె
నినుఁబోలురమణి కోరిన మోదమునఁ బెండ్లి
యాడనొల్లని మొక్కలీఁడు గలఁడె
తనభాగ్యలక్ష్మినాఁ దగుసతీమణికంటి
తుదకు నీరోడవించుతులువ గలఁడె

తే. గీ. యయినఁగాలంబుఁగార్యంబుననుసరించి
యిపుడువలదంచువిన్నపంబింతచేయు
తెలుఁగుపరికింప నకటస్త్రీకొఱకుఁగాని
నాకొఱకుఁగాదు వికచనాళీకవదన.

సావి— తే. గీ. నామొదనుపేక్షలేని చందంబుఁదెలుప
నలరునీమాట నాచెవికమృతమయ్యెఁ
దలఁపులీడేఱె వేయేలధన్యనైతిఁ
బ్రాణవల్లభనేనసమాననైతి

మనోరమణా! నాకొఱకు నన్నిప్పుడు వరింపనంటివి. నాపైఁబ్రేమగలదంటివి. ఇది గూఢాశయముగానున్నది. నినుఁదొలుతనే మోహించితినంటిఁగదా? నామోహ మెప్పుడు సముక్తివడసెనో యప్పుడే నీదాననైతి. నీకుఁగల దుఃఖము నాదుఃఖమే యగు. ఇంకనైన నీచరిత్రమానతిమ్ము.

చిత్రా—మానవతీమణీ! నేనిప్పుడొక కార్యమునకై పోవుచున్నాఁడను. నాకుఁ బరాజయముగలిగి రాజ్యచ్యుతియైన నెట్లు?

సావి—ఎట్లయినను నీతోడిదేలోకముతప్ప నాకవేఱుకలదా? నిన్నా నీరాజ్యమునా నేఁగామించినది?

చిత్రా—అలివేణీ! నేనుపోవుకార్యమున నాకమృతిగలిగినను గలుగవచ్చునుమా.

కం. ఎడవైరెనవేత్రయొక్కని
వడిఁకానివరించి చెట్టఁబట్టినవేళన్
బడఁతీయీచిత్రాశ్వుని
యెడఁగలదనుమోహ మప్పుడేమగుఁ జెపుమా.

సావి—కటకటా! నీవు నామనసరయ నేరవేయని దుఃఖించుచున్నాను. „చూచిన మాత్రముననే యీకొంత తనకింత మోహమున్నట్లువచించెఁగదా! ఇది క్షణికము గానుండు” నని యెంచెదవు కాఁబోలు. తప్పుఁదలఁచితివి. నాకుఁగల మోహము వరయోగమువంటిది. క్షణమున నుద్భవించినను ఫలమున నదీసముద్రములనించునది. దైవము నన్నరగంటఁజూచి నీకేమైన నాపదఁగలిగించెనా?

కం. ఆమరణమునేఁగన్యక
నైమనియెదఁగాక వ్రతమాలఁగ నితరున్
గామింతునె యోవల్లభ
నామాట మరయలేనె నాకుఁ వగపా

చిత్రా—రమణీమణీ! మోహావేశమునఁ దెలియక మాటలాడినప్పుడుగాక యోడించి యొుఁ జేయుట—

అనుబంధము 10.

సావి—ప్రాణవల్లభా! మఱచితిఁగని కల్లయు నాకెఱుఁగఁజేసితిమునుండుదునే. నీవేభాస వేయుమన్నను జేయుదు. ఇదిగో వచ్చిని యీ చెట్టునీడనున్న రేవచించెద.

ద్రుతవిలంబితము.

చిత్రా—వలదు వేఁడెద భాసలు గీసలున్
నెలఁత నీదగు నిశ్చయబుద్ధికిన్
గలిగె మోదము కానక పల్కితిన్
నలినలోచన నన్ను క్షమింపవే ॥

తరుణీ! యిప్పటి నాయానందమింతయని చెప్పఁజాల. నిను నే నాడినందుకు మన్నింపుము. మా విరోధియగు ఘటకేతుఁడు మహాసైన్యోపేతుఁడై సాళ్వపురము ముట్టడించియుండె మాతులగృహమున మణిపురమున నున్న నాకు మాతండ్రి యీ జాబు . వ్రాసియున్నాఁడు. దీని గాంచిన నా చరిత్రమంతయు విశదమగు. (ఇచ్చును).

సావి—(జాబుఁ జదువుకొనుచుండె).

చిత్రా—ఇప్పుడిక్కడికిఁ బోవుచున్నాను. నాకు ఘోరయుద్ధము లభింపఁగలదు. యుద్ధజయము దైవాధీనమగుటచే నిట్లుమాటలాడితి.

సావి—(జాబు వెనుకకిచ్చి) ఐన నాప్రార్థనమింత యాదరింతువా!

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—మాతలిదండ్రు లిందే యున్నారు. వారి యనుమతివడసి నిన్నిప్పుడే వివాహమాడి నీ వెంటవచ్చెద నను గ్రహింపుము. మాతండ్రి సైన్యముతో నీ వెంటవచ్చెను.

చిత్రా—ప్రియా! కలవా యిట్టిమాట?

చ॥ కదనమొనర్పఁబోదునటె కాదనకిట్టి వివాహమెట్టులో
బ్రదుకును జావు నున్న మనరాని తఱిన్ వరియింతునన్న నీ
హృదయము నిశ్చలత్వమది చేకొని యాడఁదరంబె యైననో
మదవతి సమ్మతింపఁదరమా దరమారఁగ నాకు నియ్యెడన్

నీ కెంతటి దృఢమానసము! శత్రువుచే ముట్టడింపఁబడియున్న పురమును నీతో నెట్లు ప్రవేశింతును. చింతా సముద్రమున మునిఁగి సన్నెకి బుసరించుచున్న నాతండ్రి చింత

మాని తేమొ సంతోషమున నిన్నిప్పుడు పరిణయమాడఁగలను! మీతండ్రి సేవకుఁడయ్యుట లోనగు కాలమున నక్కసేమునకో. యుద్ధాంతమును పొంది శీఘ్రకాలమునవచ్చి నియుక్తుఁడను సెలవొసగ్గఁగలను. నాకిఁక సెలవిమ్ము. (కౌఁగిలించును).

సావి—నాథా ! నిన్నుఁబాసి సైరింపఁజాల.

అనుబంధము 11.

[ప్రవేశము: సుమాలి (ప్రక్కన).]

సుమా—(చూచి నోరుమూసికొని యాశ్చర్యము నభినయించి) ఈయడవిలో దేవఁజాలకున్న వానికిది యొక్కఁడుఁగలిగె! ఏనితండ్రితో నేనన్నమాటల నొక్కటియు నబద్ధము కాదు. ఏమివేడుక జరుగఁగలదో చూచెద. (ప్రక్కకునిల్చును).

చిత్రా—సావిత్రీ! నిన్నుబాసి యరలఁజన నాకుమనగాశ్చడవు. ఆయినఁగార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. విధిలేకున్నది. సెలవొసంగుము.

సావి—నాథా ! ఒక్కయబలను దోడ్కొనిపోవ నీకింతభారమా ?

మత్తకోకిల. ప్రాణవల్లభ నన్ను నీవిటు బాసిపోవఁగ నంతచే
మానభంగినిలోఁ బ్రాణములూని యుండెదు దాన నే.

చిత్రా—మానినీమణి పూన నేటికి మానుమా త్రవిధాన ముం
గనలేఁగ రెకాన వేకరి యాన నేని దవచ్చెదన్.

సావి—మారసుందర ధారుణీశకుమార మారుని బారికిన్
దేరకంతము ఁజేరకుండఁగ ధీరయంత రిధీర నే.

(కన్నీరునించును).

చిత్రా—కోరియూఁడఁబుభూరిశోకము గూర నేలయు వారిగా
నీరజాసన నాఁటఁగన్నులనీరునింపకు మారకే॥

సావి—అయిన నాకేమానతిచ్చెదవు?

చిత్రా—ప్రాణసతీ! నేనింకేమి చెప్పఁగలను? నీయట్టిసతీమణి నాకులభింపనుండఁ బరమోత్సాహమున నే నిదే యనికిఁబోయెదను. శుభముగ ననుఁబంపుము. దైవము నాకు జయమొసంగెనా యచిరకాలముననె వచ్చి నీయాశ్లేష సౌఖ్యమనుభవించెద. లేకున్న కవిధమాయెనా—మానిని—(కన్నీరునించి) ఈయొకటిముద్దొకడముద్దుగాభావించి

(ముద్దిడు).

సుమా—(దగ్గును).

చిత్రా—ప్రాణేశ్వరీ! నామిత్రుఁడు వచ్చినట్లున్నది.

అనుబంధము 12.

నాకొసత్తమ్మ. ఆకెయాను దూరమున వాయుత్పలయు కోఁలోలు విన్ను వెడకు చున్న సంకమునఁ బోవుచున్నది. పొమ్మ. సమములకకును. (ముందటికివచ్చును.)

సావి—(కన్నువిసరించుచుఁ దిరిగిచూచుకొనుచు నిష్క్రమించును)

సుమా—(ముందటికివచ్చి) ఓచిత్రాశ్వా! ఓసత్యవంతా! ఓపూర్ణచంద్రికాముఖా! ఎక్కడనున్నావు?

చిత్రా—(సుమాలిరాయుడుకువచ్చి) సుమాలీ! ఎంతసేపుపోయితివి!

సుమా—ఆహా!-ఎంతసేపుపోయితినా? నీ వెక్కడనుంటివి?

చిత్రా—ఇందొక శార్దూలమువచ్చియున్నదని పోయియుంటిని.

సుమా—ఇదేమి మగపులియా! ఆఁడుపులియా!

చిత్రా—ఏపులియయిననేమి?

సుమా—అది నీవేటకుఁ జిక్కెనా! వలలలోఁ బడెనా!

చిత్రా—ఏమిట్లడిగెదవు?

సుమా—పోని! పోయి తేమిచేసితివి!

చిత్రా—దానిం జయించితిని.

సుమా—ఎట్లుజయించితివి?

చిత్రా—యుద్ధమాడి.

సుమా—ఏ యుద్ధము?

చిత్రా—"ఏ యుద్ధము!" ఏమిట్లన జయించిన మాటలాడెదవు!

సుమా—నీవు సత్యవంతుఁడవుగదా!

చిత్రా—అయిన!

సుమా—సంగతియేమలకిటు విని ఇక నీవనమాటకుఁ బోకఁ జేసితివా!

చిత్రా—ఏమను!

సుమా—పెద్దపులినిఁ దునుచునా!

చిత్రా—నీమాటలు నాకెఱిఁగియున్నవు

సుమా—ఆ. వె|| ఎంతవారికైన నింతమోపుపరించుఁ
గాంచఁగాంచమించుమించుమగిది
భ్రాంతిమీఱుచుండెఁ బైఁబడిలోఁ గానఁ
నిలిచనగలఁడెప్పులియగునే!

పెద్దపులి వెంబోవుచున్నా! ఈసునుమ్మ. నాస్త్రాంతమును వనలేదే!

చిత్రా—వృత్తాంతమేమి?

కుమా—నేను తారకతో నిక్కడ్కు మార్గమున [illegible] వింతమృగములఁ గంటిని.

చిత్రా—ఏమిమృగములు?

కుమా—విచిత్రములగు నల్లతెలుపుల [illegible]. [illegible]. [illegible]. మానవభాషతో మాటలాడుచున్నవి.

చిత్రా—[illegible].

కుమా—[illegible]?

చిత్రా—[illegible]!

కుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible]!

కుమా—[illegible]

[illegible].

చిత్రా—[illegible]!

కుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible]!

కుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible].

కుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible]?

కుమా—[illegible].

[illegible]

చిత్రా—[illegible]!

కుమా—[illegible]!

చిత్రా—[illegible]. ([illegible]).

[illegible]

[illegible]—[illegible]! [illegible]! [illegible]! [illegible]!

[illegible]

అనుబంధము 14.

(చచ్చియున్న పులింజూచి)

అహా! ఏమియాశ్చర్యము! ఈపులియిటు చచ్చిపడియున్నది. అహా! ఇట్లుండునా? సావిత్రి మహాదృష్టశాలింగాంచియున్న యామనోహరాకారుడీపులిని సంహరించి సావిత్రినట్లే కొనిపోయియుండునా? ఎట్లయిన నాకమ్మణి చెలులతో వృత్తాంతమెఱింగింపవలయు-(పోవుచుండ)

[పునః ప్రవేశము సావిత్రి]

సావిత్రి—ఉత్పలా!

ఉత్పల—హాయమ్మా! ఉన్నావా? అమ్మరో! నీవు పులినోటంబడితివని భీతిల్లితి.

సావిత్రి—పులినోటంబడనుండి తప్పించుకొంటింగాని-చెలియా! ఏమనిచింతును.

ఉత్పల—రమణీ! ఏలయింక నీకు భీతియుంజింతయునున్నట్లు సూచింపుచున్నావు. అప్పులి తరిమికొనివచ్చిన భయమింకనువదలలేదా?

సావిత్రి—అప్పులిభయమేమియులేదు-అయాలోచనయులేదు.

ఉత్పల—అట్లయిన నీచింతయయిననేమి?

సావిత్రి—అప్పులినన్నుమ్రింగియుండిన నొకనిమిషమున నాయాసమునకుంగడయగుచుండెడి. ఇప్పుడు నాకున్న దుఃఖమెంతయని చెప్పంజాలను. హా! దైవమా (అనికన్నీరునించును.)

ఉత్పల—చెలియా! ఏటికింగన్నీరునించెదవు! (స్వ) ఆహా! తెలిసెను. ఈచెలికి మన్మథతాపము జనించియున్నది. అయ్యో! మూర్ఛిల్లనున్నదిగదా. శీఘ్రముగనింటికిదీసి కొనిపోవలయును.

(నిష్క్రమింతురు).

తృతీయరంగము-అడవి.

[ద్యుమత్సేనుడు (అంధుడై) సావిత్రి (కన్నులకుఁ బట్టము గట్టుకొని) కూర్చుండి యుందురు].

అనుబంధము 15.

ద్యుమ—తరుణీ! సావిత్రీ! నీవు నాకొఱకు సంసారసౌఖ్యముల [illegible] మన కష్టములన్ని-
కాఁగలవు? నిన్నటిదినంబే యుపవసించియున్నావు. [illegible] ఫలము. [illegible]
కొంతము నిద్రపుము.

సావి—నాథా! ఇదియేటిమాట! నీవు చూడలేని నా కన్నుల నేమి ప్రయోజనము? [illegible]
చూడనిశ్చయించితినా! కట్టియుంచినయట్లు. క్షమింపుము. మనఃకష్టమును నివ-
ర్తించుకొన్న నీ [illegible] ప్రదేశమున ప్రాణము [illegible].

ద్యుమ—తరుణీ! ఇంతపట్టేల? మనపుత్రుఁ [illegible] ప్రాణముల [illegible]
యుండెను. [illegible].

సావి—ప్రాణేశా! ఎన్నటికిని సంకటముల [illegible]
నిన్ను ప్రభాతముల [illegible]. [illegible]
[illegible] మా [illegible]. [illegible].

ద్యుమ—హా! దైవమా! [illegible]! [illegible]! [illegible]
[illegible]
[illegible].

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

సావి—[illegible]!

అనుబంధము 16.

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

ప్ర॥ సుమాలి. చిత్రాశ్వుఁడు (దూరమున).

చిత్రా—సుమాలీ! ఈదుశ్శకునములఁ గంటివే. దారినంతయు నిట్లయగునే.

సీ॥ ఎడమ దిక్కుననుండి కుడికి నేతెంచెనే
గరుడిపక్షిఁ గాలయు సరుస గాఁగఁ
గర్దభ కఠోరంబు గాఁగూసె పగలె ఘూ
కానిక మధిక భయంకరముగ
నూరకూరక మనయుత్తమాశ్వములకుఁ
గన్నీరు పెల్లుగాఁ గాఱఁదొడఁగె
నిలువక నావామనేత్రంబు భుజమునా
కంపించె భీతి యుగ్గలముగాఁగ

తే॥గీ॥ నిట్టిదని చెప్పఁగారాని పట్టరాని
తాపమునుఁ మానసం బెల్లఁ దల్లడిల్లె
నాకసము ద్రుంగి పైఁబడి నట్టులయ్యె
లోకమంతయు మునిఁగిన జోకఁదోఁచె.

ఇంకను సావిత్రీపుర మాయుద్యానవనమున్నది. మాతండ్రి కేపాటుకలిగెనో చిత్త మంతయుఁ గలవరమందె కనుపునఁ దేయిబెట్టి కలచినట్లున్నది. ఏమియుఁ దోఁప కున్నది.

అనుబంధము 17.

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఇట్లు యోచనఁ జేసెదవేల. ఈశకునములేమి యవ్వుచున్నవి తాతమ్ముపురిలోన నిన్ను భుజించి వామ్మనినంటివి. భుజింపకపోయితివి. నాకును మృష్టాన్న భోజనముఁ దప్పించితివి. ఇంకేమి నాకవుసమెట్లు? అకస్మాయముగ నన్ను జెట్టినట్లు నీ వెంటవచ్చెదనని చెప్పినంటివి. ఇది యెంత యవకాశసనము. నీవా చరిత్ర చెప్పినప్పుడే నాకును మనసున శంకగలిగె. ఆయన నేమాయె. నీవు లేమియు భయపడకుము. పమవుమాయి పోయినమీఁది మనరాజ్యమువచ్చును. ఎవ్వరినైన విచారింపవచ్చును. పోదముర మ్ము.

చిత్రా—సుమాలీ! నాకొల్లకుప్పవమున్నవి. ఏటికో మనసునఁ జెప్పరానియారాటము గలుగుచున్నది. కొంచెము విశ్రమించుకొని పోవుదము.

సుమా—నిన్నంతయు నీవువన్నుఁ డీకరించుచుంటివి. నేఁడు నేనే నిన్నుఁ డీకరించు విధానముగలిగె. కొంచెమిప్పుడు తెలిసె.

చిత్రా—ఏమి ?

సుమా—కుమారికిఁబోవ మనసులేదు. మఱల నిన్నా పెద్దపులి వెనుక తఱుముచున్నది.

చిత్రా—సుకుమారీ ! నవుహాస్యమాడుటకిదియా సమయము ?

సుమా—హాస్యమునకు సమయము గలుగకలెనా ? శ్రీహరి యిట్లు చెప్పితివి.

చిత్రా—నాకట్టి భ్రాంతియున్న నప్పుడే యచ్చోట నిలువక పోయితినా !

సుమా—కొన్ని పదార్థముల కారణంబుకే సమీపమున నున్నట్లుగా కలుగు. మఱి కొన్నిటికి విడిచి దూరముననుకొలది నాకన్ను శక్తియుక్తములు. ఇదేమాశ్చర్యము!

ద్యుమ / సానంద } హా! సైకమా. హా! శ్రీహరీ! మాకట్టి పాటుఁదెచ్చితివి.

చిత్రా—(ఆలకించి) తాటము. సుకుమారీ ! ఏదోయూరమున నార్తారావము వినవచ్చె.

సుమా—(ఆలకించి) చిత్రాక్షీ ! ఇదినిక్కముగా నిజము. నినుహాస్యమాడితినని మన్నింపుము. నాచెవులనే నమ్మకమ్మనెడు యిరువురు ధ్వనిగానున్నది. హా సముద్రమ్ము. (చిత్రాక్షినితో సమీపించుదురు).

ద్యుమ—హా ! శ్రీహరీ !

ఉ. నెవ్వగనివ్వలిత్తుజనసిందతకృత్యముగాచెనూడఁగా
నివ్వసుధాతలంబున ధరేంద్రులుతేరొకడంగి పెట్టుచున్
సవ్వకురారొకీవగతిఁజేసెనకొజయుఁడుతృణాఁలో
నెవ్వటుగానిక్రూరమతిపిగతిఁగన్నలఁబోనఁగొట్టితే.

చిత్రా—హా! సైకమా ! (అని మూర్ఛిల్లును).

ద్యుమ—ఎవరక్కడ ? ఎవరక్కడ ?

సుమా—రాజేంద్రా ! మీకుసుఖమునఁ బాపవచ్చిన పాపులము.

ద్యుమ—సుమారీ ! ఎప్పుడువచ్చితివి ? మాసుమారుఁడెటున్నాడు !

చిత్రా—నన్ను నతిరతము సమంచిత శ్రేమకోపించుచుమాఁ రాకుండఁడిసితడిసనుద్రూగారా! నైనను వచ్చియుండ మానెను.

శా. జోదుల్పొంగఁగమాయుచుఁపసిందుచుఁ శోకంబుసగ్గాలని
నోన్దాప్పంగలసంచుఁగగ్గిపడిరాఁగుద్ధింపటుచున్గమా
మోకంబుఁపెవీరనాకముయుసంగొల్పాపసఁచెంచితిఁ
ఈదౌర్భాగ్యముగల్గఁజము జనకాయేకంపస్వప్నంబుగన్.

పితృసులారా! మీపాపములఁబాపి నెన్నెంత్తురింతును. ఈయారణ్యమున నిట్టిపాటు మాకొప్పగలిగె.

ద్యుమ—తనయా! నాభాగ్యబలమున నాచరిత్ర యింత రూఢిగసత్యమయ్యెఁగదా! తెలియుటకై
కుమారినిబంపినవాఁడే—ఏమనిచెప్పుదు!

సీ. వనసాల మగలించి ఫురదాహ మొనరించి
ఘటకేతుఁ డాహవకలితుఁడగుచు
బలుసైన్యముల దేఱ బవరంబొనర్చినా
చిన్నిసేన జయించి నన్నుఁ బట్టి
సంచక మెత్తఁగింప నిక్కచ్చిరొనరించి
పట్టియుంగ నను దెలిసాలనునిచె
బాధించెఁ గొన్నాళ్ళు పరమ పాపుండై దుఁ
గన్నులుగట్టిగాఁ గట్టఁజేసె
తే. గీ. భటులఁ బంపించి తలఁగోయఁ బనిచె మొప్ప
వానిరాజ్యంబు వెడలంగఁ బాపెచనికి
భీమమహానేత్ర బంధంబు విప్పసంతఁ
గటకటా నిన్నుఁగన్నులు గానవయ్యె.

చిత్రా—అయ్యయ్యో! (దుఃఖించును)

సావి—సీ. సంధ్ర పరిశ్రంబు నెనులు పింగానెపుగ్ర
యింక నాచరిత్ర మదేమి చెప్పఁ
బ్రాణసుఁ బరిపేశఁ బవనంబు వినిసంత
ఘటకేతుఁ డధిక దుష్కర్ముఁడగుట
సహోదర మొదఁబాసి దుర్గిజాతుని యింటఁ
జెలియ నుండఁగఁగొన్ని దినములుంటి
పిదప నన్నమనించు వృత్తాంబు వినిభ్రాంతి
పతిని కాఁగఁ జేరితిని మున్న
తే. గీ. నిన్న నీవిభు చరితంబు విన్న యంతఁ
జెల్లఁ బొగిలితి యింతకు భీమభంగి
నమున కనుకట్టు విప్పుట సాధ్యమయ్యె
నట్టి దుష్ట నిక్షిప్తి లేదయ్యెఁ బంధ్ర.

చిత్రా — హా! దైవమా!

ద్యుమ — శా. ఇన్ని చక్రియ యెన్ని నేల యతు లెంతే గ్రుడ్డినై యుండఁగా
నన్నున్ గాంచిన యంతె నెంతవలనన్న న్నాసకిచ్చె న్సతీ
గన్నుల్ దప్పక నెప్పుడున్ గాంచలము వల్ గన్నా వెయున్నాళ్ళకో
యన్నా చీకులమైతిమే లయిఁకఁ గట్టా మేము జీవింపఁగన్

చిత్రా — తండ్రీ! రాజ్యముపోయినందుకు దుఃఖింపకు. అరణ్యవాసము గలిగినందుకు దుఃఖింపకు. పడరాని పాట్లన్నిటికి నోర్చుకొనుచుంటిని. మీ ముఖములఁ జూచిన మాత్రముననే తరంగములవలెఁ గ్రమ్ముకొని వచ్చు దుఃఖపరంపర కడ్డులేదు. ఇంతటి యాపద కృత్యమెందైన వింటిమే హా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. (దుఃఖించును).

సాళ్వ — కుమారా! నిన్నుఁ జూచిన చివ్వచ్చియున్నఁ గన్నులారఁ గనుచుండినఁ జాలు ననుకొంటిమిఁ గదా?

ద్యుమ — తండ్రీ! ఇక మా కుమారుని కిఁక యౌవరాజ్యాభిషేకము చేయఁ దలంచియుంటిని. అక్కటా! ఇల్లగునే.

శా. నాకాధీశుని వై భవంబులను రాజ్యం బెల్లనేలెడు
స్తోకానందము చెందెదమికని నేనూహింపనిం తేనియున్
రాకేందుప్రతిమాననైన గవుతో రాజ్యంబునీ యాస్యనా
లోకంబు న్నిలకించు భాగ్యము యిక లేకున్నదే పుత్రకా.

చిత్రా — (తేరి) కుమారీ! నేటిదుఃఖము వెరయించఁజాలను. మా తల్లిదండ్రుల నిండె నావారలు కొన్నిదినములు దాచుకొనుచుందుము. నేనిప్పుడే పోయెదను.

ద్యుమ } అయ్యో! అయ్యో! కుమారా! ఎక్కడికిఁ బోయెదవు.
సాళ్వ }

చిత్రా — సీ. కడుక్రూర కర్ముని ఘటకేళు మడనెత్తు
టీక్ష్ణాస్త్రలిఁ గ్రసహించుపుఱుకుఁ
గాదేని నాయంబుకము వాని యొడ్డగించి
పాఱి పోవుసుకస్సి పోవునడకు
నొండేని మోకాలు గుండియ నిడివాని
నగపడుత్తు కసల్చి చంపువఱకు
లేదేని మీ నైక లీలబాఁకుచు గ్రమ్మి
వాని కన్నులు దీసి వైచువఱకు

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

మద్రపురిలో నశ్వపతినగరు.

[ప్రవేశము: అశ్వపతి మాళవి].

అశ్వ—మాళవీ! మనసావిత్రి వివాహమై నాకెంతయుఁ జింతగానున్నది. ఏమిచేయవలయును?

అనుబంధము 17.

వార్ధక షట్పది.

కాంతయేమని చెప్పఁగలుగు మనసావిత్రి
కింతవయసున ముబ్బునే యెందునాసత్య
వంతుఁడగుఁ గనున్యుఁ డెవఁడుఁ గలుగునో యెటులగు
నిందుకు నుపాయ మదిగా.
యెంతచెప్పిన మానదే గాఢ్యమొదవిగమా
నాంతరంబునఁ దలపోయుచున్నాఁడ
వంతుఁడై యిఁకనేమి యెంచుచుండగ నట
పరికింపఁ దేమక్కటా.

మాళ—నాథా! ఇంతచింతయేల? ఇప్పుడు మీరేమి యోచించుచున్నారు?

భామినీ షట్పది.

ఏమిటి చేయదగు బ్రాహ్మణోత్తమ
నమరమున నముగదనసురయూ
నెడఁగుడెంచేముఁబూనికలుపడి దైవమాదేవుఁబో
వసుతేయొక్కనాఁడు విభుఁ డెఱుగ
నెడఁదరించుకబుద్ధిగనిగిడఁ
బడఁతిమదిరాదెంచి యేను భామవుంగనదే॥

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వ నాటకము

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

మద్రపురిలో సత్యవతి నగరు.

[ప్రవేశము: అశ్వపతి మాళవి].

అశ్వ—మాళవీ! మన సావిత్రి [illegible] నాటకము [illegible]. ఏమి [illegible]?

[illegible] 17.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

మాళ— [illegible] ! [illegible] ?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అశ్వ—ప్రియా! దాదాపుగ నొకవత్సరము గడచుచుండియు శోధించుచున్నాను. ఘటోత్కచుని వలన జయింపబడి యరణ్యమున వసించుచున్న వ్యామకేతుఁడను గొప్ప రాజుల వల దనుచున్నదే. ఇఁక నెన్నాళ్ళకు అద్ధిగలఁగవలెనయ్యో!

భామినీషట్పది.

కన్నియకుఁబదునాలుగేఁడులు
మున్ననే కడచనెస్వయంవర
మన్ననొప్పక వలదువలదని యాఁకుచున్నదిగా
యిన్నినాళ్ళవివాహితగసుత
యున్నలోకమువారలేమని
యెన్నదురొయనుభీతివొడముదె యింతకనుమబలా॥

ఈవిషయమున రోదింపనే యిప్పుడుకచ్చితి.

[తెరలో ధ్వని.]

సరసిజాయతలోచనా-భవజాలబంధవిమోచనా

[ప్రవేశము: దాసి]

దాసి—దేవా! నారదులు వచ్చియున్నారు.

అశ్వ / మాళ } (లేచి నారదునిదిలిచికొని వత్తురు.

అనుబంధము 18.

నార—తరల॥ సరసిజాయతలోచనాభవజాలబంధవిమోచనా
గరుడవిశ్రుతవాహనాఘనసకాయలోకవిమోహనా
ద్విరదనాయకపోషణాపరవీరదానవభీషణా
సుసమూహమహానవనాసరిశుద్ధసంశ్రితజీవనా॥

మాళ / అశ్వ } (నారదునికి నమస్కరించి యాశీర్వచనములఁ బడయుదురు)

కుసుమషట్పది.

నార— శుభమెయశ్వపతివిభా
శుభయుతులకుఁబుత్రికిని
సభవారికెల్లరకు సంతోషమే
యిభహయభటాదులకు
విభవంబులకునెల్ల
నభయంబెప్రజకెల్ల నాసంతమే॥

అశ్వ—సంయమీంద్రా! మీయనుగ్రహమున నంతయు సౌఖ్యము. మీయాగమనమున మాకు సర్వశుభములును గలిగె!

నార—మీరేమో యోచించుచున్నట్లున్నది.

అశ్వ—మునీంద్రా! మాపుత్రి సావిత్రి నిమిత్తమై యోచించుచుంటిమి.

నార—పుత్రివిషయమై చింతయేమి! సావిత్రి యెక్కడ?

అశ్వ—మాళవీ! పిలిపింపుము.

మాళ—ఇదిగో తలఁచుకొనువేళకే వచ్చును.

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

అశ్వ—అమ్మా! సావిత్రీ! నారదసంయమీంద్రులకు నమస్కరింపుము.

సావి—(నమస్కరించును)

నార—కల్యాణమస్తు (అని) అశ్వపతిరాజా! కుమారికి వివాహప్రయత్నము లేవియు నొనర్పలేదా?

అశ్వ—నారదా! మీకేమని చెప్పఁజాలను! మీరు నెఱుఁగుదురుగదా సాళ్వరా యగు ద్యుమత్సేనుని యుపంతము! ఆతనికొఱకుఁ బరిణయమయ్యెద ననుచున్నది. ఎంతచెప్పినను వేఱొకని వలదనుచున్నది.

నార—అమ్మాయీ! అవునా?

సావి—సంయమీంద్రా! అదియే నాసంకల్పము.

నార—లోకమున నెవ్వరైన ధనవంతునిఁ గోరుదురే? ఎఱిఁగి యెఱిఁగి విపత్తిపాలఁ గోరుదురే!

సావి—మునీంద్రా! అనియంతయు నిశ్చయాత్తము. ఎట్టివాఁడైనను పతియే నాదైవము.

నార—అత్తమామలంధులుగదా?

సావి—వారెవరైన బంధులైరా?

నార—అడవులలో వాకలములుదిని బ్రతుకుచున్నారే. రాచపట్టి కెట్లొప్పుకొంటివా?

సావి—ఆ సత్యవంతుఁడును రాచపట్టియే కదా? అతఁ డెట్లొప్పుకొనుచున్నాఁడు?

నార—రాజేంద్రా! ఇంతవ్యధమానసమున్నప్పుడింకేల యోచింతువు?

అశ్వ—మునీంద్రా! నేఁజెప్పిచెప్పి వేసరితిని. ఆయనగారిత్రాని. పోని! ఆసత్యవంతుఁ డెట్టివాఁడు?

నార—రాజేంద్రా! ఎంతయనిచెప్పఁగలము? అతఁడు రాజకుమారమాత్రుఁడు. కాఁడు చిరుతవాఁడయ్యు నెంతయో ఖ్యాతిఁజెందినవాఁడు.

శా॥ ఆరూపంబుసరోజలోచనల కాహ్లాదంబుఁగల్గించునా
ధీరత్వంబరిహృద్భయంకరముగాదీపించునాసూనృతా
చారంబెవ్వరిఁగాని పక్కనుదువక జంకించునాప్రీతియ
య్యారే మిత్రులనెల్లసోదరులఁజేయుంజాలుఁగాభూవరా.

అట్టివాఁడింకొక్కఁడుకలుగునా? అయిన— (యోచించును)

అశ్వ—ఋషిసత్తమా! ఇంక నేమో చెప్ప నెంచితివి.

నార—విశేషమేమియులేదు.

అశ్వ—ఏమో చెప్ప నెంచి సంకోచించితిరి. అది సత్యవంతుని విషయమైయుండిన చెప్పవచ్చునేని చెప్పుము.

నార—ఆ సత్యవంతుని గుణములఁ గనియాడుతఱి మనమున నొకవిషయము స్ఫురించె. అది పలుకుటకై కొంకితి. అయినను ధర్మకార్యమగుటచేఁ జెప్పకుండుట యనుచితము. అన్నియు మంచిలక్షణములే కలవారము లోకమున నుండుట దుర్లభము. ఆ సత్యవంతునికిఁ బెండ్లియయిన సంవత్సరమునకు మృత్యువు విధి యున్నట్లు వినుచున్నాను.

అశ్వ } హా! హా! (అని చెవులు మూసికొందురు.)
మాళ }

అశ్వ—సావిత్రీ! వింటివి కదా! ఇంకఁ జాలింపుము.

సావి—ఏమి చాలింపవలయును?

అశ్వ—ఇంకేమి? ఆసత్యవంతునిపైఁ బ్రేమ.

సావి—అదియొక్కటికిని లోఁబాలను.

అశ్వ—అయ్యో! పెండ్లియైన సంవత్సరమునకే మృత్యువుగలిగిన నెట్లుభరింపవచ్చును?

సావి—నా ప్రాప్తియనుకొందును.

అశ్వ—తనయా! ఇంతమూర్ఖత తగునా?

సావి — అయ్యా! ప్రాప్తము దప్పింప నెవరికి సాధ్యము. విధి యెట్లు వ్రాసియున్న నట్లగు.

అశ్వ — కుమారీ! ఇట్టి చందముగల నా యంగారకప్రతిముని గొంతుఁ గోసికొనం బోలు నీ మాటాడకుము. చిరుతప్రాయమున నీవు ముందు వెనుకలు లాలోచింపక యెంతటి తప్పుని పట్టుపట్టినను నేమారక యట్లే పోనిత్తునా! ఆలోచించి మానుము.

మాళ — నాథా! దీని నింతేల యడుగవలయు! చెప్పినట్లంతయుం బోనిచ్చెదవా! ఎనిమిది దినములలో లగ్ననిశ్చయము చేసి మా యన్నకొమారున కిచ్చి వివాహము చేసినసరి. ఇంతటి తల పెద్దతనము లిప్పటినుండియున్న ముందు మాగను.

(సావిత్రితో)

కం॥ కూఁతురవటంచును జేత
ప్రీతిన్నిను నిన్నినాళ్ళు పెంచినవారిన్
నీ తలిదండ్రుల నెంచక
పోరము నవమాడఁగాని బోలునె తల్లీ॥

సావి — ఉ. అమ్మకు వెల్లకోపమును నాడెదు పోనిమ్మంచునాఁడెనా
నెమ్మదిలోన దైవగతి నెంచితి మోహము సత్యవంతుపైఁ
గ్రమ్మె నిఁకేల నేయుటయుఁ బ్రాప్తము తప్పనె మీరలోప్పరే
సమ్మతి నిచ్చి నన్ను ననుపంగ నిఁకేటికి మాటలేటికిన్॥

ఇంక మీరు సత్యవంతునకు నన్ను నిచ్చుటకు సమ్మతింపుఁడు నన్ను నాశీర్వదింపుఁడు.

మాళ — చింతచేయు టేటికి.

అశ్వ — అమ్మా! మాళవి! ఊరకుండుము. ఇట్లేల తప్పు?

మాళ — ఇనక యేమి మతి! ఇంత చిరుతప్రాయమున నిట్లనుచున్నదా?

సావి —

(నిష్క్రమించుచు).

అశ్వ — కం. ధీరతయును బలుపంతము
సౌరున సలుపంగ నక్కజంబగు నిటులె
వ్వారును లక్షన్న మానదు
నారదముఖ్యులెన్న నేమనంగలవాఁడన్॥

నార— చ. అనదృశలీలనామదిఁ నద్భుతమయ్యె నరేంద్ర ధీరమా
ననగద యీవెలందివినినారమె యొందుమునీచరిత్రవె
క్కసముగ నింతభక్తిగలకన్నియ కెందు నసాధ్యముండునే
యొసఁగుమునత్యవంతునకె యోషకయీతరుణీలలామముఁ గా

వుంచిపోట నేయీమెనిచ్చితిరి. పాత్రముఁదప్పింపనగునా? ఇంక యోచింపకుఁడు. భగవంతుఁడున్న వాఁడు.

సావి— భగవంతుఁడున్న వాఁడే
యగునైనను దెలిసి తెలిసి యనుచితమగుపె
న్బ్యాగరునఁ గూపంబునను
స్గఁగనే భగవంతుఁ డేమొనర్చుం జెప్పుమా ॥

నార— అమ్మా! అటుకాదు. నాకేమో యీతనికి క్షేమముకలుగవచ్చునని తోఁచుచున్నది. నేనును నాకోఁచినకొలఁది సాహాయ్యమొనర్చెద. నే మఱియొకసారి వచ్చి సావిత్రితో మాటలాడి నిశ్చయించెద.
అశ్వ— నారదా! భాగ్యము. మీయనుమతి గలిగిన నదియె మాకుఁగర్తవ్యవిధి గదా?

(నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయరంగము-అడవి.

[ద్యుమత్సేనుఁడు, సానంద, చిత్రాశ్వుఁడు, సుమాలి, ఋషులు,

(కూర్చుండియుండ)].

చిత్రా—చూచితివా, సుమాలీ! ఈయరణ్యావాసమే యెంత సంతోషకరముగా నున్నది. పవిత్రములగు కుశాముల సేకరించి, యంతశ్శత్రువుల హరింపఁజాలిన నియమానుష్ఠానము నుపాసించి, పర్ణశాలలలో నధివసించి, సాంగోపాంగముగా నిత్యకర్మవిధి నిర్వహించి, పావనులగు ఋష్యాదుల యనవరత సాంగత్యమున మించిన యీయరణ్యావాసమునకు, కామాద్యరిషడ్వర్గమునకు స్థానభూతమును నిల్లను చీకటినూతిలో ధనార్జనరోగబాధితులై గర్వాంధకారమునఁ గన్నుగానక పాపకృత్యము లొనర్చుటకు నాస్పదమిచ్చు రాజ్యసుఖ మెన్నటికైన సెనయగునా!

సుమా—ఔరా! ఏమి వైరాగ్యము! ఇదియభావంబున నె కలుగుట.

చిత్రా—అట్లేల?

సుమా—ఇప్పుడు నీకు రాజ్యమిచ్చిన, గంగలో వేయుదువో లేదో.

ద్యుమ—సుమాలీ! ప్రొద్దెంతయైనది?

సుమా—రాజేంద్రా! ఎక్కివచ్చుచున్నది.

చిత్రా—ఋషికుమారులారా! మాటలవశమునఁ బ్రొద్దుమఱచితిమి. ఇంక సమిత్కుశార్థము పోవుదమురండు. (అని ఋషులతో నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమాలీ! చిత్రాశ్వుఁడు వెడలెనా?

సుమా—వెడలిపోయెను.

ద్యుమ—నీవేదో యాలోచనముచేయుటకు వచ్చినట్టిది. ఇంతలో ఋషికుమారులు వచ్చిరి.

సుమా—రాజేంద్రా! నేఁటనుండి నాకు సెలవీవలయు.

ద్యుమ—ఎక్కడికిఁ బోయెదవు, సుమాలీ?

సుమా—సాళ్వపురికి.

సుమా—అయ్యో! అది ఘటకేతుఁడేలు పట్టణమే.

మ. పరివర్తించితి తోడిస్నిగ్ధగమమున్ బాలించి కారుణ్యబం
ధురమైత్రిస్మృతిపంగఁ జేసితివి మాదుఃఖంబులన్నేఁడు సు
వ్యకరే రాజకులాధముండు కపటకూరాత్ముండు దుష్కార్యకృ
ద్వ్యసనౌఘాకులకేతుఁడున్న పురికింబోవంగఁ గాంక్షించితే.

కుమా—రాజేంద్రా! నీమాట నాకుఁ బరితాపమునుఁ గలిగించె. అనవరతము నన్నరక్షించుచుఁ దలిదండ్రులవలెనున్న మిమ్ముఁ బాసి యాసురాత్ముఁడగు ఘుటకేతు నొద్దకు మనసారఁ బోవుదునా ?

క౦॥ విడనాడుటలు మీ సంగతిఁ
గడుఁ గోరికగాఁగ నేను గాంక్షించితినే
విడరాని యొక్క యోజన
పొడముటఁ బోయెద నరరాజపుంగవ వింటే ॥

ద్యుమ—అయ్యో! డకుంభోయిన నిన్నా ఘుటకేతుఁడు విడుచునా!

కుమా—నేను వానినూరక విడిచినఁగదా !

ద్యుమ—నీయాచనమైన నేమి ? ఏమిచేయఁగలిగెదవు ?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాలవి, సావిత్రి, ఒకఋషి].

ఋషి—(అశ్వపతితో) రాజేంద్రా! ఇక్కడనే ద్యుమత్సేనుఁడు. (ద్యుమత్సేనునితో) రాజచంద్రా! మద్రరాజగు నశ్వపతి భార్యయగు మాలవీదేవితోడను, పుత్త్రియగు సావిత్రితోడను, మీకడకు వచ్చియున్నాఁడు.

ద్యుమ—ధన్యుఁడనైతిని. అశ్వపతిరాజేంద్రా! ఏను స్వాగతమునుఁగాక, పూజయును జేయుదును.

సావి—మాలవదేవీ! సావిత్రీ! ఉపవేశింపుఁడు.

అశ్వపతి
మొదలగు } (కూర్చుండుదురు)
వారు.

కుమా—(స్వ) ఈకన్య నెక్కడనో చూచినట్లున్నది.

ద్యుమ—చ౦॥ అగణితశీల సిద్ధ కలికింపఁగ నేయు భద్రమె

అశ్వ— రాజచంద్రమా
భగవదనుగ్రహంబున భద్రమె మాకా

ద్యుమ— మిగుల సుఖితుఁడమే
యాగుఁగద రాజ్యమంతయును

అశ్వ— నిజ్జె తెలియరా

ద్యుమ— విడువఁగ నాడ్యమే
వగచెదు,

అశ్వ— నరేంద్ర మిమ్ముఁ గనఁ జూచుటె కార్యము

ద్యుమ— నేను ధన్యుఁడన్

కుమా—కం. ఒందితిగద,

అశ్వ— ఏమొందితి

కుమా— సందర్శనము

అశ్వ— అయిన?

కుమా— నింకఁజనవచ్చునె

అశ్వ— (స్వల్పకోపమున) నీ
విందేవరవు

ద్యుమ— నృప సైపుము
ద్యుమత్సేనుఁడు నా విభూషకుఁడు

అశ్వ— ఆహా.

ద్యుమ—కుమారీ! ఎంతవిమానుషుఁడైనను క్రొత్తగ మన యింటికభ్యాగతుఁడై వచ్చి నవానిని పరిహాస్యము లాచరింపవచ్చునా?

కుమా—విమానుషుఁడెప్పుడును సత్యవాని. సత్యేతరము వానికి సరింపదు.

అశ్వ—అట్లయిన సత్యేతర మేమిగలదు?

కుమా—రాజేంద్రా! కవలకుము. ద్యుమత్సేనుఁడు మీరువచ్చిన కార్యమేమన్న దర్శనమునకొకవచ్చితిననుట సత్యమా?

అశ్వ—సత్యమేయగు.

ద్యుమ—తపోవనమునకే యిట్లాడిన నందున దోషమేమి కుమారీ!

అశ్వ—రాజేంద్రా! నేనుపవనమున కిన్నవాఁడఁగాను. నిన్నుదర్శించుటకేవచ్చితి.

కుమా—అట్లయిన రాజా! మీదేశమంతయు మీస్వాధీనముననేయున్నదా?

అశ్వ—అదియేమట్లడిగెదవు?

కుమా—భార్యతో బిడ్డతో నింతదూరమరణ్యమున నున్నవారిని సందర్శించుకొనుటకు వచ్చినాఁగన్న

ద్యుమ—రాజపుంగవా! మీరేలవచ్చియున్నారు?

అశ్వ—సావిత్రీ! ఈయత్తమామలకు వందనమొనర్పుము.

సావిత్రి— (నమస్కరించును).

కుమా—(స్వ) ఇప్పుడు తెలిసె. ఇది చిత్రాశ్వుని పెద్దపురి. ఈయుష్మత్కుమారుఁడు మద్రరాజని చెప్పినను సావిత్రియని యాకుమారి పేరుచెప్పినను నాకు జ్ఞప్తికలుగదయ్యె.

ద్యుమ—మద్రరాజా! ఆ తరుణామణి యెవ్వరు?

అశ్వ—నరేంద్రా! ఈయమ మీ కోఁడలు కాఁదగియున్నది.

ద్యుమ—అహో! ఇట్టిదేమి!

కం. దగదొట్టిమృగంబులలో
నగరొశెపుమాకుఁగోడలేకొడుకయుగుణ
సుగుణాకర యీకన్నియ
యగుమాకోడలన మేలమాడుటగాదే॥

అశ్వ— తే. గీ. మాతనూజ యెలమి మనసారఁగోరెస్తి
తనయుఁ బెండ్లియాడ మనుజనాథ
పరిణయంబు పొంటెవచ్చితి మిదియు ని
క్కమ్ముగాని కేరడమ్ముగాదు॥

ద్యు— మనుజేంద్రా! నిను సంశయించి యాడినమాటకు ననుక్షమింపుమని వేడుకొనుచు నీమాట యెంతనమ్మదగినదైనను విధిబలమున మాకుఁగలిగియున్న దుష్ప్రాప్తిం దలంచినయంత సంతోషము మాకుఁగలుగుటయును సంశయము తప్పక పొడముచున్నది. రాజ్యభ్రష్టులమై యరణ్యమునఁబడియున్న మాకో యిట్టిశుభము!

అశ్వ— మానవేంద్రా! సంశయింపకుము. ఈకన్య నాకు సావిత్రీదేవి వరప్రభావమునఁ గలుగుట సావిత్రియనఁబరఁగు నీకన్యయు దైవయోగమున మీకుమారునిపై మదిగలిగియున్నది.

కం. అన్నన్న యరణ్యంబున
నున్నాఁడన రాజ్యమేలుఁగ కున్నాఁడననే
మన్ననఁ క్షత్రాళ్వందే
మన్నాథుండనియె ధీరమానసకంతే

కావునఁ బరిణయమొనర్పుటకే తోడ్తెచ్చితి. నాయాన విశ్వసింపుము.

సాన— సీ. అమ్మాయిసావిత్రి యమ్మిందు [సరసనుఁబిలిచి] నీకుమా
తలనిమిర

తనయుపై మదియెట్లు తవిలెఁ జెపుమ

సావి— యమ్మరో దైవయోగమ్మునఁ బ్రభవించె
ఘనమోహ మది బ్రహ్మఘటననుమ్మ

సాన— అత్తమామలమన్న నందులమేమమ్మ
నేవపుట్టకెల్ల నిచ్చగించె

సావి— ఏవగింపఁగఁ బాప మెనయదే శుశ్రూష
యొనరింతు నెప్పుడునా యోపినంత

సత్య— యాకలములె మాకు నాహారమిందునీ
కేలీల రుచియింపఁజాలునమ్మ

సావి— పాలుపారమీరలు భుజియింపఁ గలపదా
ర్థమెనాకుఁ బరమామృతమ్ముగాదె

సత్య— వనిరాజ్యహీనుఁడై వనరువాని వరించి
యేమిసుఖంబునీ వెనసెదమ్మ

సావి— సతతంబు భక్తిమైఁ బతికిని శుశ్రూష
సలిపెడు సౌఖ్యంబె చాలునమ్మ

ద్యుమ— అలివేణి నీవుమాయమ్మవుగా నిన్ను
దిలకింపఁ గన్నులు గలుగవకట.

సత్య— యింతటి పతిభక్తి యొసఁగునే పరమాద్భు
తమునించె నీచరిత్రములతాంగి

సావి— తే. గీ. తల్లి నన్నింత కొనియాడఁ దగునె నీకు
నెనయెప్పుడమిఁ బతివ్రతలనెడువారు
పాయకే కనుంగనఁగట్టు పట్టు తెచ్చిరు
మహిత ధీరపాతివ్రత్య మహిమఁ జూపు.

ద్యుమ— అహా! దైవమునకిప్పుడు మాపైఁ గనికరము గలుగుచున్నది. సానందా! మన మాయాడవులలోఁబడిన యిడుములన్నియు నేఁడేఁగెను.

ఆర్య— రాజచంద్రా! ఇంకాలస్యమేటికి? ప్రయాణమునకు కాయితమగుదము. మీరందఱు మాతోఁ గలిసి విచ్చేసి నన్ను గృతార్థుఁగావింపఁగలరు.

ద్యుమ— రాజచంద్రా! నీయాదరణమగణ్యము.

ఉ. పెక్కువగాఁ గనించితివి విప్రసభం? స్వామి సపుణ్యులెవ్వరే
నక్కువయైన నీమనవిమాత్రమునన్ గనిపించుచుంటి నేఁ
డక్కటరాజ్యబాహిరులమై కనుఁగన్నులు గానకున్నమే
మెక్కడ పెండ్లికై యరుగుటెక్కడ మమ్ముఁగృపింపు భూవరా!

ఆర్య—
చం. విడువక భక్తిమైఁ బురికి వియ్యమువారలు నేఁగు రేఁడుగా
నడుగుటసంగ నెందు విధయాట వచించినంతె కాని మీ
యెడరులెఱుంగనే సమయమెంచితి మెంతనె నాతనూజనే
డెడపక యిందెసుతునకిచ్చి వివాహమొనర్పఁ దెచ్చితిన్।

కొత్తనవాబ్లు నిల్చి ధ్యానించుచును. రాజేంద్రా! శుభోదయమున సావిత్రీ వివాహమున కొసంగి పరిణయ మహోత్సవ మొనరింప సర్వసన్నాహములతో వచ్చియున్నాఁడు! చతురంగబలములను తోఁకొనిరాఁగలఁడు.

అనుబంధము 20.

ద్యుమ—రాజచంద్రా! నాయొద్ద సేవ్యాభరణగదా! మీయనుగ్రహమునకు నేఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండఁగలవాఁడ. కాని కోరుకొనినంత మహోత్సవ మొనరించుటకు నేఁ నుండఁబడ మనుసంపదమాత్రము వసుధమింత్రము. అరణ్యమున నాకిడుములఁ దినుచున్న మాకుమహోత్సవములేల? మాకుఁ దగినకొలఁది మర్యాదలు మాత్రమే యుండనిమ్ము. అదిగాక మాకుమారునితో నాలోచింపలేదు. ఇంతలోనసే యతఁడు వచ్చును.

సుకు—రాజేంద్రా! మీకొడుకు నడుగఁ గలసినపనిలేదు.

ద్యుమ—సుకుమారీ! అట్లగునా? వాఁడేమనునో?

సుకు—ఏమైన ననిన నాకొక యుపాయమున్నది.

ద్యుమ—„పెండ్లిసందడిం బెండ్లికొడుకు నేమఱచిరి"న్నట్లంత యూరకరకయేల?

సుకు—నేను తరవాదిని. నాకొక మంత్రము తెలియును.

ద్యుమ—ఏమిమంత్రము సుకుమారీ?

సుకు—అదియొక్క నడుమంత్రము మంత్రము. చతురక్షరి.

ద్యుమ—ఏమిటిదది?

సుకు—„పెద్దపులి" ఇదియేమంత్రము.

సావి—(యూహించి ఇష్టపడి చప్పుకొని సిగ్గుపడును).

ద్యుమ—పెద్దపులియేమి? నీమాటలు చిత్రములుగానున్నవి.

సుకు—పెద్దపులి మహాత్మ్యమింతని చెప్పవచ్చునా? దాని చర్మము మంత్రవాదులకు శంకరునకునుగద. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు కూటములఁ గల్పించి దీనియందు మధ్యవించిన యొకదాని రెండు పాదములను మఱియొకదాని మూడుపాదములను గొని నడుమ నెనుబోతు నాల్గుకాళ్ళ నితికించి త్రాసునకెంతెంచిరి. ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులొక మనోహర వృత్తమునకు దీని పేరిడి పలుమారు వాడుచుండిరి. దానినించుక ముఖభంగము చేసినఁ గలుగుదానికి మదపుటేనుఁగు పేరిడిరి. మఱియు పెద్దపులి పేర్పడు గణమును ఛంద్రమున నిచ్చిరి. యోచింపఁగాఁ బెద్దపులియు నశ్వపతియు నొకటే గణముగదా? (తనలో) అయిన „అశ్వపతి" ముఖభంగమైన శ్వపతియగుగాని గజపతి కాఁజాలఁడు.

ద్యుమ—ఏమిసుకుమారీ! అర్థములేనిమాటలు?

సుకు—అర్థమున్న మనకీయనర్థములుండునా? మీకేల! మీరింకఁ బెండ్లిపనులఁ జేయుఁడు నేనింతలో వచ్చెద. (నిష్క్రమించును).

తృతీయరంగము-అడవి.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు (సమిత్కుశలతో)]

అనుబంధము 21.

చిత్రా—సీ. పరిపాలన మొనర్పఁ దరుగిరుల్ నిండిన
ద్వీపవు నిండెడిమహా విపినమయ్యె
ననయంబు రాజ్యతంత్రాలోచన లొనంగు
మంత్రులు శబర కుమారులైరి
జతఁగూడి వెన్నాడు చతురంగ బలములి
మిటమిటాలు కాసన మృగములయ్యెఁ
గసిదీఱ వలచేతియసి ద్రిప్పి నఱుకాడ
శత్రువులీకుశల్ సమిధలయ్యె
తే. గీ. ఎన్నినాళ్ళని యీరీతి విన్నఁబోయి
నెవ్వగలఁడంతు సన్నింతేఅవ్వసేయుఁ
గ్రూరదైవంబు నకునెంత వైరమో గ
ఱుంగఁగటకటతొంతని యుంగలార్తు॥

అకటా! ఎన్నిదినములని యీదుఃఖము ననుభవింపవచ్చును. విధికింతక్రూరత్వము లేనిసంగి యుండునా? నాతలిదండ్రులఁజూచి పోకఁజాల. ఉండి వారిదుఃఖమును జూడఁజాల. భోజనశయనాదులు మొదలగు నన్నికార్యములఁ గలుగు పరాధీనత గలిగించి బ్రతుకు నిరర్థకముగాఁ జేయుఁగా యంధత్వము? అగలి చూచినపుడంతయు హృదయము కుమిలిపోవుగదా? అక్కటా! అంధత ఏమనవచ్చును! ఎట్టిరోగమైన నట్టిబాధమైనఁ దాళవచ్చుఁగాని కన్నులు లేకున్నమాత్ర మోర్వఁదరముగాదు. తాఁజూడఁజాలమిచే వచ్చినవారిఁ దెచ్చిన వస్తువుల వివరింపఁడని యేమని రాజుల నడుగ వారు కనుకొనునప్పుడు గలుగు సౌఖ్య మెన్నతరము గాదు. ఎల్లవేళల భుజియింపఁగల పదార్థములఁ గ్రహింప వలసివచ్చినందుకై రాజులు విసికొందురో యని భీతిల్లి కలుగుట చెప్పనలవిగాదు. గ్రంథాంతర భాగములు వినఁగోరి రాజుల జన్మప్రతున్న మాటిప్పుడు తీఱకున్నవుడి ప్రాణములఁ దలఁకింపఁగలను. ఎంతయున పరములఁ దలఁచిన పనియున్నను విడిచికొని పోవువారు సందర్భింపని వేళ నడుమ్మ! యిట్టియయ్యో నేను పడుసంతాపము వచింపఁదీఱదు. ఇట్టిపరాధీనతతో నాపితరులు కనరుచుండ వారి విడువఁగలనా—బ్రతుకఁగలనా?

సీ. పోషించి యొరుఁ డింతఁ జూపఁ జెప్పఁగాని
తనవారిఁ బెరవారిఁ గనఁగలేము
యిదియిట్టిదని లాతు లెఱుఁగఁ జెప్పఁగాని
యేపదార్థము భుజియింప లేము
పలువారు చదివి చెప్పఁగాని సద్గ్రంథ
సముదాయ మింతైనఁ జదువలేము
దయనొరుల్ గేల్వట్టి దారిఁ దీర్చఁగాని
యడుగులు నాలైన నిడఁగలేము
తే. గీ. సంతతానంత దుఃఖమగ్రాంతభయము
నారత వ్యథయవిరత పారతంత్ర్య
మార ననిశంబు మరణంబె కోరఁజేయు
నంధతయయారె పలుక నయ్యరులకైన॥

అక్కటా! రాజ్యము గోలుపోయినమాత్రమున నే కన్నులుపోవలెనా? పుత్రమిత్రకళత్రాదులను గోల్పోయి యున్న నాయవస్థ యింతయని చెప్పనలవియగునే! పరమపదమునకుఁ బోవుటకుఁ గాని యపవర్గము నందుటకుఁ గాని యిఁక నేమి చేయుదును? ఆహా! రోదసీపరిస్తరంగ కృష్ణతారాకల్పితము లైన కాలకాలములు నాకేలిస్తు దినమములైనవి. సమస్తలక్షణములు మాసె. శత్రురాజుల కూటముల పర్యవసానము గాఢవాంఛ నాకేలామిప్పటి కెళలపై వాఁడి చూపుచున్నది. ఔరా! విధికృత్యము! ఇదియన్నియు నటుండఁ బ్రాణము నిలుపుకొనియున్న యంతలో వృద్ధుఁ బోవఁదియుండుమనన్న నామనంబీకట్టు లలనవాడుచు నంతట చింతాజ్వాలల మ్రగ్గుచున్నది. ఎంత మంచితమన్నను సావిత్రిపైఁ జింతమానను. ఆహా! పవిత్రమానినిపుణ్యపైనా కేమేలయినను దూరమైయున్నదని యెఱిఁగియుండిన నెవ్వరు. ఆ స్త్రీపై నెంతమమతలు పుట్టుచున్నవే! ఘోరారణ్యమున నాకులకులడిని భ్రమపడనాకును నా రాజ్యసుఖాదికారాసనకును నెక్కడితారతమ్యము! అకస్మాత్ దర్శనమాత్రమున సహితము ప్రతిజ్ఞయైనట్లు నన్నుఁ గాఁగోరఁ గోరవలయునని చెలి వచించిన మాటలన్నియు నిక్కమని విశ్వసింపవచ్చునా! కామము సుఖముతో నుపవసించి దుఃఖములో నశింపవచ్చును. మోహమునను నెన్నిపట్టుల నట్టివిరోధము. ఘోరారణ్యమున శాప్యాలము వేఁటమికొనివచ్చిన కాలమున నెనొకర్తన చిక్కినకృత్యమునకు మెచ్చి యుప్పదముపొందించిన సంతోషమునఁ బొసఁగినతృష్ణచే మోహమున ముందు వెనుకలు యోచింపక యుక్తియుక్తుల నుడివడి యాడినమాటలన్నియుఁ దప్పనిమాటలని నిర్ధారింపవచ్చునా? ఇట్టియవి యతిస్నేహములు కనుకప్పిన వెంటనే నశింపవా!

ఉ. పన్నగవేణి నాయెడల బాళి రహింపఁగ నాఁడు వెంటనే
తన్ను వరింపుమంచుఁ దలిదండ్రుల యొక్కకు రమ్మటంచున
న్నన్నివిధంబులన్ బిలిచె నక్కట యాతని నేఁడు నంపునో
కన్నడ చేయునో మఱలఁగా నఁగనైన నను లేదె దైవమా॥

వాఁడే యారమణీమణి తలిదండ్రులయొద్దకుఁ బోలేనైతిఁగదా! అయ్యో! రాజ్యము వాసి జననీజనకులతో నరణ్యమునఁ బడియున్న నాచరితము వినిన యాలోల లోచన తలిదండ్రు లిం నన్నా చెలి నానవ చేపట్ట సమ్మతింతురా? సమ్మతింపకున్న నాయలివేణి యేమి సేయఁగలదు!॥ ఇదివఱకే యాపంకజనేత్రకు వివాహమైయుండిన నుండవచ్చుఁ గదా! నాపై మోహాతిశయమున నన్నుఁ గాంచిన మాత్రముననే యుక్తాయుక్తములు విచారింపక యాతన్వంగి పితరులు సర్వలక్షణ సంపన్నుఁడైన వానికవనికైన వాక్యనొసంగెనో యాలపికునితో దెసన్న నాకొఱకై మిగిలి యుందురా? ఇదేమిమాట! తగదంటిలేఁ మహిమాతిశయము గల యేరాకుమారుని కారమణీమణి యీవఱకే సంగిరిత్రై యనంతసుఖముల నిచ్చుచున్నదో. నేలలై పలవించుచున్నాఁడఁగాక. ఆహా! అపుణ్యాత్ముఁడెవఁడో?

సీ. కీరవాణి ముద్దు పలుకులు వినఁగల్గు
పొలుపుఁ గాంచిన మహాపుణ్యుఁడెవఁడో
పూర్ణిమచంద్రుని బోలు కాంతాలింగన సుఖంబు
నలరఁగాంచిన సుందరాంగుఁడెవఁడో
పరమకోమల యాస్యకమలంబు ముద్దాడు
మహిమఁగల్గిన యట్టి మహితుఁడెవఁడో
యలినీలవేణి కలతేని వలపు మోహమున నొద్దఁ
జెందు భాగ్యముఁగన్న ధీరుఁడెవఁడో
తే. గీ. యాంగనామణి తనకు సర్వాంగమంత్ర
మొసఁగ సుఖంబుల సలరించుచుఁ
గోల్కోమలాంగి యానంద జలధిలోల
దేలెనోచిర మోహనాంగుఁడెవఁడో॥

అయ్యో! అపుణ్యమువాకుఁగలుగునని నమ్మితినే. ఏటికిఁ బలసి పోరి. అయుష్మంత యింక మఱువలేను. అయ్యో! ఎట్లు మఱవఁగలను? అరూపమును మఱతునా? అయాదరణము మఱతునా? అముద్దుమాటల మఱతునా? అయాలింగన సుఖంబు మఱతునా? కనాఁడిచిన కలలేని ముద్దుమఱచి మఱతునా? రేవిమఱతు! ఏదిమఱచినను నాకాంతామణి వాహప్రణాపుల నెట్లుమఱతు?

సీ. పులిరాకఁ బరువెత్తి నలుదిక్కులవిభీత
హరిణి నాఁగనినదెవ్వరవుఁజూపు
ఎదుశేగు ననుగాంచి మదిభీతియును బ్రేమ
గలయంగఁ గనిన బెగ్గలపుఁజూపు
పులిఁజంపి తెలిసితొఁ దెలియని గతినున్న
శతిసన్నగని శస్త్రంపుఁజూపు
గనుసన్న నొకయింత గమకించు వేళనా
దనివిత్తుఁగనిన చిత్తరుపుఁజూపు
తే. గీ. శ్రమము దీఱఁగ నేలనఁ జాలిమాట
లాడనాకర్ణలోచన యనుటసార్థ
కముగ నానంద బాష్పములు నుఁగఁగనిన
మగువ మోహంపుఁజూపునే మఱువఁగలనె.

ఇండియు

సీ. వెడలి పోవుదునన్నఁ బ్రేమంబుఁ బాలయల్కఁ
బలుకు దైన్యము తోడి నాఁడిచూపుఁ
దనమాట కంటుమున్ననను నిల్వుమని వేఁడు
పగిదిదెల్పు నిడువాలుచూపు
నా మోహ మొత్తఁగింప నా మోవి మునఁగన్ను
లరమూసి కనిన యయ్యారిదిచూపుఁ
దినతక్కిరంస్తులొద్దకు నన్ను బిల్చు వో
మునిసన్వ్వ వెన్నాడు ముద్దుచూపు
తే. గీ. తొకలి చనువేళఁ బలుమాఱు తిరిగితిరిగి
యపలి సనుఁజూచుచో నిట్టిదట్టి దంచు
చెంచరాని కడంగి వర్ణించరాని
మగువ క్రేగంటిచూపు నేమఱువఁగలనె.

ఆ కలకంఠమణి కలలోని కెలుటప్పటికి నాకన్నులకుఁ గట్టినట్లయియున్నదే. ఏమి చేయుదును. (ఉస్సురని కూరుచుండి కన్నులుమూసి యొక్కింతూరకుండి) హా! సావిత్రీ! ఇన్నిదినములకు నీకనుగ్రహము కలిగెనా? శాస్త్రులమా! మా సావిత్రిం దయుము గొనివచ్చెదవా? నిన్ను కరవాలమున ఖండించెదను. (అనిలేచికన్నులువిచ్చి) అయ్యో! నాగతికేమనవలయు. కన్నులుమూసి సావిత్రిం గాంచుటను నిద్రలేని కలఁ గాంచుట యయ్యెఁగా? నాకిట్టిభ్రాంతి.

[ప్రవేశము: పస్తున్నట్లున్న యొకవృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు.]

† [illegible]]

అనుబంధము 32.

బ్రాహ్మ— చాల బాధఁ బొందినాఁడ [illegible]
చాలునన్న నా వృద్ధుమింక [illegible]
మూలకించి దాటినా [illegible]
జాలిఁదీర్చువారెవరింక [illegible]
నాతి నెల్లఁ గాపులో [illegible]
నీతి [illegible]
బ్రతిమాల [illegible]
శాతకీర్తి [illegible].

ఏకరయ్యా యిక్కడి? సావిత్రపురమునకు [illegible] అయ్యా!

చిత్రా— నీ వెవరవు.

బ్రాహ్మ— వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడను.

చిత్రా— అది చెప్పనక్కఱలేదుగదా! ఏ యూరు!

బ్రాహ్మ— మద్రపురి.

చిత్రా— మీరాజశ్వపతిగదా? అతనికి [illegible]!

బ్రాహ్మ— ఆతని పురోహితుఁడనుగదా!

చిత్రా— అతనికి సావిత్రియను కూఁతురున్నదే [illegible]?

---

† ఇది [illegible] ద్రయోదశ ఖండంబున సమస్తము. అపూర్వము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఆయమశాలకే నాకిఁక భోనవచ్చినది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! అదియేమి ?

బ్రాహ్మ—అకట! ఏకాంతముగ! మార్గముచూపరాదా? లేకున్న నాకుఁ దెలియకపోరాదా?

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఏల నిరసించుచున్నావు. కొంచెము విశ్రమింపుము. నేను శీఘ్రము సాళ్వపురి మార్గము చూపఁగలను. (సమీపమునకుఁబోవు)

బ్రాహ్మ—అయ్యా! ఏమిట్లు సమీపమునకు వచ్చుచున్నావు? నిన్నుఁజూచిన భయమగుచున్నది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! భయపడకుము. నే సద్వంశ సంభూతుఁడ.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్టి సద్వంశ సంభూతులే దారిలో నన్ను నానాపదలకుఁ గావించిరి. నే బ్రాహ్మణుఁడనయ్యా! నాయొద్ద నేమియులేదుసుమా.

చిత్రా—అయ్యో! భూసురా! ఏటికిట్లు భయపడెదవు? మఱియు నీ వృత్తాంతములు కొన్ని నాకుఁజెప్పి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము. నిన్ను సాళ్వపురికిఁ బంపెద.

బ్రాహ్మ—అయ్యా! దారిఁజూపుటకు బంపమని గదవా! నీ వేషముఁజూడ నీవు నన్ను సాళ్వపురికి పంపుదువో—యమపురికిఁ బంపుదువో సంశయముగానున్నది. సమీపమునకు మాత్రము రాకుము. అంతయుఁ జెప్పఁగలను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఇట్టిదియుంగలదా? ఇదే యుండెదనెమ్ము. కూర్చుండుము. సావిత్రిఁగూర్చి నీకు బాగుగఁ దెలిసినంత చెప్పుము?

బ్రాహ్మ—ఆదేల యడిగెదవు? నీ వెవఁడవు!

చిత్రా—నాసంగతి యటుండనిమ్ము. నేనడిగిన దానికిఁ జెప్పుము.

బ్రాహ్మ—నేమొదటఁ జెప్పను. నీవేఁ జెప్పుము.

చిత్రా—ఆమెకు వివాహమైయున్నదా? (స్వ) హా దైవమా! నిమ్మళింపుము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అవివాహమునకే యేమయిన. ఆమె చిత్రాశ్వుఁడో—సత్రాశ్వుఁడో—

చిత్రా—చిత్రాశ్వుడు.

బ్రాహ్మ—కాను చిత్రాశ్వుఁడు మఱి—నిత్యవంతుఁడో—సత్యవంతుఁడో—

చిత్రా—సత్యవంతుఁడు.

బ్రాహ్మ—ఎవఁడో యొక్కఁడెఱుఁగు! వానిపై మోహముఁగలిగియుండెను. తల్లిదండ్రు లెంత చెప్పినను వినక మూఢభావమున నుండెను.

చిత్రా—ఇప్పుడేమయినది.

బ్రాహ్మ—నేఁడో రేపో యమపాశమువలనఁ గూలఁబడెను.

చిత్రా—ఇప్పుడు వదలెనా ?

బ్రాహ్మ—వదలియుండదు. నేనిదె సాళ్వపురికిఁబోవుచున్నాను.

చిత్రా—సాళ్వపురికేందుకు !

బ్రాహ్మ—అందు ఘటకేతుఁడను ధర్మాత్ముఁడు రాజ్యమేలుచున్నాఁడఁట. అతనికొడుకునకు సావిత్రినిచ్చి వివాహము చేయుటకు—ఏమయ్యా! అట్లు చూచుచున్నావు! నేను దీనబ్రాహ్మణుఁడను వాదమున నేమియు లేను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఘటకేతునికొడుకుఁ బెండ్లియాడుటకు సావిత్రి సమ్మతించెనా!

బ్రాహ్మ—నేనుండఁగ లేదా సమ్మతింపఁజేయుటకు !

చిత్రా—ఏమి చేసితివి !

బ్రాహ్మ—ఆ సత్యవంతుని సంగతి తెలుసుకొనరమ్మని మహారాజు నన్నంపెను. పోయి పట్టుపోయి యేదోయొక సంగతిచెప్పి యూచించి వచ్చితిని.

చిత్రా—ఏమి చెప్పితివి !

బ్రాహ్మ—అదియంతయు నిక్కముగ ! ... ! మగల సమీపమునకు రాఁబోవుచున్నది నేఁబోయెదను (అని లేచుచుండి)

చిత్రా—బ్రాహ్మణా ! కూర్చుండుము. నే సంతసించితిని. నను సమస్యార్థించి చేసి కొంచెము నేమి చెప్పితివి చెప్పవా?

బ్రాహ్మ—(కూర్చుండి) చేసిన పాపము చెప్పఁ గూడదందురు. కాబట్టి చెప్పెదను. ఆ సత్యవంతుఁడు నవాఁడని వివాహముచేసినయెడల సినిసినది తగదని చెప్పిన తండ్రితో ఇగిసమాడికొన్నులఁజాచి యుద్ధము గాఁజేసి యూరిచే ఎత నెత్తురోసయుండో తెలియకుండఁబోయినావని చెప్పి వచ్చితిని.

చిత్రా—(లేచి) హా! సావిత్రీ! ఎంతపాపీ! ... దేనికొరకు ... నిన్నేమి చేసినఁ దీరదు ! (అని పట్టుకొనును.)

బ్రాహ్మ—ఓసీ విడువుము ... ఎంతపొగరుపట్టినదానవే చిత్రాంగీ ! (కొట్టుకొన్న గడ్డమును. తలపాగ పుడుకలను విడిచి సుమాళి యంగుము).

చిత్రా—సుమాళీ!

సుమా—ఓ !

చిత్రా—ఏమి చిత్రము చూచితివి! ఇట్లేల యుంటివి!

సుమా—నీవు చెప్పినప్పుడు వైరాగ్యము పుట్టిన మాటలాడితి. వాఁడు విడిచిన పురి శ్మశానాంత వెళ్ళిపోయెదనని యుద్యోగించితిని.

చిత్రా—సుమాళీ! నాకెంత మోసముఁ జేసితివి! ఇంక్రోధముగా సావిత్రిని ... ఎంత వైరాగ్యముఁ బొందుచున్నాను నా మోహము మాత్ర మింతయైన కరఁగలమే యావృతమున్నది. ఎక్కువ సుమా!

సుమా—ఇప్పుడా సావిత్రియు విడుచుటవచ్చిన వెళ్ళఁడును !

చిత్రా—సుమాళీ! ఇట్టి వాఁడేయని కోటికోల పట్టుదాను!

సుమా—ఇప్పుడున్న స్థితిలో నాయుపలకచ్చినను ఫలదంమువ్రాయఁబోలు?

చిత్రా—అయ్యో! మిత్రమా! ఆసతిమణి దర్శనమునకై యిప్పుడేమిద్విన నిర్తులగదా!

సుమా—సత్యవంతా! నేనిప్పుడా సావిత్రింజెచ్చిన నాకేమిచ్చెదవు?

చిత్రా—సుమాలీ! ఏమిటి హాస్యము చేసెదవు?

సుమా—ఆసావిత్రి యిప్పుడు మనపట్టణాలకే వచ్చియున్నది. పోదమురమ్ము.

చిత్రా—సుమాలీ! నీవు సమయము నెఱుఁగక నవ్వులాడెదవు సుమా!

సుమా—ఇంటికింగాకె నిందేమిసమయము? లగ్నమునకంతయు సిద్ధము చేయుచున్నారు. రమ్ము.

చిత్రా—ఇంకెట్లాడిన నేను నాసుఁ గోపమువచ్చును.

సుమా—నేనందుకు ధిగాపము చేయఁగలవురమ్ము. (ఈడ్చును).

చిత్రా—(కోపమున) నేనిప్పుడురాను.

సుమా—నీవు రాకున్న నేనుపోను (పట్టుకొనును).

చిత్రా—నీదేమి శనివేషనాకు!

సుమా—శనివేషమా? నీశని యిప్పుడే రాశినున్నాఁడు! ఇదివఱకు సింహారాశినుండెనో? ఇప్పుడు కన్యాముఖుఁడైయున్నాఁడు. మిగుల దృష్టిగలిగియున్నాఁడు. మీతండ్రి కెలుచుచున్నాఁడు. పోవుదిసుసమ్ము. (పిలుచుకొనిపోవును).

———

ద్వితీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

పర్ణశాలలో వివాహ వేదిక.

[ప్రవేశము: ద్యుమత్సేనుఁడు, అశ్వపతి (పీఁటపై)
చిత్రాశ్వుఁడు, ఋషులు].

ఋషులు—(మంత్రములు చదువుచుందురు)

(సానందా మాళవి పులకితవపుతో సావిత్రిం బిలుచుకొని వచ్చును).

మాళవి—(సావిత్రిం జిత్రాశ్వు దక్షిణభాగమున నొకపీఁటపైఁ గూర్చుండఁబెట్టును. మంత్ర పఠనము జరుగును.)

అశ్వపతి / మాళవి } (సావిత్రిని సమవేతులలో నంటి)

సీ. నయశీలురౌ సానందాద్యుమత్సేను
లారమా వియ్యమువారలార
సావిత్రి దేవి మహావరంబునఁ బుట్టె
నొసఁగు సావిత్రి మా యేకపుత్రి
సానురాగమునఁ బదునాలేండ్లు పెంచితిమీ
తనయను నొసఁగితి మనఘులార
మీ కప్పగించితి మా కన్నె నేఁడు మా
తనయగా నింక మీతనయగాని

(సావిత్రిని వారియొడిలో నుంచి)

తే. గీ. ముందు వెనుక లెఱుంగని ముగ్ధరాలు
అలతకోర్వని సుఖవాసి యసమురాలు
కపటము లేక సల్లసల్లసంబనులు నేర్పి
కరుణఁ బాలింపుఁడో దయాభరములార

ద్యుమ—రాజసత్తమా! మాకింత చెప్పవలయునా! మా తనయకంటె నింకఁ జెక్కుడుగాఁ జూచుకొందుము.

సానంద ద్యుమ

సీ. ఘనశత్రు దుష్కృత్యమునఁ జేకులగుమాకు
సిరిసంగతియడంగ సరకుగొనక
తులలేనివలపూని మలయమ్మబలుప్రేమ
కలిమిఁగన్నపొలంతి లలినొసంగి
పయమానిలయమానతమనూనవిభవాలి
శయమూస వియ్యముసలుపువాము
నయనసావిత్రి మానయనస్మైనయకీర్తి
స్వయంబుఁ గనుమిమారాదమఱవుఁ

(సావిత్రిసంబోధి)

తే. గీ. దమ్మరావమ్మ మాయమ్మయన్నమిన్న
నిన్ను నోచమ్మితిమికాంచగన్నులారఁ
బట్టపట్టితి మాపట్టిదట్టవౌచు
గట్టుపట్టిచేపట్టు శ్రీ బోట్టుఁగాచు.

1వ ఋషి—ఇంక వేళయయినది. అగ్ని యుసమీపించినది. (రెండు నిమిషములవఱకు నూరకె పెండ్లి సంవిధానములు సేయుదురు).

1వ ఋషి—సుమంగలీరియం వధూరిమాగ్ం సమేతపశ్యత ।
సౌభాగ్యమస్యై దత్త్వాయథాస్తం విపరేతన ॥

2వ ఋషి—దేవీం వాచమజనయంత దేవాః తాం విశ్వరూపాః పశవో వదంతి ।
సానో మంద్రేషమూర్జం దుహానా ధేనుర్వాగస్మానుప సుష్టుతైతు ॥

3వ ఋషి—ధ్రువం తే రాజా వరుణో ధ్రువం దేవో బృహస్పతిః ।
ధ్రువం త ఇంద్రశ్చాగ్నిశ్చ రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం ॥

అశ్వపతి మాళవి (యిరువురులేచి సావిత్రిం బిలుచుకొని)

కన్యాం కనకసంపన్నాం కనకాభరణైర్యుతాం ।
దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం బ్రహ్మలోకజిగీషయా ।
కన్యా మమాగ్రతో భూయాత్ కన్యా మే దేవి పార్శ్వతః ।
కన్యా మే సర్వతో భూయాత్ త్వద్దానాన్మోక్షమాప్నుయాం ।
విశ్వంభరః సర్వభూతాః సాక్షిణ్యః సర్వదేవతాః ।
ఇమాం కన్యాం ప్రదాస్యామి పితౄణాం తారణాయ వై

కన్యాం సాలంకృతాం సాధ్వీం సుశీలాయ సుధీమతే ।
ప్రయతోహం ప్రయచ్ఛామి ధర్మకామార్థ సిద్ధయే ।
శ్రీమన్నారాయణ స్వరూపాయ శ్రీమద్యామళ్ళనపుత్రాయ ।
చిత్రాఖ్యాయ ...
నాహార్యకామః ప్రతిపాదయామి తుభ్యమహం సంప్రదదే నమము ॥

(అని సత్యకాంతునికి ధారపోయును.)

చిత్రా — దేవస్యత్వా సవితుః ప్రసవే అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణోహస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్ణే ॥ (అని గ్రహించును).

3వ ఋషి — ఇంక నలుగులు పాడగలరు కానిమ్ము.

1వ ఋషి — విశేషముగా ముత్తయిదువులు లేరా!

సుమా — నేనుండలేదా? పెద్దముత్తైదువను. (మాటః. సానందలు పారలి పట్టెములు పట్టుకొని అందరును పాడుచున్నారు).

అనుబంధము 23.

— () ద్వితీయాంకము సమాప్తము () —

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

తృతీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

పర్ణశాలముందటి స్థలము.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు, సావిత్రి (నడచుచు).]

చిత్రా— చెలి! సావిత్రీ! చూచితివా! ఇప్పుడీవనంబున నుసికించుచున్న సుఖమనుభవించెదను. ఎంతో సంతుష్టి పొందియున్నాను. ఇదియంతయు నాలోచింపఁగా సహజసౌందర్యములచేఁ జిక్కిన రసికులు కాని మానవులు సుఖదుఃఖముల తారతమ్యము తెలిసికో రయింపవలయుఁగాక, గగనోన్నతములగు సౌధసీమలయందు బంగారుతూగుటుయ్యెలలో మణిభూషణములు పట్టుపుట్టములు ధరించి ప్రియసమానులగు చెలికత్తెలు రాణివాసము. ఇరవులేక నవ్వులలో కల్లవేళల పరిహాసములకు జడియక కానవచ్చుచున్నయుండు నాటవికులకు నింతయైన భేదములేదని తోఁచుచున్నదికదా!

సావి— ప్రాణాల కలవాటుపడినట్లంతయు, దానికి సంతుష్టి కలుగును. సంతుష్టియే సుఖమునకు మూలము.

చిత్రా— ఇది చూచితివా! ఈపక్షి తేనియో కిచుమంచుననుఁ బోవుచున్నది.

సావి— ఇవి చక్రవాక దంపతులుగదా!

చిత్రా— మఱియేమిట్లున్నవి?

సావి— సాయంకాలమయినందున వీనభావముఁ బొందినవి!

చిత్రా— ఆహా! అప్పుడే సాయంసమయమాయెనా! కనుగొనుగదా!

మ. వ్యోమమణిశ్రీచరమాద్రిఁ గ్రుంగ ఖగసందోహమ్ములెల్లెడఁ గూ
యమిన్నుల్ శ్రేణులుదీరి పాఱుఁగడు సాంద్రంబయ్యె కోలాహలం
బు మహోదగ్ర మృగాళ్యటమ్ములఁ జెలంగె గ్రామోఁ గస్వాంధాన
మ్మమితంబైయినుఁడేగఁ బాగు వనకాంతాక్రాంతి సంభోయసర

సీ. వేడిమిన్కులవేల్పు నెడలవంటవలంతి
చలిపోవఁదొడఁగెను కంబళమనంగ
మసనయ్యెఁగొల్వసమయకాంత పర్చిన
కాంబవ తులసీకదంబ మనఁగ
హరితిరోధన ప్రహ్లాన్న దాసకళిక
స్వైరదానభుల్బుల తెంచసనఁగ
కెలిగుబ్బలుల వీడిచిలువ త్రేని బలం
బొడయుఁజేరఁజలపొంది డాసెననఁగ
తే. గీ. నింగిఁబాంగు మబ్బులిలకుడిగ్గ్రావ
నెలమిఁజెలరేఁగి పురివిప్పి కలయఁబాతి
సన్నసమొనర్చు బర్హిగా సాంద్రమనఁగ
నమముసాగఁదమిఁగొనుచు దచ్చికవల.

సావిత్రీ! ఏ సాంగత్యంబున దినమొక నిమిషముగాఁ జనుచున్నదిగదా!

సావి— ఆహా! అస్పృశ్యమెంత ఘనముగానున్నది!

చిత్రా— తరుణీ! అస్పృశ్యము నాకొక జ్ఞాపకము గలిగించుచున్నది. నీవు మాతండ్రి కొనివలకునాడలోఁ [illegible] వచ్చినదినము [illegible] విగ్రహారాధనఁజేఁ [illegible] చుచు నా [illegible] విశ్రమించియుండఁగా నామిత్రుఁడు కుమారి [illegible] వచ్చి యంతలో చేసియుండెను.

సావి— అయ్యో! [illegible] కలకన్నను [illegible] సాహ్వపురమునకుఁ బోయియున్నాను. [illegible] కలిగెనో!

చిత్రా— సావిత్రీ! [illegible] సమర్థుఁడు. ఎట్లైనను సాధించుకొనిరాఁగలఁడు.

సావి— [illegible]పోయి యెన్నిదినములాయెనుగదా!

చిత్రా— ఏమీ— ఒక సంవత్సరమైనను గాలేదు. మనవివాహమైన మూఁడుదినములకు బోయెను. వివాహమయి [illegible] సంవత్సరము [illegible]. ఆహా! సావిత్రీ! ఏమిట్లులికిపడితివి!

సావి— ప్రాణకాంతా! మరేమియులేదు. ఏదోయొకటి జ్ఞాపకమునకువచ్చిన భయము గలిగెను.

చిత్రా— ఏమి జ్ఞాపకము వచ్చెను.

సావి— ఇప్పుడేమియులేదు.

(లోపల „సత్యవంతా”)

చిత్రా—వచ్చితిని. మాతండ్రి పిలుచుచున్నట్లున్నది. పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమి)

అనుబంధము 24.

సావి—అకటా! నాప్రాణనాథుని సాంగత్యమునకుండి యెంతయు సుఖించియుంటిని గదా! ఇప్పుడు చెప్పనలవిగానిదుఃఖ నామదికిఁ గలుగుచున్నది. ఆనాఁడు నారదుఁడు నాకాంతుని వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృతిగలుగువిధి యున్నట్టు గదా చెప్పెను! నేఁటికి నాల్గుదినములు తప్పవగా సంవత్సరము కావచ్చెను. నేనేమి చేయుదును? ఎందుఁబోదును? ఇఁక నాల్గుదినములకు నాకేమిగతి రాఁగలది యున్నదో కదా! అయ్యో! నేనింతకష్టమునకుఁబోదును? (అనితలచి తిరిగి కూర్చొని లేచి) నిప్పుద్రొక్కిన సంకటమున నాకాలెంతయు నిలువకున్నది గదా? ఏమియుఁ దోఁపకున్నది ఇఁక నేనేమి చేయఁగలను. నారదఋషి యానతిచ్చినతీరున ఈ నాల్గుదినములు శుద్ధోపవాసము చేసి తనుపదేశిత మంత్రము పునశ్చరణ చేయుదును. పిదప దైవమున్నాఁడు.

౬౦॥ వరనారదు నుడువుల్నాలి
లరిమయుఁ గోల్పడనాకిలన్ భాగ్యముదు
ర్భరమునఁ గావదె కాన్వ
లురివేల్పుల గిరిజన్ పిలుమయుఁ దలంతున్ ॥

(నిష్క్రమి.)

ద్వితీయాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

సంయమనిపురి యముని కొల్వు.

[ప్రవేశము: యమదూతలు, చిత్రగుప్తుఁడు, యముఁడు.]

అనుబంధము 29.

యమ—చిత్రగుప్తా! ఈ ప్రాణియేమి పాతకము చేసియున్నాఁడు?

చిత్ర—రాజా! ఇతని పాపములపరిమితములు-హాస్యమునకైన నిజము చెప్పనివాఁడు కాఁడు-అల్పమైన ధనచింతరయుఁగ [illegible] యుండి మద్యమాంసములఁ జాలతిన్నలతలఁ [illegible] వచ్చినాఁడు. [illegible] నిజశరీరముతోఁ బుట్టినది-పూర్వజన్మ సుకృతఫలముగా [illegible] యముఁడు [illegible] జీవరాసుల క్షేమమేమి [illegible] అను [illegible] భంగము కలిగించుచు వచ్చినాఁడు. [illegible] మహారాజా—

యమ—చిత్రగుప్తా! ఇతనికిఁ దగిన దండప్రయోగమును [illegible] ఘోరమయిన పాతకమేదో దానిఁ జెప్పుము. దానికి తగిన శిక్షఁ [illegible]

(తెపథ్యమున „వాసుదేవా! [illegible] ! [illegible] ”)

[ప్రవేశము: సేవకుఁడు.]

సేవ—ధర్మరాజా! ద్వారమున [illegible] వచ్చి [illegible] యున్నారు.

యమ—కొంచెము తాళుమనుము. [illegible]

చిత్ర—ప్రభో! ఈ జీవుని పాతకము [illegible] చెప్పుటకు [illegible] కాకున్నది.

యమ—అయిన చేసియున్న [illegible] వచ్చి [illegible]

చిత్ర—రాజా! దేవయానస్థానము సొచ్చిన [illegible] యోగి [illegible] ద్రవ్యము హరించి యమ [illegible] నున్నాఁడు.

యమ—దూతలారా! వీని [illegible] సంవత్సరము [illegible] యుండుఁడు. పిదప [illegible] తో [illegible]

చిత్ర—నేఁడు [illegible] నుండి వచ్చిన [illegible]

యమ—పిలిపించుము.

చిత్ర—కింకరా! నేఁడు వచ్చిన [illegible]

యమ—కింకరా! వారలను పిలువుము.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 26.

యమ — (వందనముచేసి) నారదా! నేఁడేమి బహుదూరము వచ్చియున్నావు.

నార — కొన్ని సంగతులు నీవలన దెలిసికొనఁగోరి వచ్చియున్నాను.

యమ — సర్వవిదుఁడవైన నీకుఁ దెలియని విషయమున్నదా?

నార — జీవులపై నీశాసన మమోఘముగదా? అయినను ఏజీవముఁగాని నీవుహరింపక విడువవచ్చునా?

యమ — నారదా! ఆస్వాతంత్ర్యము నాకెక్కడిది?

నార — జీవము హరించిన పిదప మరల జీవదానముచేయు స్వాతంత్ర్యము నీకుఁగలదా?

యమ — అదియునాకులేదు. అయినను, సురజ్యేష్ఠుఁడగు బ్రహ్మ నన్నియధికారమున నియమించుచో నట్టి జీవదాన సామర్థ్యమెప్పుడైన నొకప్పుడు కలుగఁజేయ ననుగ్రహించినాఁడు.

నార — ఆస్వాతంత్ర్యమును నీవెప్పుడైనను వినియోగము చేసియున్నావా?

యమ — నారదా! జీవకోటుల పుణ్యపాపవిచారమునఁ గరుణయెఱుఁగని న్యాయరీతి నవలంబించి యుండఁగా నాకట్టి పక్షపాతముగలుగుట కాస్పదమెక్కడిది? ఇది యంతయు నిప్పుడేల?

నార — సాళ్వరాజగు ద్యుమత్సేనుని కుమారుఁడు చిత్రాశ్వుఁడను వాఁడు—

చిత్ర — రాజా! ఆపేరిప్పుడె నాపుస్తకమునఁ గన్పించుచున్నది.

నార — ఎందుకు?

చిత్ర — ఈసాయంకాలమున కాతనిమృతి కావలసియున్నది. మూయఁబెట్టుచున్నాను!

యమ — ఆ చిత్రాశ్వుని విషయమేమి?

నార — ధర్మరాజా! నేను నిన్నొక్కటి వేఁడుకొనెదను. ఎన్నఁడుగాని నిన్నే కార్యమునకుఁగాని వేఁడలేదుగదా?

యమ — అదియేమి?

నార — ఆచిత్రాశ్వునిభార్య సావిత్రిలోకవందిత పాతివ్రత్య విఖ్యాత. ఆమెపై నాకు మిక్కిలి యక్కటికము గలిగినది. నీవెట్లయిన ననుగ్రహించి యామెకుఁ బతిదానము సేయవలయు.

యమ — నారదా! ఇదేమడిగితివి?

అనుబంధము 27.

చం॥ సురముని ! వేఱుంగవలె శోధితపాపవివేచనాధృతి
న్నిరతము దండనం బొసంగ నేనును నేనిటనిల్పి యెల్లమా
యురె రహిధర్మశాస్త్ర నిడనోడ [illegible]విధిజ్ఞలోకసం
వెరవిదియబ్బె నోటునను పీతీఁడి సేయనిదే నమస్కృతుల్ ।

ఈ కార్యమెన్నటికిని గాఁజాలదు.

నార — కరుణించి యెట్లయిన నీకార్యము జేయవలయు.

యమ — నీకు నమస్కరింతును అట్టికరుణయుఁ బక్షపాతమును నాకెన్నటికిని గలుగదు.

నార — కరుణలేనిధర్మము కటికధర్మముగదా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడెన్ని జీవులు తేఁబడినవి ?

చిత్ర — ఎనిమిదివేల యాఱునూటనాలుగు

నార — ధర్మరాజా ! నినువేఁడి—

యమ — మఱి యొకరికొకరి రానిమ్ము

నార — ధర్మరాజా!

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఈసాయంకాలమున కింకెన్ని జీవులు రాఁగలవనుచున్నవి!

నార — శమనా!

యమ — పుణ్యాలవమున్న వారిఁ దోడ్తెండెమ్ము

నార — కృతాంతా ! నేనుబోయివత్తునా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడే వచ్చెదను. నారదా ! ఆశీర్వాదము. (నిష్క్ర—)

నార — ఆహా ! ఎంత కాఠిన్యమీ యమునికి! ఇతఁడు నాకొనర్చిన యవమానమునకు [illegible]
గాని — ఏటికి ?

(యవనిక పడును)

తృతీయాంకము-తృతీయరంగము.

సత్యలోకము బ్రహ్మసభ.

[ప్రవేశము: బ్రహ్మ, ఋషులు, నారదుఁడు.]

అనుబంధము 28.

బ్రహ్మ—తనయా! నారదా! ఇంతకు నేనేమిచేయఁగలను.

నార—జనకా! ఎట్లయినఁగరుణింపవలయును. చిన్నతనమునుండి యింతయు ప్రేమభక్తిగల పతివ్రతకు లోకమున నత్యధికమైన ఖ్యాతినిలువకున్న నేమిప్రయోజనము? జగత్కర్తవగు నీకసాధ్యమేదికలదు?

బ్రహ్మ—పుత్రా! ఇతరుల యధికారగౌరవమున కొఱుఁతగలుగునట్లు నేను వర్తింపవచ్చునా?

నార—తండ్రీ! ఇదేటిమాట! మార్కండేయునకై [illegible] శంకరుండిదే యముని యుక్కడంపలేదా?

బ్రహ్మ—నారదా! నీవేమనిరయితి సారి యమునినుద్దేశించి—

నార—జనకా! నాకలనఁగాదు. అతఁడొనర్చిన యుపకారమునకే నేను శపింపవలసియుండెను. ఏమో పోనిచ్చితిని, ఇదిమాత్రము నీవు చక్కఁజేయుటతప్పదు.

బ్రహ్మ—సనందనా! ఏమిసేయవచ్చును.

నార—జనకా! సంకల్పమాత్రమున జగత్సృష్టి చేయునట్టి నీకసాధ్యము విషయమున్నదా! [illegible] నీ శోకనాశనమును [illegible]!

బ్రహ్మ—నీమాటనెక్కుడు ఇప్పుడే యధికశక్తిచే [illegible] సృజించెదను. కరుణా!—

[ప్రవేశము: కరుణ (స్త్రీరూపము).]

అనుబంధము 29.

కరుణ—కం॥ వనజాసన ధాతనిరా
గోనిడుమాడఁగ నలవియె మనుజనాథేంద్రా
మానసకార్యం జెప్పు !
పనిఁబంపుమి దెప్పనివించుఁ బాంవ చరా.

బ్రహ్మ—కరుణా! ఇటు రమ్ము. శాఖోపశాఖలుగా నేర్పడి సర్వప్రాణి మానసములనిండి లేగానున్న నిన్ను నేఁడొక యాకారముగా సృజించియున్నాను. నీవలన నాకుపని కాఁదగియున్నది. చేయుదువుగదా!

కరుణ—ధాతా! ఇటు నీ వాడిన నేనేమి చెప్పఁగలను.

బ్రహ్మ—లోకమునకున్న సర్వసుఖములఁ జూపుటకు నీవేకదా కారణభూతవు. ప్రాణి మానసములందు గాని నీవు నెలకొనిన నవనీతకలన సర్వజనులను సుపకారికారి వరించి తివుగదా? స్వర్గసుఖమునకుఁ ఎక్కుసోపానమునకు నీవుగదా సుబుధభూతవు. నీసాన్ని ధ్యమున లేనిచో నెట్టిజనులు గాని యెట్టిసుకృత్యములనైనఁ జేయఁగలరా? లోకమున నున్న యంధులకు, బధిరులకు, పంగువులకు దేహమనోబాధ్య పీడలకు అందరకు నీవుండెడునన్న పరిణామముగలదా! నీవు ప్రవేశించిన నెట్టివారలి సుండెదరుగాని నన్ను పూసలెంత ప్రేమఁజాలరా? ధర్మమార్గమున సంచరింపఁగోరు న్యాయాధిపతులందరు నిన్నుగదా తోడును పూనిరి సకలయు. రసాల కుసాల నవనవ ప్రవాళ కమనీయ కోమలమూర్తివై, శ్వేతాబ్జ, శీతాబ్జ, రాగాధిప, లోకాధిప, కరివంకన, హరి వంకన. పలుకు ప్రౌఢ తేనెకుల జిలిబిలి జమ్ముదాలుపాడు చిలుకల పలుకుల పలికిన కలికి ప్రియులరాదు నిన్నుఁగని నమస్కరింపని వారెవ్వరు! ఇతర విషయములనెల్ల విస్మరించి రాజకులము తెగించిన యెట్టి కఠోరనియమహీనమనుమార్గము గలిగియుండుటఁ జేసి స్మృతాగమములకు లేదా! దుష్టవారి నెంచనేని నీవు దేవలోకమున కొక్కింపలేను! స్వర్గ సౌఖ్యముల పొందఁగోరు మానవుల కెల్లదివ్యలోక నిశ్రేణివి నీవేగదా! శక్తిగల ప్రాణుల మానసముల నీవుమాత్రము నిండియున్న లోకమున నెట్టిసుఖములును గలుగఁజాలవు. కలిగినను అవి సుఖములు కానేరవు. నన్ను పూజించిన వారి కందరికిని సర్వసమత్వముఁ గలిగింతువుగదా! నిను ... సాధ్యమా? మానవులకు మానవత్వముఁ గలిగించుటకు భూతదయయే. భూతదయయు నీవేగాదా. సర్వము నీ దయవలనే యున్నదని మానవుల కెఱుకకు నీవేమూలమవు. నీసాహాయ్యము గలిగిన వారెల్ల నియమానములవల్లను దుష్టప్రతిబంధముల సుధయందును వంచింపఁజేయుదువుగదా!

కరుణ—ధాతా! నీవుచెప్పినంత గొప్పదానఁగాను గానా? ఇప్పుడు నాకాస్థానముతో యానతిమ్ము.

బ్రహ్మ—ఇహా! సమస్తజగములు మమ్ము నివిశ్వయించవు. ఇది నీయందు గలగుణము కావున నేను నీ యభిమానముతో నీకొకపని చేయవలసినది. ఈ నాపుత్రుఁడు నాగముఁడొకనాఁడు వేఁటకై యడవికిఁబోయి కళలకు నిల్చిపోవ మిక్కుతాఁ జెందెను. వసిష్ఠమాహాత్మ్యమున సంసారము గనుఁగొని యింతమాత్రము పొందఁగన్న నయ్యనియతను నీవే కేంద్రము యాఁతనము వీడ నిన్నుఁ బంపితిని.

కరుణ — విధాతా ! సేవకత్వము చేయుచున్న. సంకల్పమాత్రమున లోకసృష్టినొనర్చు నీవు నన్ను సృజించి నాయందు వజ్రమువంటి మానసము సంఘటితము సేయకపోఁగర గించునట్టి శక్తినిచ్చియుండ నేనీకార్యము చేయుదునన్న నింతలో నామాహాత్మ్య మేమున్నది! అంతయు నీప్రభావమే కదా?

అనుబంధము 30.

(యవనిక దిగజారును)

తృతీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

అడవి.

[ప్రవేశము: సత్యవంతుఁడు]

అనుబంధము 31.

సత్య — సావిత్రికి నేమివచ్చిపట్టియున్నది. మూఁడుదినములనుండి తు [illegible] నుపవాసముఁజేసి నేఁడైనను పారణ మొనర్చుకున్నది. ఆ తపోనియమములు నెంతో బలమాలిన్య. నే నెంతో చెప్పినను. ఘోరమగు వనవ్రతమునకేమి కారణమో చెప్పకున్నది. ఆ నియమముల తుదముట్టువఱకుఁగాని. నా సేవయుండఁగాని యించుకైన క్షేమముగనుపలేదు. ఈ నాఁ గాతరుణీమణి రూపమంతయుమాసి ముఖము కళాహీనమై వడలిపోయిన పుష్పము వలె శుష్కించియున్నది. నాలుగునాళ్లు కటిక వస్తుండిన నింకెట్లుండును! నే నడుగఁ బిన్నమోము వాల్చి నాతోఁ జెప్పకున్నది. వివాహమై నేఁటికి సంవత్సర మాయెను. నా జీవితమునకు నిట్టి చింత యీయుండు కలుగలేదు. ఈ [illegible] మంతయు [illegible] గా నున్నది. ఇప్పుడు నాకేటికో [illegible] మున [illegible] [illegible] పుట్టుచున్నది. ఏమియుఁ [illegible] దోఁచకున్నది. [illegible] [illegible] యున్న [illegible] న్నది. [illegible] నాకులన్నియు [illegible] చున్నవి. [illegible] [illegible].

అనుబంధము 31 ఆ.

ఇప్పుడు మూఁడుజాములకాలమైయున్నది? దాహమునాఁడు [illegible] [illegible] [illegible] యున్నాఁడు. ఇదియేమి నా [illegible] నా [illegible] [illegible] [illegible] కన్నులు మూసికొని వచ్చుచున్నవి. ఏదో భ్రమగలిగి యున్నది. (చెట్టుతో చేరి) [illegible] [illegible] నిలువరాలేను. ఏమిది! ఈ [illegible] [illegible] నున్నట్లుండి కనుపించసాగె! అక్కటా! ఇంక నా పలికిన [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మండిన నా [illegible] లక్ష్మి [illegible] [illegible] నే [illegible] [illegible] మన్నాను! ఇవియన్నియు [illegible] కములని [illegible] నేమికొ ....? [illegible] గాని లేదు. అహా! ప్రాణములకు మరణభీతియే? [illegible] [illegible] [illegible] ఆధికమగు మనోధైర్యము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యిట్టియున [illegible] [illegible]! ప్రాణేశ్వరా!

మానవుఁడు పుట్టియుండుట చచ్చుటకొఱకే కదా? చావునకు భయమేలయని మీ రప్పుడప్పుడనుచుందురే కాఁబోలు. అనుకొనుటమాత్రమే కాక కాలమాసన్నమై నప్పు డీధైర్యమంతయు నెక్కడికో పోవుసుమీ! కావున నెంతవారుగాని తమ యాయువును జూచుకొనక మూఢగుణమున భవితవ్యతను నమ్మియుండిరా సుఖింపఁ జాలరు. (లేవఁబోయి) అహా! యేమిది లేవఁజాలకున్నాను! ఆ కామినీమణి తను విడిచి పోవలదని నాతోఁ జెప్పినమాట సరకుసేయక పోవచ్చినందువలననే యుం డునా నాప్రాప్తికలుగఁబోవుచున్నది? నాకు నేఁడిట్టిబుద్ధియేలపుట్టె. ఎవరది? ఆర్యా! సావిత్రి యిక్కడికే వచ్చెఁగదా?

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

తరుణీ! ఇక్కడికేల వచ్చితివి. ఏటికిట్లు మూర్ఖభావంబున నీనాలుగుదినములనుండి యుపోష వాసము చేసియున్నావు? నేఁడేల కొంచెమైన మనమున నెమ్మదిలేనిదానిఁగ సంచ లించుచున్నావు? మిక్కిలి క్లేశపడుచున్నావు? ఇటు తపియించుట కిసఁ నగునా?

అనుబంధము 32.

శా. రోలంబాలక! నీముఖాబ్జమిదె యుగ్రగ్లానివాడొందెనీ
లీలన్ జూడవిషాదభంగతమనోలీనంబుఁ జాటించుఁగా
జాలిం జెందుకతంబదేమొ యుపవాసమ్ముల్గడింపంగనే
లాలాంపత్యము దేలనిందెలమిమైయని శ్రాంతమేనుండఁగన్॥

రమణీ! నాతలిదండ్రులను విడిచి యేలవచ్చితి?

సావి — వారి శుశ్రూషనొందియుఁ జనిన యే వారియనుమతిఁ గొనివచ్చియున్నాను.

చిత్రా — కామినీ! నీతోఁ జెప్పక వచ్చినందుకు నన్ను క్షమింపుము. అనుష్ఠించకు ఫలము సయితము నేనప్పుడే చాలించితిని. నామనసంతయుఁ గలవరమై లోకమంతయు మునిఁగి నట్టె మహావేదనఁ నాకగలిగెను. అగియోర్వఁజాలక పట్టణాలను రావలెనని యుండఁగా నీవే వచ్చితివి.

సావి — అయిన శీఘ్రముగాఁ బట్టణాలకుఁబోవుదము. సాయంకాలముమవుచువచ్చె.

చిత్రా — పోవుదము. (లేచి నడవఁజూచి) అహా! కాంతామణీ! ఏమిది? నా శరీరమంతయుఁ గంపమొందఁగా లేవఁజాలకున్నాను. నాతొడ వణఁకుచున్నది. నడచుటకేపనకుమంచు సింహాసనమ్మునెక్కియున్న నెప్పుడెంత హీనస్థితియందున్న యున్నాను. అకటా! తలయంతయుఁ దిరుగుచున్నది. కొంచెము పండుకొందును. (సావిత్రియంకముపైఁ బండుకొని) అతివేణీ! ఈసంకటము నేనెట్లు భరింతును? అకటా! ఎన్నఁడు నెరుఁగనుసుమా!

[ప్రవేశము: యమదూతలు.]

సావి—అహా! నా కింకేమిగతి!

[ప్రవేశము: యముఁడు, దూతలు.]

యమ—ఇదేమాశ్చర్యము!

దూత—ధర్మరాజా! ఏమిచెప్పుదుము? ఎట్టిప్రాణులనైన నవలీల గ్రహించు మాకు వాని యొద్దకుఁబోవుట యశక్యమైతోఁచి పోవలేకపోతిమి.

యమ—అయినఁ బోయెదమురండు. (అని చిత్రాశ్వునియొద్దకు వచ్చును).

చిత్రా—అయ్యో! భయంకరము దైవమా! (చచ్చును).

సావి—(లేచి) మహాపురుషా! ఇట్టియద్భుతాకారమున వచ్చియున్న నీవెవఁడవు?

యమ—(ఆశ్చర్యమున) తరుణీమణీ! నీమహిమ యద్భుతము. ఎవరికిని గోచరింపని నన్నుఁ గనుఁగొంటివి. నేను పితృపతిని. ఈసత్యవంతుని ప్రాణాపహరణార్థమై వచ్చియున్నాను.

అనుబంధము 23.

సావి—ఉ. సన్నుతులోలిసల్పెద విచారపయోధి మునింగియార్తసా
సన్నయులాని తేల్చి నిజనాథునసుల్ గొని కావవే
జన్నము ధర్మరాజ దయఁబాపుము కాంతునిఁ గోలుపోయిన
ట్లున్న నభోగజీవనము హాపము మాసిన చిత్రరేఖ యా॥

ఆహా! ధర్మరాజా! నమస్కరించి వేఁడికొందు నను గాపాడుము.

యమ—తరుణీ! ఏమి వేఁడినను ప్రయోజనము. కాలము నెవ్వరుగాని తప్పింపలేరు. పోవలెను. (సత్యవంతుని ప్రాణముఁ బట్టించి) దూతలారా! ఈజీవునిఁ గొని రండు. (అనుపలుకుచుఁ బోవ సావిత్రి వెంబడించును) (వెనుకకుఁ దిరిగిచూచి) తరుణీమణీ! నా వెంట నేలవచ్చెదవు. రాకుము.

సావి—ధర్మరాజా! నీవుఁ గనఁబడని యప్పుడు నేనేమియుఁ జేయఁజాలను. నాపతితోఁ బోయెదను. (పోవుచుండును).

యమ—

అనుబంధము 24.

శా. బాలా కాలగతిన్ జలంగఁదగ మేఁ త్రాయశ్చితే కేలను
ద్వేషింపోపదె తాపమాత్మనుమమా విశ్రాంతచిత్తస్థితిన్
శైలాగ్రాగ్నిజభక్తిఁ గోల్పడుము నీతోనాతో నీ వాగ్వాదముల్
చాలన్ జాలవిధాత్రనాజ్ఞ నిరసింపంజాల నో పాపకర్ ॥

కమలాక్షీ! నీవిఁక వెలసి యేమి ప్రయోజనము చూపు.

సావి — కృతాంతా పతియున్న చోటికిఁ బోవక సతియొండు చోటికిఁ బోవునా? నేను వచ్చి యేమిప్రయోజనమని యేలయందువు? అన్నిమార్గములను ధర్మమార్గముగదా శ్రేష్ఠము. అట్టిధర్మమునకు సత్పురుషులే మూలము. ధర్మాధిదేవతా సార్వభౌముని నిన్ను దర్శించుకొన్నపిదప నాకు శుభముగలుగక పోవునా?

అనుబంధము ౨౪.

కం. నాతి, పతివెనుఁ జనన
  ద్గతియొకటెనిఁక నెటకేఁగఁగలనే విభుమా
 నితిరమ్యగనినుఁబోలిన
  పూతచరితలఁ గనినంతఁ బొసఁగుశుభంబుల్ ॥

యమ — (స్వ) ఏమిది? ఎన్నఁడులేనిభంగి నాకిప్పుడు కొంచెముకొంచెము కరుణగలుగుచున్నది? (ప్ర) అబలా! నీప్రాగల్భ్యమునకు సంతసించితిని. నీపతిప్రాణము దక్క నేదైనను వరమడుగుమిచ్చెదను.

సావి — సంయమనీశా! నాపతివిడిచి నాకుకోరిక కలుగునా? అయినను మహామహుఁడవైన నీవు వరమిత్తునన్న మానరాదు. నాయత్తమామలు రాజ్యభ్రష్టులై యంధులై యరణ్యమున దుఃఖించుచున్నారు. వారికెప్పటియట్ల కన్నులను, రాజ్యమును గలుగునట్లను గ్రహింపుము.

యమ — మగువా! ఇచ్చితిని. ఇంక మగిడిపొమ్ము. (కొలికిఁబోయినత్తురు) అంగనామణీ! ఏల నామాటవినకున్నావు? (అగ్గియేఱు కన్పించుచు) చూడుమా! ఇది వైతరణీనది! దీనిదాఁటి రాఁజాలవు.

సావి — పరేతనాయకా! నేనేమిచేయుదును? నాప్రాణకాంతునిఁబాసి మనఁజాలను. దీనిఁ దాఁటలేకున్న నిందే దహింపఁబడుదును.

(యముఁడు దాఁటును సావిత్రియు దాఁటును).

యమ — ఔరా! యీతెన్ని మహిమ మద్భుతముగానున్నది. రమణీమణీ! కాలగతి నెవ్వరు తప్పింపఁగలరు. ఇంక నీపతిప్రాణము యీతె నాశరీరమున నెలకొల్పఁబడును. నీ వేమిచేసినను రాఁజాలదు.

సావి — దేవోత్తమా! ధర్మదేవతవగు నీకెట్లుండునని ధర్మపులున్నవా? దీనరక్షణము ధర్మాత్ములు చేయుదురా! నాపాపవిశేషంబున నీకుఁగరుణరాదు గాక దేవతాతిలకుఁడవై జగదీశుఁడవై, ధర్మపాలుఁడవైన నీకసాధ్యమేదికలదు?

అనుబంధము 25.

చం. అరుదుగ ధర్మసూక్ష్మముల నారయఁజూపిన నీతవాదుగా
శరణనశాస్త్రవాహితతి సైతము బ్రోవ్ఁ దివ్యలాభపాలిటా
తురసదశౌరు విరాళి మొదలొక్కటఁ దీర్చెఁగ నేఁడు నోర్పెనఁ
గరుణయొకింతలేక వెతఁగాలియనట్టి కృతాంతపాశియే॥

యమ—శాంతోపకమైన నీవచనామృతధారలచే నాయంతరంగమంతయు సమాప్లవము నహించెను.

అనుబంధము 87.

ఉ. మెచ్చితి నీవచస్సరణి మేదినిఁ జేగడి వాలుగంట్లమేఁగ్
గచ్చులడంచు నీప్రవిమల ప్రమనీపతిభక్తి సంపుకీ
కిచ్చక మాయమఱొండు వరమిండమ దెద్దియొ మానినీమణీ
క్రచ్చఱఁగోరుమా ప్రియుని ప్రాణముఁదక్కనమొక్క వెఖరిన్॥

నీపతి ప్రాణముదక్క నింకేమైన వరము వేఁడుము ఇచ్చెదను.

సావి—జనకతనయా! వరమిచ్చెదనన్న నేను గావలెను. నాతండ్రి పుత్రసంతానము లేక-

యమ—నూఱుగురు కొడుకులనిచ్చితిని. ఇంక రాఁగము పొమ్ము. (పోయినచ్చి) అమ్మా! నీకీహఠయోగ మెక్కడ లభించెను. ఇది నాపురము. ఎవరికిని బ్రవేశింప సాధ్యము కాదింకఁబొమ్ము.

సావి—మార్తాండతనుజా! ఎన్నఁడుఁగాని నాపతిని నేను విడిచిపోఁజాలను. పతివ్రతాధర్మము వహించును. ఎక్కడికిఁ బోయినను నక్కడనే నాయంతరంగము లెగిలను.

యమ—అయిన నేయిష్టము. కింకరా! లోపలికిఁ జొచ్చి తలుపులు వేయుము.

కింకర—అంతలేక రాజా! ఇదేమిచోద్యము? ఎంతబలము వేసినను తలుపు కదలకున్నది.

యమ—(ఆశ్చర్యమున స్వగతము) అహా! పాతివ్రత్యమహిమ నేలోకమునకైన సాధ్యము కానిదెది? అది యట్లుండఁగా నాకీమెయెడ దినప్పటినుండియు నేమి కారణమో మాయొన్నఁడులేని కరుణ యుప్పతిల్లుచున్నది. బ్రహ్మ నాకొసంగిన స్వాతంత్ర్యమునైనను నేఁడు వినియోగముచేయ బుద్ధికలిగియున్నది. ఈమె పతివ్రతయై మసుఁగదా? అదియుఁగాక నాయమునితో నటు పేయునని చెప్పుచున్నారు కనుకఁ దగదు. (ప్ర) తరుణీ! నీవనింద్యచరిత్రవు. అయినను నేనెమియుఁ జేయఁజాలను. మగిడిపొమ్ము.

సావి—యమాధీశా! కొంచెము కరుణింపుము. వివాహమైనది మొదలు ఉదయమున లేచుకొన్న వెంటనే నిత్యవ్రతముగా పతిముఖదర్శనము చరణాభివాదనము మానక చేయుచున్న నేను మగిడిపోయి యేల బ్రతుకుదును! అతనితోడిగతియే నాకుం గానిమ్ము. మఱియు మఱియు నీవు నాకేమియుఁ జేయఁజాలవని వచించుట నా పాపము వలననే కాక యింకఁ జేయరానిదేది కలదు,

శా. పాపం బొక్కఁడె యుంగ నీవకరుణా పాథోధిగా నేనమ
గాపాపంబగదయ్య నావిపులదుఃఖం బాఱ వేనంప వే
యాపన్నానన సత్పథంబు నదపాంగా లోకలేఖాప్తినే
వాపోనంగన వేడ్కయాన యుబలన్ వైవస్వతా ప్రోవవే॥

యమ—ఆహా! నేనింకఁ గాఠిన్యము వహింపజాలను. కాంతారత్నమా! నీయట్టి పతివ్రతల తరుణుల నే నెన్నఁడు నెఱుంగను.

అనుబంధము 38.

శా. కాంతామానసవీధిఁ జొచ్చెఁ గరుణాకాంతుల్ల వోద్యచ్ఛసీ
నంతల్మానమిదిచ్చి లీవదుగక న్నాద్యేశుఁ బ్రాణంబులన్
శాంతిన్పొందుమిఁకమ్ము నీదుసుచరిత్రఖ్యాతిలోకోత్తరా
సంతోషస్ఫాతిమహద్విభూతికిరవా నాచంద్రతారార్కమున్॥

లోకమునందలి పతివ్రతలు వారందఱు నీ కాలిధూళింబోలంజాలరు. నినుఁగని యత్యంతము సంతసించితిని. ఇపుడు నీవడుగుటకుముందే నీపతి ప్రాణదానము చేయుచున్నాను. చేకొనుము.

సావి— సీ. వైవస్వతవజలేశ్వ కురవంశమువిగత
నయనోద్ధారణ మొనరఁగనతి
భూతదాక్షిణ్యముప్పొంగ యమ్మాధీశ
జనపుత్రశాతంబు జెలఁగఁగోరఁగ
శమనవారమణుఁ బ్రాణములమరల్చి మనుప
విమలాత్మసమవేతనమముదనరె
ధర్మరాజముగుదనర్మి లీలాలించిరాతుమా
సంగఘరన్మ రాజ్యముమరె

తే. గీ. విన్నఁగన్నసీమహనీయవన్నె లెన్న
దక్కినపుదిక్కు కేకిమీఁదచిక్కు చక్క-
దంచివాంఛమన్నించి నట్టెంచితంచి
తనుచిహరువుమీఁజమతిజొహాయసాది।

ధర్మరాజా! యిప్పటుగదా ధన్యనైతిని.

అనుబంధము 39.

యమ — కింకరా! ఈయాతనా శరీరమునుండి జీవముఁదప్పించి మరల సత్యవంతుని శరీరమున నుంచిరమ్ము. (కింకర — నిష్క్ర-మి)

సావి — సూర్యపుత్రా! అయిన నాకుసెలవా?

యమ — తరుణీ! నాభార్యనుఁజూచి పోయెదుగాని రమ్ము.

సావి — ఇనతనయా! పరదైవమగు నీమాటజవదాఁటుదునే! అయినను నాపతి మరలఁ బ్రాణవంతుఁడై నేనులేకున్నఁజూచి యేమతుకానునో! ఎంతదుఃఖించునో కదా?

యమ — అదే యతని సుఖముకొనకుఁ గనఁగాఁగలదు. కొంతసేపులోననే యతఁడున్నయెడకు ననుఁజేర్చెదను. ఈవిమానముపై నెక్కరమ్ము.

సావి — ధర్మరాజా! అరణ్యమున నాపతి నేలఁబడియుండ నేను విమానము నెక్క-రాఁజనునా? నగుచియెవచ్చెదను.

యమ — అట్లైనఁగానిమ్ము.

(యవనికతొలఁగఁగా నరకముకనుపించి, ప్రాణుల వికారమైన ధ్వని వినఁబడుచుండు)

సావి — ఆహా! ఇదేమి మహారావము?

యమ — కాంతా! భయపడకుము. ఆవైపున నరకముల బాధలుతెంచు ప్రాణుల యారావమది.

సావి — రవిపుత్రా! ఈనరకముల వివరముల సవిస్తరముగఁ దెలియఁజేయుమా!

యమ — ఆవశ్యకముగా నిరూపించెదను.

అనుబంధము 40.

సీ. నరసనిగంటివె యుందు దురితవిమగ్నమానవస
మాజనిబిడనరకపఙ్క్తి
కాలసూత్రమసంగఁ గ్రాలువిశ్వాసఘాతుకులు
లివసివెతఁ దూలఁగనిట

నసిపత్రమననిండె దూసఁగుఁగన్నులనమ్మి
పశుతుల్యులసిధారగాసినగలఁ
బ్రబలుంగు భీపాకము బరతల్పగులు
కుం_కం_పుంగట్టులనిభపదోప

తే. గీ. పంచిఁబొగులునిందు లంచములందిప్రజలఁ
ఁటగించుపబులుషులుకాకకోతి
వజ్రకంటకమున నిటవ్రాలువారు
హింసకులరౌరవమున వేపిందుచించు ॥

తరుణీ! ఇది [illegible]లమూత్రమను నరకము. విశ్వాసఘాతుకమొనర్చిన ప్రా[illegible]లనిందుఁ కరిఁయు చున్నారు చూడుము. ఇది యసిపత్రమను నరకము. [illegible]విక్రయము చేసినవారి నిందు [illegible]గాఁ [illegible]యుచున్నారు. ఇది కుంభీపాకము. పరస్త్రీతల్ప [illegible] ఇట్టి [illegible]లచేఁ ద్రొక్కించుచున్నారు. ఇది వజ్ర కంటకము. [illegible]నవారి [illegible] నిందుఁ [illegible]చున్నారు. ఇది రౌరవ నరకము. [illegible] చున్నారు. [illegible] యమ్రపము. [illegible] [illegible]పోయుచున్నారు. [illegible] [illegible] పురుషుల [illegible]—

సావి—[illegible]! [illegible] వినఁజాలను. [illegible] [illegible]

యమ—[illegible]! [illegible] తెలియును. [illegible] [illegible] సృజించి [illegible] ప్రభావు[illegible] [illegible] మేలు, కీర్తి, పుణ్యపాపములను [illegible] [illegible] మేలుకీర్త్యాదు[illegible] ఫలాఫలములఁ గల్పించుచున్న [illegible]! ఇదే [illegible]. [illegible] విచిత్రము. [illegible] [illegible]. (నవ్వుచు)

సావి—అహా! [illegible] పుణ్యము [illegible] వర్ణింపవచ్చును! అయినను [illegible] [illegible] మేలుకొన్న [illegible]—

[ప్రవేశము: శ్యామాదేవి.]

సావి—(లేచి) తల్లీ! నీకభివాదనము.

శ్యామా—చెలియా! తడవేళ మేనున్నము. నా పుత్రుడు కడుమునికలన నీమహాత్మ్య మంతయు తెలిసితిని.

సావి—అమ్మా! నాకట్టి మహిమగలదా?

శ్యామా—జగంబున పేరుగాంచిన పతివ్రతలైనవారెవ్వరు? నీతోనెనరించు పతివ్రతా ధర్మంబులు కొన్ని నీనోట వినఁగోరెదను.

సావి—శ్యామాదేవీ! పతివ్రతాతిలకమని జగంబునెల్ల ప్రసిద్ధిఁ బొందిన నీయెదుట నే నేమి వచింపఁగలను. అయినను తామువ్రీతిచేసిన చిలుకపలుకులు వినవచ్చియుండు రీతిఁ బ్రేమచేనడిగినందున కొన్నిధర్మములు బాలభాషణంబులుగానించుక వచింతును. పతిభక్తిగలసతి పతియే ప్రత్యక్షదైవమని యెంచుచు, అతని సేవనమే ముఖ్యవ్రతముగా భావించుచు అతనిమాటయే వేదమంత్రమని తలంచుచు, అతఁడిచ్చిన వస్తువే పదివేలని గ్రహించుచుఁ, అతని పార్శ్వమువారి నంతతిని నిజప్రాణబాంధవులుగా మన్నించుచు. లోకోపకారబుద్ధి నభ్యాగతుల భావించుచు, మొలిజామునలేచి పతిపాదములకుమ్రొక్కి విలోకించి పరిచయములకన్నఁ బ్రత్యేకముగ మిక్కిలి ప్రేమచేఁ భోజనముగావింపించి బిదపఁ దా భుజించి, మంచిగుణములు గల సతినిహాస్యమాడక, అతనియాజ్ఞ లేకొకపుణ్యకృత్యమైనఁ జేయుకొనకుండఁ, అతఁడు కోపగించుకొన్న మారుపలుకక, మన్నించిన గర్వించక సౌమ్యురాలైయుండి సుఖింపక, అలసినప్పుడు రోగియైనప్పుడు లేమిఁ జెందినప్పుడు ఎచ్చోనైన విడనాడక సేవించుచు, దేశాంతరగతుఁడైనపుడలంకారము ధరింపక పరాన్నము మానుచు, ఆపత్సమయములలో విడువక యెల్లవేళలఁ బాయకుండుటయే ధర్మము.

శ్యామ—సాధ్వీ! నీయుపన్యాసమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

మ. అలివేణీ! పతిదేవునీకుఁగల కాంతా రత్నమాహాత్మ్యము
లెల్లలవారమ్మృదుభాషిత శ్రుతిని నాలించాను నేఁడో సరి
వలనచ్చేలనిశ్చనస్థలిన దే హృత్పూర్ణసౌఖ్యమ్మని
న్నాలఁదుత్కృష్టధర్మములు వారిగతి నాప్రీతివి నేర్పఁగదే!!

ఇట్టి ధర్మములు నీకెవ్వరుచెప్పిరి.

10

సావి—శమనపత్నీ! నాకెవ్వరుచెప్పుదురు. దైవయోగముచేఁ దొల్తనుండియు నిదియువం బున నలవడియున్నది. అందుపై నారదఋషి కొన్నిధర్మములు వివరించెను.

శ్యామ—సావిత్రీ! మునుపొకానొకపుడు నారదుఁడు బ్రహ్మనువేఁడి కరుణారసమును సృజింపఁజేసి యాకరుణ నానాథునియందు తెలియఁజేసినట్లుగనన్ నాకుఁగరుణారో వచించెనని నానాథుఁడింతకుముందు చెప్పెను. నారదునకు నిప్పుడెందుకింత—

[ప్రవేశము: యముఁడు నారదునితో.]

యమ—సావిత్రీదేవీ! వేళయయినది. ఇదిగో దేవమునియగు నారదుఁడును వచ్చి యున్నారు. మనమింకఁబోవుదము. (నిష్క్ర—)

తృతీయాఙ్కము-పఞ్చమరంగము.

అడవి.

[ప్రవేశము[చిత్రాఙ్గుఁడు (నిద్రలేచి)]

అనుబంధము 43.

చిత్రా—సావిత్రీ! ఆహా! నాకెట్టి దుస్స్వప్నము వచ్చె? తలఁచుకొన్న నింకను భీతిగలుగుచున్నదిగదా! ఏమి గాఢాంధకారము ముసుగ్గొన్నది! సాయంతనమునఁగదా యింటికిఁ బయలుదేరితిని? ఇప్పుడర్ధరాత్రమయినట్లున్నదే! ఇంతసేపిందేలయుంటిని? అయ్యో! సావిత్రి యెక్కడికిఁ బోయియున్నది? అంకతలమున నున్న నన్ను విడిచి యెందుఁబోయెను? ఇంకేదాఁపువనుండవలయు. కేకవేయుదుఁగాక (కేకవేసి) అక్కటా! యేమిది కార్యమయ్యెఁగదా! ఇట్టియవస్థకేమికారణము? ఎన్నఁడు గాని నన్నొక నిమిషమైనఁ బాసియుండని యీసుందరాంగి నన్నీ యరణ్యమున నిట్లువిడిచియెందుఁబోయియుండును? ఆహా! మాతలిదండ్రులయొద్దకుఁ బోయియుండవలయు! నేనిదివఱకుఁ బోవకయున్నందున మాతలిదండ్రులెంత దుఃఖము నందుదురో! ఏమని యెంతురో! కన్నులుగానక తల్లిదండ్రులనే నన్నే వేళల గానవచ్చు కానియుండిన మాతలిదండ్రులకింతో దుఃఖము గలిగించిన పాపాత్ముఁడనగానా? సావిత్రి యక్కడికేపోయియుండును. నేనుబోయెదను —

కాదుకాదు. నాకిట్టి భ్రాంతి యేలగలిగె? మహారణ్యమున పతిఁగలపుచు యున్న నిద్రించియున్న నిన్నియర్ధరాత్రమున నిటు విడిచి మాని పోనని యెట్లుగాఁ బుద్ధిఁబోవునా? ఎప్పటికినిబోవదు. ఇదియంతయుఁ దలఁచుకొన్నఁ దుస్స్వప్నము వలె నా మనస్సు తల్లడిల్లుచున్నది. అతివామణి లేనిచో నాకేమిగతి?

హా! కాంతామణీ! ఏలపలుకకున్నావు? నీవు లేకున్న నాకేమి గతి!

ఉ. మానినియెందుబోయె ననుమాని నిశీథినిఁ గాననమ్మున
కానన నొంటిఁ జేసించి నేడఁ గానక దానెట్లుకేగ ...
జానన పంపెలేకడడ నా భ్రమణము సమ్మతి ...
త్న్మ నెననసుధాంగి మనఃఁ బెట్టి, ...॥

ఈదుఃఖమున నేనిట్లు వసియున్న ...
విచారించును. (నిష్క్రాన్తి)

[ప్రవేశము: ద్యుమత్సేనుఁడు-సాలువ.]

అనుబంధము 44.

సానంద—అకటా! ఇంత దైవమా! దుర్గతిసేయుమా! ముసలితనముతోఁ బడ్డవారలవిడిచి పోయినకొడుకు అర్ధరాత్రము మీఱియున్న నింకను రాలేదే? అయ్యో! నాఁటిదిన ములనుండి యుపవాసమున్న ముద్దుకోడలు పతియుక్తకుఁ బోయెదనని చెప్పి పోయినది యింకను రాకయున్నదికదా? దైవమునకు నేమి యపకారముఁ జేసి యున్నాము?

ద్యుమ—అయ్యో! దైవము నన్నిటు లెక్కింపవచ్చునా? ఉన్నట్టుండి శత్రువుల వలనఁ బోఁగొట్టఁబడిన కన్నులు నాఁకు నాఁడు కలిగించి యింతలో నిటువలెఁ జేయవచ్చునా?

సానంద—కటకటా! నాథా! ఈయరణ్యమంతయుఁ దిరిగితిరిగఁగా? ఇంకేమి చేయఁగలము?

ద్యుమ—మ. తగునాదీనులఁ బాసిపోఁదనయు కాంతారస్థలిస్వేఁకపోఁ
కగుణాఢ్యుండవు శేషహాయాత్రడఁగునీ దైదండడగ్గ

సానంద..శుభ.

ప్రగుణాజ్ఞాననసాకసత్వముడిగెనాప్తకీవులతోల్లగన్వగ
న్నగలెక్కప్రభవం బెమాయుకుజనిశ్రీమాకిలన్నిల్చునే

[ప్రవేశము: సుమాలి (ఒకవైపునుండి).]

అనుబంధము 45.

మానినీవృత్తము.

సుమా— అబ్బురమయ్యెడినంధులు సంపతులాశ్రమమున్విడనక్కట పె
న్నబ్బునవారభిమంత్రణమారిటఁబల్కరుచెల్లదు మార్గణముల్
బ్రబ్బిసతామసినాతియు నాథుఁడునిక్కవలోసరినట్టడవిన్
జెబ్బులివాత విభీషణలీలనుబాతి వెతన్విలపించిరొకో॥

అయ్యో! యిదేమాశ్చర్యము. పర్ణశాలలో నుండవలసిన యంధదంపతులీ యర్ధరాత్ర మెక్కడికిఁ బోయిరి! అకటా! నాకేమియుఁ దోఁపకున్నది. కన్నులుఁ గానని వారు తలుపలికేఁ బోయిరి? నేను తెచ్చియున్న సంతోషవార్త నెవరితో చెప్పుదు. అయినను వెదకి చూచెదను.

ద్యుమ—తరుణీ! ఇక్కడ నెవరువచ్చువారు?

సుమా—(ముందరికివచ్చి) అహా!

ద్యుమ—సుమాలీ! ఎప్పుడువచ్చితివి? ఏమిట్లు భయపడెదవు!

మంత్రా—ఇప్పుడు శాంతినొందుచున్నారా ద్యుమత్సేనధాత్రీశా!
ద్యుమ—మన్త్రీ! ఏలసంశయించెదవు?
మంత్రా—మీకన్ను లెట్లున్నవి?
ద్యుమ—దైవము నన్నిటుల నవ్వులుచేయుచున్నాఁడు.
మంత్రా—కన్నులు వచ్చియుండుట నవ్వులుచేయుటయా! ఇంకేమువులు చేయుట యెట్లు!

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాళవి (ఒకవైపున)]

అనుబంధము 46.

అశ్వ—సీ. అతివ యాశ్రమమునందతివయాశ్రమము
సందతివంద్యులోడికే ప్రతివచింప
మగువ రాజసుతుఁడే మగువ రాజసుతుఁడన్న
వగదేతనో తానగుచు రాదె

తెలివ సుందరగాత్రిపుత్రియో చెలువ
సుధావను ధ్వనిటఁదాను లేదె
యెలనాగవేధనిండెడ లెవెన్నెలనాగవేధ
నిందుచుఁగందువిధిమనగతి

తే. గీ. చూడనల్లుడిలఁగల సవ్వడియెసున్న
యుతికికలఁగి తాసతియుచిచ్చుఁజకెనో
తెడఁదబెగ్గిలి పెద్దలుమడసిరేమొ
తామురెన్నఁటిఁగననౌనొ మగువనేఁడు

అశ్వ—అకటా! మాళవీ! అయ్యల్లునిఁ గూఁడుకొని సేవింకెట్లు మాకును? నేఁటికిఁగదా వివాహమై సంవత్సరమాయెను. నారదులుసి యాడినమాట తప్పునా? ఈరాత్రి భామువలెపఁ బ్రొశాలయందేయుండిన యంధ దంపతు లిప్పుడెక్కడికిఁ బోయి యుండఁగలరు. మాళవీ! ఇదితమంతయుఁ జూడఁగా సత్యవంతుఁడుమృతుఁడుకాఁగా మనసావిత్రియు వంతమునొందినదిచూడి యీయంధ దంపతులు తాముసు మృతిఁ బొందినారని తోఁచుచున్నది.

మాళవి—ఆర్యా! ఇట్టిప్రాప్తి యెటులైనఁ గలుగునో? పెండ్లియైనది మొదలామొద్దు బిడ్డ సౌఖ్యమున నుండినది నాపాలిటి నెన్నఁటికో యూహింపఁగదా? నారదఋషి చెప్పిన మాట యింకొక్కనాఁడు మందైనను జ్ఞప్తికివచ్చియుండినఁ గన్నులఁ జూపనయినఁ జూచుచుంటిని. ఆర్యా! మనము వచ్చునప్పుడు మనకైన మంచిశకునములన్నియు నిందులేనా?

అశ్వ—ఆర్యా! విధిబలవంత మయినపుడెక్కడి శకునములు? అక్కైపున వెదకుదము రమ్ము (అశ్వపతి, మాళవి ముందటికి నడుతు).
సుమా—మద్రరాజా! మాళవిదేవియా! ఏమాశ్చర్యమిది. మీరిప్పుడు వచ్చితిరి!
ద్యుమ—మద్రరాజా! మాళవీదేవీ! మీరేనా నాసంబంధులు? ఏమాశ్చర్యము వీరిరాక.
అశ్వ—ద్యుమత్సేనరాజా! నేను సత్యముగాఁ జూచునది? లేక నాకనులేమయినను భ్రమించియున్నవా?

మాళవి—సావిత్రీదేవీ! ఇదేమి యిక్కడనున్నారు మీకన్ను లెట్లువచ్చెను?
సుమా—సవ్యలాటకే వచ్చినవట.
అశ్వ—రాజేంద్రా! మీకొడుకుఁ గోడలేరీ?
ద్యుమ—ఆర్యా! వారికొఱకు వెదకుచున్నాము. ఈదినము వారియువురు మూఁడు జాములనుండి కానరాలేదు.
అశ్వ—మాళవీ! ఇంకేటి సందేహము?
మాళవి—ఆర్యా! అట్టి యల్లుఁడెట్లు దక్కఁగలఁడు?
ద్యుమ—మద్రరాజా! ఏమిట్లనఁబల్కెదరు. మీకు వారిసంగతి యేమయినను దెలియునా?
అశ్వ—రాజేంద్రా! వివాహమునకుమున్నే వివాహమైన సంవత్సరమునకు మీసత్యవంతునికి మృతి గలుగునని నారదఋషి మాతోఁ జెప్పియుండెను.
అంధులు—హా! కుమారా! (అని మూర్ఛిల్లుదురు).

సుమా—మీరు దుఃఖపడకుఁడు. అట్టి దుఃఖము మీకెన్నటికిని రాఁజాలదు. ఈదినమే మీకుఁబోయిన కన్ను లెట్లు వచ్చియున్నవికదా? నాకంతయుఁ దెలియును. నేను సాళ్వపురికిఁబోయి ఘటకేతునితో మనవిన్నవించుకొని చెఱలోనున్న మీమంత్రి సుబుద్ధిని విడిపించి యతనిని ఘటకేతునకు మంత్రిగాఁ గావించి, ఎవప మిత్రభావము గల్పించి సైన్యమంతయు స్వాధీనమగునట్లు చేసియున్నాను. రేఁపుదయము మీకింకను బట్టాభిషేకము కాఁగలదు. ఇట్టి సంతోషకాలమున మీవియ్యాలవారగు మద్రరాజు మాళవీదేవి నిందువచ్చునట్లు ఘటియించెను. ఇట్టిచో నెప్పటికైన దుఃఖము గలుగునా?

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు (ఒ. వైపున).]

అనుబంధము 47.

చిత్రా—కటకటా! నా సావిత్రి పన్నగాంతకు రాలేదే? కన్నులులేని తలిదండ్రు లెంతఁ బోయినారో!

సుమా—అక్కడ నెవరు వచ్చుచున్నారు? చిత్రాశ్వ

చిత్రా—ఆహా! సుమాలీ! ఇదేమిచోద్యము మా మామయు నత్తయు నెట్లువచ్చిరి! మాతలిదండ్రుల కన్ను లెట్లు వచ్చెను!

సుమా—మీయయ్యకుఁ గన్నులువచ్చెను. మామామ నిమ్ముఁ జూడవచ్చెను. ఈసుమాలి కిక రాజ్యముఁ దెచ్చెను. అయిన సావిత్రీదేవియేది?

చిత్రా—సావిత్రియేది? మీరెఱుఁగరా!

ద్యుమ—చిత్రాశ్వా! ఏయొద్దకు వచ్చెదనని వచ్చితి!

చిత్రా—అకటా! జనకా! అట్లనె నాయొద్దకువచ్చెను. నాకు మహాసంకటము పుట్టి చెప్పరాని బాధలు గలిగె. అతని యంకమునఁ బవ్వళించితిని. భయంకర మస్వప్నములుగలిగె. వానిఁ దలచుకొన్న నిప్పటికి శరీరమున రోమాంచము లెగయుచున్నవి. ఎవరో భయంకర రూపులువచ్చి నన్ను గుంజుకొని పోయినట్లాయెను. సావిత్రి నావెంట వచ్చినట్లాయెను, నిప్పుల యేఱొకటి కనుపించెను. నను దేనియందో యుంచినట్లాయెను. సావిత్రిగానరాలేదు. ఇంకను నాకుస్వప్నమో కలయో తెలియఁజాలకున్నాను.

సానంద—అకటా! మా శైవ్యదేవి! మీకునారదుఁడు చెప్పియున్నట్లు మాసత్యవంతుఁడు మృతుఁడయి మరల జీవించినాఁడనుటకు సందేహములేదు.

చిత్రా—నారదుఁడేమి చెప్పియున్నాఁడు?

సుమాలి—వివాహమైన సంవత్సరమునకు నీకు మృతిగలుగఁ గలదని చెప్పియున్నాఁడు. పతివ్రతాతిలకమగు నీభార్యకతన నీవు మరల జీవించుట యిది నిజముగా సంశయము లేదు.

అశ్వ—అయిన మా సావిత్రి యెక్కడనుండును?

చిత్రా—అకటా! నాకిప్పుడు తోఁచకున్నది. మీకు నారదుఁడు చెప్పినది నిజమాయెనా. ఆ నా సావిత్రి తన జీవము నిచ్చి నన్నుబ్రతుకఁ జేసియున్నది.

ఆనంద—ఆహా! ఏది నిశ్చయము.

అనుబంధము 48.

ద్యుమ—సీ. పూర్ణహిమకర రాస్య పుష్కరాక్షులీల
ముదుఁగవిన్న వికాసపడి యొమాకు

సావి— కువలయాక్షికటాక్ష పావనేక్షణాళిఁ
గువలయసితిఁ గమాఁకువలయు నేల
సుమా— కుందరదస్మిత చంద్రికల్ గుంభగ
వంతఁగుందగనుఁగల్పాంతమయ్యె
అశ్వ— జాతరూపాంగి విజాతరూపాలోకన
నివృత్తిలోకము మునిఁగెమాకు
మాళ— తే. గీ. పుత్రిశుభగాత్రిఁ గోల్పడి నేత్రమేటుధ
కీర్తినిత్యఁబ్రాణముఁబోక జిత్రముగను
చిత్రా— కోరికరియాననునుఁ గావహారివదంబుఁ
జేరెసిరసనసుఫలు నీరసములు ॥

ద్యుమ—తరుణీ! సానందా! అట్టి బంగారమువంటి యిల్లునిండిన కోడలుపోయిన తరువాత మనము జీవించి యేమిప్రయోజనము? అగ్నిలో దుముకుదము.

సానంద—ఆహా! ఇంక యోచింపనేల?

అశ్వ—రాజా! కోడలుపోయిన నీకు మఱియొక కోడలు రాఁగలదు. మాకుఁగాతీఱ రాని గర్భదుఃఖము. మాళవీ! పుత్రసంతతిలేక సావిత్రీదేవి నష్టాదశవత్సరంబులుపాసించి ఆమహాదేవి వరాను భావితిచేఁబడసిన యట్టిసచ్చరిత్రయగుపుత్రి పోయిన పిదప మనకేటి జీవితింతి? మనమాచిచ్చునఁ బడుదము.

మాళ—ఆహా! ఇంకేటిజీవితింత?

చిత్రా—నిర్భాగ్యుఁడనైన నాకోసకటిరత్న మెట్లుదక్కును? అట్టిసతి నను బాసిచనిన నేను జీవించియుందునా? నేనుఁ దొల్త నగ్నిఁ దుముకెదను.

సుమాలి—ఆర్యా! విచారించిలు నట్టియున పిదప నేనొక్కఁడనా మిగిలియుండుట.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 49.

నారద—ద్యుమత్సేనరాజా! మద్రరాజా! సానందాదేవీ! మాళవీదేవీ! చిత్రాశ్వ కౌండిల్లుఁడు.

సుమాలి—ఆర్యా! నేను సుమాలిని—

నారద—(నవ్వి) సుమాలి! ఎన్నుమఱచను లెమ్ము. మీసావిత్రిఁబోలిన కన్యాతిలకంబులు నెవ్వరుఁడేరు. ఈచిత్రాశ్వునకు వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృత్యుప్రాప్తి యుండెను. ఆసావిత్రి తనచిత పతిప్రాణములఁ బట్టుకొనిపోవుచున్న యముని మెప్పించి యతనివలన తనకుసగాఁ గనయు త్రతమామల యంధత్వముఁదీర్చి రాజ్యమునిప్పించుటకును, తనతండ్రికిఁ బుత్రసంతతిఁగలుగుటకును వరములుపొంది తనకుఁ బతిని సమీతము సంపాదించుకొనెను.

అందఱు—నారదా! అతఁడు సావిత్రియొక్కఁడే?

[ప్రవేశము: సావిత్రి, (భూతలమున బ్రాహ్మణవేషమున యముఁడు)]

నారద—ఇదిగో! వచ్చును.

ద్యుమ } సాన } ఆహా! సావిత్రిదేవి! నీవే పరమధన్యవు.

అనుబంధము 50.

ద్యుమ—ఉ. ఈడిఁక సాధ్వి నీకు నొరు లెవ్వరు నీదు చరిత్ర విన్న నే
కీడును మూడదంగదలొ గీర్ వాలఁగుర్ జనరాండ్ర కీర్తిరా
సాన— . కేడియు మిత్రి గెల్చి పను చెయ్దములారసి చూడ నీవు మా
కోడలు గావు తల్లివి తగుం జగు సేవలు సేయ నీకిలన్।

ఆర్య, నారద—నాయమ్మా! మమ్ముద్ధరించిన తల్లి, యుద్ధరమ్మా. నీమాఁగ సింపంగముళ
కరాళంబము సేయుఁగదా పావనతామయము.

అనుబంధము 51.

ఆర్య—ఉ. అమ్మరొ మమ్ము హీనగతి హైమనతీకరుణా దేల్చితో
సమ్ములు వాసె దే తాజడి సమ్మదమే చ్చెమదిన్
నారద...గదా నిమేల్

బొమ్మ లురమ్ము నిగ్గనిన పుణ్యపశమ్ము సనిగ్గమాదుసం
శమ్మిక బాలనిగ్గను విశంకట సో భయకోడయం బెలన్

అనుబంధము 52.

మత్తకోకిల

సుమా— మాకు నైరి యొసన్నుతింపగ మంగళాంగి గొనిన్న స
త్పాకమాపతి భక్తశక్తి నిదుత్తరాపదనాఁపితే
శ్రీకరాకృతి సంగనాజనశీర్ష మండనమై లలిన్
బ్రాకటప్రభ ముజ్జగంబుల గ్రాలు నీయశమమ్మరో॥

చిత్రా — నమరక్షించిన సౌభాగ్యదైవమా! నేను నిన్నే తప్ప కొనియాడ నేర్తును. ఇట్టి చరిత్రగలవారి కెందైన వినమువింటిమే! యమునివాతఁబడిన పెనిమిటిఁ బడయు సామర్థ్య మెవరికిఁగలదు! అతివా! నాయానందమునకేదిమేర! పూతచరిత్రయగు నిను నాయర్థాంగిగాఁ బడయుపుణ్యమునకుఁ బోలిజన్మమున నెట్టితపములను దుర్గ సేవల ఘోరతపములఁజేసి యుంటినో కదా!

అనుబంధము 53.

పత్ని—

అలఁతి కుఁదలక్షకనతిపేఁకయమాయతసాంగణా మొందినన్మరలిం
చలనదనదృశయుతమెసంగెసరోజవిలోచన సారసరాగగుణో
జ్జ్వలలలితవిమల వతిభక్తికలాపపరిష్కృతనిష్ఠవినందినవా
తుల మెవరికనిలఁదొలిబాముల నేదొరలేనితపంబొనరించిలోకో॥

సావిత్రి — నన్ను మీరంద అంతటింత గొప్పచేసెదరు! నేనెట్టి ఘనకార్య మొనరించి యున్నాను! నాకింకను మీరు బుద్ధిగతిపి ప్రీతిచేయఁదగునుగాని యిట్లు కొనియాడఁ బడుటకు నేనర్హనా! నాథా! నన్నింత నీవు పొగడఁదగునా! సంతతము నీచరణధ్యానము మానను. అట్టి నాకు సద్గతి యేలకలుగదు.

అనుబంధము 54.

చ. అరయఁగ భూతభవ్య సమయాంచితులీరుగుణప్రశంసన
న్నరమరఁ జెన్నఁ జేయదగదంతటికన్న మదేమొనర్చితిఁ
బరువడి మీపవిత్రపదపద్మముల న్భజియించువాసిమైఁ
బరువిడి పాపముల్దొలఁగి భద్రసుఖంబొఁదగూడ కుందునే॥

నారద — ఇంక మీరేల యూరకాలస్యము చేయుదురు? ద్యుమత్సేనరాజా! మీ రాజ్యము మిమ్ము నెదురుచూచుచున్నది. ఇదిగో! ఈమహామహుఁడు నీకొడలి నింపఁ బిలుచుకొని వచ్చినవాఁడు బ్రాహ్మణరూపుఁడై మిముధన్యులఁగాఁ జేయ నెతెంచిన పితృపతి. ధర్మరాజు — వందన మొనరింపుఁడు.

[ప్రవేశము: యముఁడు బ్రాహ్మణవేషమున]

(అందఱు వందనము చేయుదురు)

నార— ఉ. సాదరసోదరాశయుఁడె హాసవిహాసములొఁగలిందజా
సోదరుఁడుత్తమావిబుధసుందరవేషముఁబూనితాల్మినా
హ్లాదము వెంపనిల్లిదెసభాగతవంద్యుఁడు దారసిలెనా
రాదృథభక్తభక్తిసుకరాజ్యమునంకెకుఁ దేరబూసతుల్॥

యము—ఆర్యులారా! మీసావిత్రివలన మీయుభయుల వంశములు పవిత్రములాయెను. సావిత్రీదేవీ! ఇంకఁ బోయిరమ్ము.

అనుబంధము 55.

సీ. వనితలంగజయాన వాణిఁబల్కవినంగ
జయానవాణిబల్కు ఛుకునేర్పు
రాఘవఁబ్రత్యుత్తరమావృత్తిఁగాదఁ
బ్రత్యుత్తరమావృత్తులాఁపువారు
సర్వమంగళకథాశ్రవణలోలురు సర్వమంగళా
కర్తి కానిటమెనయు
దురువడిఁబూత సచ్చరిఁబూనఁగఁగోర్కె
మవడిపూతఁజెచ్చరఁజెలంగుఁ
తే. గీ. జామలకునౌర నీదుని స్వాంద్రలపస
నామనిజకథాశీలగరిమ మెనయద
రమెసులవునాకు వర్థిలురమణుఁగూడి
రమణసిరియసంబులలరివగా మెసఁగ ॥

చిత్ర—ధర్మరాజా! ఓవాత్సల్యత యింతని కొనియాడ నేర్తు? మాభాగ్యమునకు సమాన మెవ్వరిలో నున్నదా?

సీ. శీలివై వరదయాశాలివై కుజనవిరామివై
నతనిర్జరాళివగుచు
న్యాయివై యిష్టార్థదాయివై యుద్ధకసిరాత్మ
యివై దండవిధాయివగుచు
హారివై సుమనోవిహారివై ధర్మసంచారివై
కలుష సంహారివగుచు
పాలివై రిహాయానుభూతివై యుభయ
నిష్ఠాతవై సౌఖ్యసంధాతవగుచు
తే. గీ. నగణితఖ్యాతిఁజగములఁబొగడుగన్న
నిన్నుఁగన్నార గాంచి సన్నుతింపఁ
గన్నవారము మాభాగ్యగరిమ నేఁడు
తండ్రి మోదనియాడనో యమధర్మరాజ॥

యము—నారదా! మనకు తెలియలేదా?

సుమాలి—ధర్మరాజా! నిన్నొక్కటి వేఁడెదను.

యము—అదియేమి?

సుమాలి—ధర్మదేవతవై మానవులకగోచరుఁడవైన నిను ఈసాయాహ్నము ప్రత్యక్షరూపమున నిటఁ దర్శించు భాగ్యము గంటిమి. మాపుణ్యములు ఫలించెను. అయిన మాత్రమున నీపునర్దర్శనము నాకు లేకుండ ననుగ్రహింప—

చిత్ర—సుమాలీ! ఇదియేటిమాట (నారద, యము నిష్క్ర)

దేవతా తిలకుఁడైన కృతాంతునితో నిట్టిమాటలా—

సుమాలి—నీవు కట్టువడి వచ్చితివి. తీరినది. నేను కట్టువేసికొనఁబనిలేదా?

చిత్రా—ఇంకఁజాలును. పోదమురమ్ము (నిష్క్రమింతురు)

ఉత్తరతంగము.

ద్విపద:—శ్రీలలితంబు నీచిత్రాఖ్యచరిత
మాలకించితిరె పుణ్యాంగనలార
చెలులార పల్లవ శ్రీపాణులార
కలవాణులారయో ఘనవేణులార.
సుమజాలకోమల సురుచిరగాత్రి
సుమవేతపాప సంచయ కాళరాత్రి
పాలితచింతిత ఫలదాగ్నిహోత్రి
శీలక్షమాగుణాంచిత భూతధాత్రి.
రాజితజలజాత రమణీయనేత్ర
రాజవందిత మద్ర రాజసత్పుత్రి
యలఘుచారిత్రయా యమలసావిత్రి
కులసతీమణులకు గురుభూతగాదె
శ్రీతుంగబహుమహోజితభానుమంతు
శీతలముఖ విరాజితనిశాకాంతు
రుచిరరూపజయంతు రుచిచయానంతు
సచలశుద్ధస్వాంతు నాసత్యవంతుఁ
గానలోఁగనినాఁడు కమలాక్షి తనదు
ప్రాణనాథునిఁగాఁగ భావించెనంత
నాసత్యవంతుఁడీ యవనిరాజ్యంబుఁ
బాసియరణ్యంబుఁ బట్టుటవినినఁ
దల్లిగాదనెఁ దన తండ్రివల్లనియొ
అల్ల నారదమౌని యాశ్చర్యపడియెఁ
బరిణయం బైన సంవత్సరంబునకు
వరుఁడుమృతుండగు వాఁడంచువినియొ

నత్తయు మామయు నంధులైరాన
నత్తలిమునివృత్తులై యుండుటరసె
గహనమై యిల్లుగాఁ గలుగుటనెఱిఁగ
నహహ తానెంతటి యచలమానసయొ
వెలఁదితామదిలోన వేఱొక్కమనుజుఁ
దలఁబోయదాయె నింతటివారుగలరె
మగువయిట్టులదృఢ మానసయగుచు
నగణితగతిఁ బెండ్లి యాడెఁ జిత్రాశ్వుఁ
డనమక్కునపుడల్లి దండ్రులకంటె
ఘనముగాఁజూచుచుఁ గనుభక్తిమెఱయ
నత్తమామలకు మహాప్రేమతోడ
నుత్తమ శుశ్రూష లొగిఁజేసివెలసె
సమదారఁగానలో నాకలంబులనె
పరమామృతముగాఁగ భావించియలరెఁ
దనమగఁడన్నను దైవంబుఁబోలెఁ
గనుగొనిపరిచర్యఁ గావింపఁగనియె
ననఘాత్మ తననాథుఁ బాయకయుండి
తనదు పతివ్రతాధర్మంబుపేర్మిఁ
గలిగినమాహాత్మ్యగరిమంబుఁజేసి
యలఘులీలలఁ గాలయమువాఁతఁబడిన
తననాథుప్రాణముల్ దాఁదెచ్చుకొనియె
ననుపమఖ్యాతి యియ్యవనినిండార
పెల్లవాఘర యంకపాళిశయించి
నల్లభుఁడుండంగి వానిఁబట్టంగ
నమువీర్యబసాలుభీమ సత్వాఢ్యులైన
యమదూతలేతెంచి యాలుచేరలేక
దిగులొందివెనుకకుఁ దిరుగుటయెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె

చటులదుస్తర తపశ్శక్తి చేనైనఁ
అటునియమాంచిత భక్తి చేనైనఁ
ఘనతరమహాయోగ గరిమలనైనఁ
గనుఁగొనఁగారాని కాలుండువచ్చి 56

యమగెలిచితిఁ బ్రత్యక్షమాయెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె
అరుదారనాథుని ప్రాణముల్ గొంచు
నరిగెడుయమువెంట నంటిదుర్గమము 60

శైవసీమలఁ దేక నలవడుటెల్ల
మానక కాలునిమనికి తొక్కుటెల్ల
వైతరణీనది వడిదాటుటెల్ల
ఖ్యాతి శ్యామాదేవిఁ గనుఁగొనుటెల్ల 64

నత్తమామలకన్ను లలరుటయెల్ల
నుత్తమరాజ్యంబు నొగిఁ బొందుటెల్ల
దంద్రికిఁ బుత్త్రి సంతతిగల్గుటెల్ల
వేంద్రమా వైధవ్య విధితీఱుటెల్ల 68

దగుటెల్లఁ గమనుండు దయచేయుటెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె
జలజాక్షులార యీసావిత్రివలనఁ
దెలుపంగఁబడిన పతివ్రతాధర్మ 72

విసరంబులెల్లను వింటిరిగాదె
మసలివానిని మీరు మఱవంగరాదు
చిగురాకుబోణియుంచితభక్తితోడ
మగఁడెదైవంబుగా మదినెంచవలయు 77

ధరణిబంధుల నెల్లఁ బ్రాణబంధువుల
గతినాదరంబునఁ గనుఁగొనవలయు
వేదమంత్రముతోడ వెలసిల్లుభక్తిఁ
బైఁదలిపతిమాట పాటింపవలయు 80

గరుణించివిభుఁడొసఁగిన చీఁగ నెట్టిమైఁ
బరమామృతముగాఁగ భావింపవలయు
నీవేళఁబ్రాణేశు నీక్షింతమెట్టిఁగి
సేవలుభక్తిచేఁ జేయంగవలయు 84

సుడురాజముఖనాథుఁ డొద్దలేకున్నఁ
గడునలంకారముల్ గయిసేయరాదు
కులటలతోఁ జెల్మిఁ గూడంగరాదు
చెలువుని హాస్యంబు సేయంగరాదు 88

ఏపారఁగా నెందు నెదురాడరాదు
కోపించెనని మదిఁ గుందఁగారాదు
సమ్మతింపనిపనుల్ సల్పఁగారాదు
సొమ్ములివ్వఁడటంచు సోలయఁగారాదు 92

గుణముగా నీధర్మ కుశలతగల్గు
తెలవ ప్రతాతిలకంబుగాదె 96

పతిభక్తిసౌఖ్యకోటి బలముగాఁగల్గు
సతికెంతయైన నసాధ్యంబుగలదె
యింతికిఁబతిభక్తి యిష్టదాయకము
కాంతకుఁబతిభక్తి కలుషశోషణము 100

భామకుఁబతిభక్తి బహుజన్మఫలము
రామకుఁ బతిభక్తి రత్నభూషణము
కలికికిఁబతి భక్తి కామితదాయి
వెలఁదికిఁబతిభక్తి వెలలేనిసౌఖ్య
మెలఁతుకకుఁబతిభక్తి మేల్మిదానంబు
నెలఁతకుఁబతిభక్తి నిక్కంపుమాట
పతిభక్తిరమణికిఁ బాపనాశనము
పతిభక్తితరుణికి ఫలదాయకంబు
పతిభక్తి యువతికిఁ బరమభద్రంబు
పతిభక్తి పొలఁతికిఁ బారిజాతంబు
పతిభక్తి చామకు బహుసౌఖ్యకరము
పతిభక్తి లేమకు వరముక్తిదంబు
పతిభక్తి చెలువకు భాగ్యసంతతము
పతిభక్తియతివకుఁ బట్టుయోగించితము
పాటింపఁగానుప వాసంబులేల
యటమటింపఁగఁదీర్థ యాత్రలేల
రహిఁగాశియేల యారాకాసియేల
బహుళయజ్ఞములేల వ్రతములవేల
ధ్యానంబులేల బలిదానంబులేల
స్నానంబులేల ప్రస్థానంబులేల
బాలామణికిఁబతి భక్తి యొక్కటియు
చాలదే పరికింప జన్మఫలంబు
సరిలేనియిహపర సౌఖ్యంబులెల్లఁ
బరఁగింపఁ జాలెడు పతిభక్తి యుండ

నితరప్రతాదుల నెల్లనుహొత్తు
మతివలఁబొందంగ నదరుటలెల్ల
రిత్తపోవఁగనల్ల రేఁగుఁబండులకు
ముత్తియంబులువోయు మూర్ఖతగాదె 129

యలమేరుపర్వతం బమరంగ నెక్కి
గులకరాళ్ళకంకఁ గోరుటగాదె
నవనీతమంచితో న్నలిఁజేతఁగలిగి
యవనినేఁతికినంగ లార్చుటగాదె 132

కావున సతులార కల్యాణులార
యావిలమతిమాని హర్షంబుఁబూని
భావఁబులను బతిభక్తినిండారఁ
పావనలై యుండవలయునుసుండి 135

అనుబంధములు

అనుబంధము

1 సూత్ర—రాగము పూర్వీకల్యాణి రూపకతాళము.

దేవవినుతలీలా-(శౌరి)-(వారి) ॥దేవవినుత॥
వనజనయనలోకపాల ॥దేవ॥
సేవాతిగ భావాంచిత-పావనమానీంద్రసన్నుత ॥దేవ॥
సుజనావన-ఘనమానస-సుగుణాంచిత వాసుదేవ-
త్రిజగన్నుత పురుషోత్తమ-దేవ్యవతీశమనో
రాజసన్నుత కమలానన-యుంచితఖగవాహన
వేంకటాచలవాసవందిత్య సామకృష్ణసుకవివినుత. ॥దేవ॥

2 సతి—రాగము-కాంభోజి రూపకతాళము.

నింపుగాను ...గా -మిగుల-నింపుగాను ...గా
నింపుచూపి ...సండ-మి ...నింటిని నీ... ॥నింపు॥
ఉ...ంపుగాలిపిన...-నను...యనిలోక...
...కించిదినము మిగుల-...ముగనా ...
...మిత్తమ...కడల-నాలప్రసమగల ...
చి...జాత కేళీ ...లి-...గిడు... ॥నింపు॥ ౧
క్షేమంతులు పూయ...-...
తామసించి ...లెల్ల-...పడి...
వేమునసూ...గ్నులందు ...కుముపా...
భామాకుచసీమలందు-భద్రముగనుదాగియుండి ॥నింపు॥ ౨

౫ ఉభయులు—రాగము- శ్యామ ఏకతాళము.

ధీరతనము మెఱయఁగా-సారబలము వెలయఁగా
వైరివరుల-నరులబరుల-హరులకరుల-హతముచేతుము ౧

ద్యుమ—తుండ్లుగా గసఱుక నె-
ఘట— పండ్లు వెడలఁ బెఱుక నె-
ద్యుమ—కండ్లుగానని పౌఱుషమేటికి
ఘట— విండ్లువిడిచి పారరేకాటికి ॥ధీర॥ ౨
ద్యుమ—పోరఁగలవె
ఘట— నిలువరా
ద్యుమ—బీరమేల
ఘట— తాళఁగరా
ద్యుమ—ఘోరశరుఁడ
ఘట— ధీరవరుడ
ద్యుమ—కుటిలగతివి
ఘట— క్రూరహాకమతివి ॥ధీర॥ ౩
ద్యుమ—ఔరా-గర్వము-నీకెంత
ఘట— రారా-ఘాతము-నీవెంత
ద్యుమ—ధీరుఁడ నే
ఘట— వీరుఁడ నే
ద్యుమ—బీరములాడకు
ఘట— పోరా పో ॥ధీర॥
ద్యుమ—ఖండనమేటికి నీకిందు
ఘట— దండమువెట్టవె నాముందు
ద్యుమ—చెండెదరా
ఘట— గండమురా
ద్యుమ—కొండకుఁదగరా
ఘట— కూయకురా ॥ధీర॥ ౪

రాగము-కళ్యాణి రూపకతాళము.

సావి— పరికింపుమీవన-మరుదుగనలరారె
పరిమళానందమునించె-దరుపాళులు ॥పల్లవి॥
ఉత్త— జలజాక్షి సురసాల-ఫలభూజములవీనిఁ
దిలకింపుమివిమొందుఁ-దులలేనివి ॥అను॥
సావి— నాతిరో చూచితె-చలో మున:మునించె
ప్రీతిగనీపారి-జాతములు ॥పరి॥ ౧
ఉత్త— పోలఁగ్రాలెడు-లీలాలోలములౌఁచు
నీలతమాలసు-సాలములు

సావిత్రి— రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

సుందరుఁడీధీరుఁడు-ఓసఖియ॥ సుంద ॥పల్లవి॥
అందములోచనా-నందముగావించె ॥అను॥
నానాసుందరులను-నేనెందుజూడనో
సూనాళిబాణసమానుఁడీఘనుఁడు ॥సుంద॥
ఎంతనియానాగ-సెంతునేరజనీ
కాంతుఁడో జయంతుఁడో వసంతుఁడో యాకంతుఁడో ౧

చిత్రా— రాగము-కళ్యాణి ఆదితాళము.

దూరమున్నదింకఁజేరగఁబోనలెసాళ్వపురి
గారవించిమిత్రా-వాతువమదలింపుము వేగ ౧
సాగరంబుఁజేరె-నేగెడునింతనెభాస్కరుఁడు
వేగవేగరమ్మాయియాగతివెనుబడుటిదితగునే ౨
ఉమా— రాను-రానురాను-నేనొక్కరుఁడనై సనుముందు
ప్రాణమేపోకమ్యో-ఫీ-నీసహవాసముచాలు

చిత్రా—రాగము-నీలాంబరి ఆదితాళము.

అరుదైన యీమిటారి-మత్తచేకటారి ॥పల్లవి॥
ఎంచిచూడనాగవేణి-యంచదబ్జపాణి
మించుమించుబోణి-పంచబాణురాణి
అందమెల్లనించెమేన-నిందుమందయాన
ఎందునైనఁగాన-నీ-సుందరీసమాన ॥అరు॥

సావిత్రి—రాగము-సురటి ఆదితాళము.

ఆహా విపులదుఃఖముమీఁదనేనయ్యో
యెంకేటు తాళుదునో
ఊహింపగాననురక్తించినట్టియా
మోహనరూపునిఁజూడఁగా ॥పల్లవి॥
శుభవ్యాపములీల-శోభాయమానముగాఁగా
స్వాభావికంబయ్యెనయ్యారెయాబాళి
నాభాగ్యమెట్లున్నదో
విరాళినీఱఁగఁపేతని-పరాశ్రేషగతిలేక
కరాళకరముక్రూరునిమారుని
శరాసారమెట్టు తాళుదు. ౧

రాగము-జంఝాటి రూపకతాళము.

సావి— ధన్యనైతిఁగాలుభళీ-ధారుణీపావనుఁడా
మాన్యతేనా-పైనసీకు-మనసు-గల్గెనా ॥ధన్య॥ ౧
చిత్రా—మానుముసంకోచముఁకే-మానినీమణి
దీనుఁడనై నానుసమా-ధానము నెఱుఁగ ౨
సావి— ఏటికినీదీనములా-మాటలుమఁగా
పాటిగనీమదిఁగల-భంగిఁదెలుపుమా ॥ధన్య॥ ౩

చిత్రా— కామిని నాథుఁడానవమానకంఠముఁజెంద
ఏమని చెప్పుదునో-భామామణిరో ౪
సావి— ఇంతమహాసంతాపము-కేటికిఁగలిగె
అంతయునెఱిఁగింపఁగదే చిత్రముగాని ౫
చిత్రా— వల్లదుసీ-నెమ్మికి-బలమగు చింత
లలనామణి-శ్రీహరియే-కలవాఁడింక ౬

10 చిత్రా — రాగము-జంఝూటి ఆదితాళము.

చాలునే-ఇక-చాలునే-బాసలు
సారసాక్షి-చాలునే ॥పల్లవి॥
బలముగ-నెనరింత-యున్న నాకు ॥చాలునే॥ ౧
మనసున-గలుగదు-సంశయము ॥చాలునే॥ ౨
ఘనమతి-వనజాక్షి-మెచ్చినాఁడ ॥చాలునే॥ ౩

11 సావిత్రి—రాగము-బేహాగ్ రూపకతాళము.

తాళఁగలనా బాళియింతైన-భూపాలమౌళి
కేళిలీలలబాళిదేలఁగ-చాలదయచేసేలవే ॥పల్లవి॥
ప్రాణనాయక నన్ను నీవిటు మానిచనఁ బెనువంత చే
దీనురాలనైనా ప్రాణపతి నే-మానినీయుండెడుదానసే. ॥తాళ॥ ౧
భూరిభుజసుకుమార-తమి చెన్నొరసి నుఱ్ఱరియింపక
మారుశరములబారికోర్వఁగ దీరయింతటధీరనే ॥తాళ॥ ౨

12 చిత్రా — రాగము-తోడి అటతాళము.

పోయివచ్చెదమందగామిని-నాకు
పాలుపాక-సెలవిమ్మి-భామినీ ॥పల్లవి॥
ఎన్నవలదుసఖి-నన్ను మఱువకింక

నిన్ను మఱువఁజాలగా మునీ ॥పో॥ ౧
ఇభయానా యింతు-నభయ మొసఁగె యుంటు
శుభముగ ననుఁ-బోయిరమ్మనవే ॥పో॥ ౨
అన్న తనరి గాదె-చన్నుదలఁ గనీదు
కన్నుఁగవలనీరు నింపకే ॥పో॥ ౩

1౩ కుమారి—రాగము-కేదారగౌళ ఆదితాళము.

ఎందు లేని-చందముగా ఔరౌరా-పెద్దపులి
చెలువలగల పెద్దపులి-నీలమూతల పెద్దపులి-భళ-భళ-భళ
పెద్దపులి-అహాహాహాహా ॥పల్లవి॥
కాంచఁగాంచ మించుఁగదా. ॥ఔరౌరా॥ పెద్దపులి
ఎంతవానిలోఁ జేయుఁగా ॥ఔరౌరా॥ పెద్దపులి

14 సత్యవ—రాగము-నారాయణగౌళ-కేదారగౌళ మిశ్రరూపకతాళము.

సుందరాంగి-సావిత్రినీ-యెందుబోయిలేమ్మ నేఁడు ॥పల్లవి॥
డెందమున-కరుణలేక-మందయాన-నన్ను మాని
మందభాగ్యురాల నైతి-నెందుబోయి ॥సుంద॥ ౧
కానలోన-పెదపెద-కాననైతినమ్మ నిను
మానవతి-శార్దూలము-మానకనిన్ దినెనేము-
హీనబుద్ధి మానిపోతి ప్రాణమైన-బాయదయ్యె ॥సుంద॥

1౫ ద్యుమ—రాగము-ధన్యాసి రూపకతాళము.

ఓల్లను-నొల్లను-జీవ-మొల్ల సంకటములకొల్లయ్యె
హరిహరి ॥ఓల్లను॥ ॥పల్లవి॥
ఎక్కడ జీవన-మీవిధి గలిగిన-
అక్కటకక్కట శ్రీహరి ॥ఓల్లను॥ ౧
ఇట్టిదుష్కరితము-నెందైన వింటిమె
కట్టాదుఃఖము మీఁదెగా. ॥ఓల్లను॥ ౨

16 హనుమంత—రాగము ముఖారి ఝంపెతాళము.

హరిహరియెంత-యన్యాయమా యెంతయోగ్యా. ॥పల్లవి॥
ఈపాపమొం దైన-నేపారఁగంటిమో
అపరాధమేమొకోఁ గాపాడువారెవరు ॥హరి॥ ౧
చేతితోలి జన్మమున- తెలిసినటు రీతము
ఈరీతిగమమ్ము-నేలబాధింపదు ॥హరి॥ ౨

17 చిత్ర—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

ఎంతయుద్గినమో-సంతాపమునమో
ఎంతని నేమదిఁ జింతసేయుదు ॥హరి॥ ॥పల్లవి॥
పెల్లుకోపమున-నుల్ల ముపగిలె-
కల్లరిదైవమా-తల్లిదండ్రులఁజూడ. ॥ఎంత॥ ౧
అరివైరులను- రాజులు గెలువరే
ఈజగమునను- యోజకులుగునే. ॥ఎంత॥ ౨

18 అహ్య—రాగము బ్యాగు ఆదితాళము.

కాంతాయీచింత యనంతముగారే-నా-
స్వాంతము పంతాప మెంతని తాళుదు ॥పల్లవి॥
కాలానుకూలము చాలదు గాదే
యీలాగుమమ్మింతఁదూలింపనౌనా ॥కాంత॥ ౧
ఈదారి హోరము పోఁదోలి చాల
వాదములాడఁగఁగాదనరేము. ॥కాంత॥ ౨

19 నారద—శ్రీరాగము-ఆదితాళము.

హరినారాయణ మాధవ శౌరే-
మురనాథాదర చక్రము రారే. ॥హరి॥ ॥పల్లవి॥
వనమాలాధర వరమహనీయా-
ఘనకంధరసమ కాయము రారే ॥పల్లవి॥ ॥హరి॥ ౧

అమరార్థధృత బహువిధవేషా
సుమతల్పాయిత శేషమురారే ॥హరి॥ ౨
గరుడాంచితవాహ రమ్యతురంగా
శరిపాలితసారంగమురారే ॥హరి॥ ౩

20 వ్యాసు—రాగము బ్యాగ్-ఆదితాళము.

సుదినముగా దేచాల-భళియిది-సుదినముగా దేచాల. పల్లవి॥
కనుగొనిమనమిదా-యడవులలో పలుకబడిన బాధలన్ని తాసె కాసిని
సా. వ్యర్థముగా పాపవు జన్మము-సార్థకమాయెను చాలభళియిది॥సుది॥
ద్వి. ఎవసినమునదగు-వనదగలిసి-ఘన వేగమున గంటమాయిది ॥సుది॥

21 చిత్ర—రాగము బ్యాగ్-ఆదితాళము.

దైవముననెంత. వైరమో-నాపై ॥దై॥ ॥పల్లవి॥
అనుదినమునునీ-ఘనమగుదుఃఖ
మొనసినా-మనమున-మూనదాయె ॥దై॥ ॥పల్లవి॥
నిరతమునామది శరహతిబోలె
కరకర-కౌరయఁగా-గాయమాయె ॥దై॥ ౨
అవనిలో-నాపూర్వ-భవమున నేను
దవిలియే-యఘముల-చేసినానా ॥దై॥ ౨

22 సావిత్రి—రాగము-నాదనామక్రియ అటతాళము.

చాలబాధలొందినాను-శంకరగౌరీ-హా
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరగౌరీ
బైటఁజేరు-దారినిల్ల్-కానలోనేఁగానను-
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరగౌరీ ౧
రాతిరెల్ల కానలోనా శంకరగౌరీ
భీతిఁజెందినాను చాల-శంకరగౌరీ ౨
భోజనము దారినిల్ల్-కానలోనేఁగానను
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరగౌరీ ౩

23 అఠాణా—రాగము-ఇంగ్లీషునోటు.

కమలావర సమరాసుర-దమనాశయమంగళం
మమనోవర హిమశాదర-శుభదాయామంగళం ||పల్లవి||
హీరోపల-హారోజ్వల-ధీరాశయమంగళం
భూరిధరా,ధారసురాధీరాశుభమంగళం ||కను|| ౧
నీలమణీ-జాలఘృణీ శ్రీలాశుభమంగళం
వేణాంచిత-కేళీయుత-లీలాశయమంగళం ౨
మిహిరాంచిత-మహిమోన్నత-బహుకేళీమంగళం
కుహనాజన-గహనార్దన-దహనాశుభమంగళం ౩

24 సావిత్రి—రాగము-కదంబరి ఆదితాళము.

ఈతాపమున-కేమిసేయుదు. ||పల్లవి||
కాంతుఁడునన్నుట-బింటటఁబాయునే
ఎంతనితాళుదు-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౧
దామాదిదైవము-మాయలుచేయరే
పాయఁగఁజేసిన-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౨
పావనులెవ్వరుఁగావఁగఁజాలరే
జీవమిఁకేటికి-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౩

25 మాళవ—రాగము-గరుడధ్వని ఏకతాళము.

వెడలుడింకపోకత వెలయునాకారత
యడరభూరిసారత యలఘుధీరత ||పల్లవి||
నరకములను చేయమె కరఁగఁగాచాయమె
దురితనరులకాయమె దూలఁజేయమె ౧
అకరదెయజస్రము నందతమిస్రము.
కదఁగిఁపారదస్రము ఘస్రవస్రము.
చిత్రా—దూతలారనిరతము శ్రీచిదానందరతము
ఖ్యాతిమోదభరితము గనుఁడిదేరితము ౨

యమ— రాత్రిపొల్లరావుల రారెయాలేవుల
చిత్రగుప్తఘూవల నిలుపుత్రేవల
దూ॥— దండపాశసంయుతా ధర్మవైవస్వతా
దండముఖులభోనుతా ధర్మసమ్మతా

26 నారదుడు—రాగము-కురంజి రూపకతాళము.

వాసుదేవా నారాయణ దామోదరా హరే ॥పల్లవి॥
మహనీయనగర సదాశ్రితవాసా
శ్రీకాంతానంతవిలాసాహరిహరి ॥శ్రీవాసు॥
మునిజనానందదాయక శుభాకారా
వనమాలాంచితహారా హరిహరిహరా ॥వాసు॥ ౨
కలుషసంహారక గరుడశతాంగా
జలధరనీలశుభాంగా హరిహరి జలదశుభాంగావాసు ౩

27 యమ— రాగము-కమాచ్ రూపకతాళము.

నారదసంయమివా యీరీతిన్యాయమే
జగతిజనులసర్వపాప చయముతెక్కచేసి
తగినరీతిదండనంబు దగులఃజేయుమి ౧
ధారుణముగనిత్యధర్మ శాసనంబులమాని
వాసికరుణజూపనమ్ము దోసమొందదె ౨

28 నారదుడు—రాగము-పీలు ఆదితాళము.

వాణీనాయక వైభవదాయక
వరజగత్సృష్టివిధాయకా ॥వాణీ॥ ॥పల్లవి॥
తుంగవిలాసా మంగళవేషా
సంగతసద్గుణపోషణా ॥వాణీ॥ ౧

శ్రీమహాశివయా శ్రీమహేశయా
కామితఫలసంధాయకా ॥వాణి॥ ౨
పాపవిభంగా తాపసనంగా
దీపితహంసతురంగమా ॥వాణి॥

29 కరుణ—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

సరోరుహాసన విధాతనేనిను సన్నుతించి మ్రొక్కెదను ॥పల్లవి॥
నన్ను సృజింపఁగాఁ గారణమేమొ
నాకునానతియివ్వ చెన్నుమీఱ విన్నవింతు ౧
ఘనముగనిన్ను నేఁ గొనియాడఁగలనా
ననుపనిఁబంపుమిఁకేలా
మనమున నెనరుంచి ॥సరోరు॥

30 కరుణ—రాగము-సురటి రూపకతాళము.

శారదమనోబ్జ భృంగవారిజాసనా
దేవపాలవందన శ్రీవరాసందన పావసమమా
నీంద్రవంద్య పాదపంకజా ॥శారదా॥ ౧
లోకవినుతికెక్కెద నీకిదె మ్రొక్కెద
నాకునింక యాసతిమ్ము లోకనాయకా ॥శారదా॥ ౨

31 చిత్రా—రాగము-సురటి రూపకతాళము.

అహో యేమీయాశ్చర్యము ఊహాతీతము ॥శ్రీహరిహరి॥
మాసకమూఁడుదినంబులనుండియుఁ దానుపవాసముఁ జేసి
ఈనాఁడైననుఁ బారణసేయదు మానినీమణి ॥శ్రీహరిహరి॥ ౧
నేఁడేటికో మదిఁ గళవళమందెకుఁ గీడుజనించెడుభీతి
జూడం-జూడఁగాలోకమంతయుఁ-
బాడైనటు దోఁచె ॥శ్రీహరిహరి॥ ౨

భాసిల్లెడునీదినమణితొంతయు-మూసినట్లై ఖరిందోఁచెఁ
గాసంతైననుసత్తువగలుగదు-కానుదిలేచెను. ॥శ్రీహరి॥ ౩

32 చిత్రా—రాగము-కమాజ రూపకతాళము.

భామాయిటు తేలయెఁక-భామాయిటు తేలయకటా!
ఓతరుణీ-ఓకలికీ-ఓరమణీ ॥భా॥ ॥పల్లవి॥
ఇంచుకమదిదాళుకొనక సంచలించెదే-ఈగతి
సంచలించెదే-తరుణీ-ఎంచవుమా
నాంచలమా-చంచలమా ॥భామ॥ ౧
దీనగతినిబొందఁదగునే మానినీమణీ-ఈగతిమానినీమణీ
తరుణీ-లోనవగ-మానవుగా-కానవుగా ॥భా॥ ౨
ముదితనీకునేటికింత-విదితభీతియు-నింతటి-విదితభీతియు
తరుణి ఇదితగవా-మదినగవా-ఓమగువా ॥భా॥ ౩

33 సావిత్రి—రాగము-తోడి రూపకతాళము.

తాపమునేతాళఁజాల-రూపుమాపగా హాహా ॥పల్లవి॥
ఏరుపొందరిట్టిగతి-ఘోరదుఃఖమాత్మ నింక-
మీరఁజాల-నేమిసేతు-భూరిశోకమడరెనయ్యో ॥తా॥ ౧
సన్నుతించివేఁడికొందు-నిన్నునిందుధర్మరాజా
ఖిన్నురాలిఁదాళఁజాల-నన్నుఁగాపుమింక హాహా ౨

34 యముఁడు—రాగము-కాంభోజి అటతాళము.

బాలయిట్టిరీతి-దూలఁగ్రాలనీకు-
నీలవేణిముందు-బోలదింక రాఁగ ॥పల్లవి॥
ఇట్టిశోకమున-నేమిఫలమయ్యె
పట్టికాలగతి-యొల్లఁతప్పునింక ॥బాల॥ ౧

ఎంతదూరమనుచు-నీవువచ్చుదాన
వింకనీదుబుద్ధి-నెంచిపోవుమింక ౨

35 సావిత్రి—రాగము-నీలాంబరి రూపకతాళము.

కరుణాలవాల-వరధర్మపాల
విరహాంబుచాల-భరియింపఁజాల ॥పల్లవి॥
ఉపకారమైన-విపరీతమైన
తపియించుదానఁ-గృపమానవేనా. ॥కరుణ॥ ౧

36 సావిత్రి—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

చింతబాపస్సికు-నింత భారమూ ॥పల్లవి॥
మానవిదయచే-దీనులఁబ్రోచుట
భూనుతధర్మముకాదా-ఓశమన ॥చింత॥ ౧
ధరణిన్నెఱుఁగని-ధర్మములున్నవె
అరసికరుణఁగావవే-ఓశమన ॥చింత॥ ౨
అక్కరతోనా-మ్రొక్కులుగైకొని
చక్కనిదయఁజూడవె-ఓశమన ॥చింత॥ ౩

37 యముడు—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

ఆనందమాయెను-కలవాణి
ఘనవేణి-కల్యాణి ॥ఆనంద॥ ॥పల్లవి॥
వన్నెయువాసియు-సన్నుతికెక్కను
ఉన్నతితోనే-నిన్నుమెచ్చితి- నానంద ౧
కామినినీవచ-నామృతధారలు-
నామదికెక్కెను-భామమిగుల నానంద ౨

38 సావిత్రి—రాగము-హిందూస్తాని భైరవి రూపకతాళము.

పాపముగాదా-నా-పాపముగాదా
తాపముదీర్చియాపదలనుబాపఁగదారా ॥పాప॥ ॥పల్లవి॥

వేమరునా-కేలుమోడ్చి-వేఁడుచుండఁగా-
కామినిబల్ దీనయనుచు-కరుణయేలేదా ||నాపాప|| ౧
వేడివేడి కన్నీరు-వెడలుచుండఁగా-
వేఁడుచున్న నన్ను దయఁ-జూడఁగరాదా ||నాపాప|| ౨

39 యముఁడు — రాగము-శ్యాగు ఆదితాళము.

భామినిమహానందమాయెనే-పాతివ్రత్యమెంచగా ||పల్లవి||
ఆహా నిన్ను జూడ-నాశ్చర్యమాయెను
ఓహోకుమారి-నీ-మహాత్మ్యమి య్యెడ ||భామిని||
ఈసీదుశక్తికి-నానందమొందితి
మానసమున నో-మానవతీమణి ||భామిని|| ౧

40 సావిత్రి — రాగము-గౌళ రూపకతాళము.

ధన్యనైతిని-చాలుభళిరే-యమధర్మరాజా ||పల్లవి||
ఆయతభాసుని-ప్రాయవిలాసుని
ప్రేమనుగన్న-మాయఁడాయె-నన్ను-బాయఁడాయె
నేఁడుమాయమాయె-అట్టి-నాయకుఁడయనిచ్చితే ||ధన్య|| ౧
ఉన్నతిఁ బెంపుచు-సన్నుతియింపుచు
నిశ్చమతిచే-నన్ను మాని-చన్న వన్నెకాని
దయ-నెన్నఁబూనియిచ్చి-నన్నిందురక్షించితే. ||ధర్మ|| ౨

41 యముఁడు — రాగము-బేగడ ఆదితాళము.

తనుణికంటెనే-గురుతరంబుగాను-
పరమ ఘోరమైందు-నరకసంచయము ||పల్లవి||
కాలసూత్రమిది-ఘాతకంబుచేయు
చేలితమున్న వాఁడు-గూలునిందులోన ||తరుణి|| ౧
చిత్రకీటినసి-పత్రమంత్రుఁడీని-పుత్రినమున్నవాఁడు

పొరలిపూలునిండు ॥తరుణి॥ ౨

రౌరవంబుదీన-ఘోరజంతుహింస

కోరిచేయువారు-చేరిపోలువారు ॥తరుణి॥ ౩

42 శ్యామలేవి—రాగము-కమాజు రూపకతాళము.

కలుగునె నంతోషమింత ॥ఆహా॥ ॥పల్లవి॥

ఇలమీదనినువంటికులకాంతగంటిమె

లలనానీవాడిన-యలఘుమము లెల్ల

తలపోయనాశ్చర్యమాయె. ॥కలుగు॥ ౧

సావిత్రినిన్నందు-సేవించినజన్మ

పావనమయ్యెఁగాదె. ॥ఆహా ౨

43 చిత్రా—రాగము-హిందూస్తాని కాపి రూపకతాళము.

మానినీమణియెందుజనెనో-కానసీమ

మానవతినేఁబాయఁజేసితె-హీనదైవమా ॥పల్లవి॥

వనజలోచనబాలామణి-వానిఁజూనా-

వనితయింకనాజీవమేటికి-బాపనిగానా- ॥మాని॥ ౧

అక్కటకటయెందుబోయితె-హాయలివేణి-

చిక్కియడవిలోననెందు-చేరితొ రాణి ॥మాని॥ ౨

44 ద్యుమ—సానంద రాగము-తాళము.

ఎన్నఁడింకఁజూతుమో నిన్నుతనయుఁడా-హా

మామీదనీకుసీ-తామసమేటికి

ప్రేమ-లేమిచెల్లునే-హా-హా ౧

తెగవిడనాడిపో-వగసా నెకోడలా

వగ-పొగలించెగా-హా-హా ॥ఎన్న॥ ౨

45 సుమాలి— రాగము-తాళము.

తెలియనిమాయ-వలసెనుగా ॥పల్లవి॥

అంధునై కానన-మందున్నవాడు

ఇందుసతేరు-ఎందున్నవారో ॥తెలి॥ ౧
ఈపర్ణశాలలో-వేసారనున్న
భూపాలుఁడింత-లోపలలేడే. ॥తెలి॥ ౨

46 అశ్వ—మాళవి—రాగము-తాళము.

పాపమింతకలుగునే-పాపమింతకగ్గె
తాపములకునింకఁ-దాళఁగజాలము ॥పల్లవి॥
అల్లుఁడుపుత్రియుఁ-ఇల్లగామమ్మును.
నుల్లసిల్లజేయుట-కల్లలేమాకు ॥పాప॥

47 చిత్రా—రాగము-నాథనామక్రియ ఆటతాళము.

అకటాతరుణీ-ఇఁక నెందునినుఁజూతు
ఒకనాఁడునినుఁబాయ-సుకుమారిఘనవేణి ॥పల్లవి॥
సముదారహిమకర-విమలవదనకాంత
రమణీ-కమనీయమణీ-సుమపాణి ॥అకటా॥ ౧
కలికినిన్నడబాసి-బలుచింత నేఁదాళ
గలనా-లలనా-కలనైన-నెలనాగ ॥అకటా॥ ౨
చెలినినుబాఁసిన-బలుప్రాణములునాకుఁ
గలవే-చెలువేయలివేణి-కలవాణి ॥అకటా॥ ౩

48 అందరు—రాగము-తాళము.

అయ్యోయీశోకము-తాళుదుమే. ॥అయ్యయ్యో॥ ॥పల్లవి॥
ద్యుమ—రాకేందువదనా-చకోనిసివింక
రాకున్నమాగతి-యేమోగదా ౧
శాళ—ఈడేరవిన్నాక్క-నాఁడుచూడఁగలేదు
కోడలా!మాభాగ్యమింతేగదా ॥అయ్యో॥

సుమా—భూవలయమున-నీవిధికలుగునె-
దైవముమమ్మింత-తారించునే ॥అయ్యో॥
ఆశ్వ— హా-పుత్రినీముద్దు-రూపుచూడకయుండ-
పాపిదైవముమమ్ము వంచించెనె. ॥అయ్యో॥
మార— పుత్రినివిమలచారిత్రఁజూడకయుండి
చిత్రముప్రాణముపోవదుగా. ॥అయ్యో॥
చిత్రా—కాననమునన్ను-మానిపోవఁగనౌనె
హానారీనీవింత-తలపోయుమా

49 శారద—రాగము-తాళము.

గోవిందదామోదరా॥నారాయణ॥వనజాక్ష॥గో॥ ॥పల్లవి॥
వేదవినోదన-సాధుప్రసాదన-మాధవ
మధుసూదనా॥నారా॥వన॥గో॥ ౧
శ్రీమానాయక-కామితదాయక
ప్రేమానుసంధాయకా॥నారాయణ॥వన॥గో॥ ౨

50 రాగము బిలహరి రూపకతాళము.

ఆశ్వ— బాలరాగదవే నీలవేణిరో వెలయంగరాదె
లీలాయతము నీలాగున మెలామోఁజాలును ॥పల్లవి॥
సుమా—ముందునెన్నఁడు నెందుఁగానని చందమెంతయునిందుజేసెను
నుంకరినిను సందర్శించిన నెండదుపాపము ॥బాల॥
ద్యుమ—దీనులన్నము పూనికావఁగ గానవచ్చితె మానినీమణి
చానామదికి నానాగతుల నాసందమాయెను ॥బాల॥
సాన— కోడలానిను జూడకుండిన నెదుకాయము విడుచుంటిమి
చూడఁగలిగె పోయిదానిక్కొక రీడాలోకమున ॥బాల॥
చిత్రా—కామినీను బామగాఁగొనుటేమి భాగ్యపునోముఫలమొ
ఏమానితపు ప్రేమాయతిరొనా మానినీమణి ॥బాల॥

సాత— సారసాక్షిరో వీరసేనజగు వారుమాదిరి తెయ్యార జెందము
కోరిముదము నారీమణిరో వీరినిగలసి ॥బాలి॥
యాను—పావనాంచితధీవిచారను భానయూరికిఁబోవనెంచితి
నేవెవెదను వెవెగసెలవీవె మానవతి ॥బాల॥

61 అశ్వ—మాల—రాగము-త్యాగ రూపకతాళము.

బలువింతగాదె యిట్టిలీలయెందువింటిమె ॥పల్లవి॥
లీలయెందువింటిమె యీలీలయెందువింటిమె ॥పల్లవి॥
చాలసంతసంబుమా కీలలవెలయించునె
కీలలవెలయించునే ఈకాలుఁడుగరుణించునె ॥బలు॥ ౧
సంతసంబుఁబూనగా వింతలుగలిగించునె
వింతలుగలిగించునె ఈయంతకుడరుదెంచునె ॥బలు॥ ౨

62 కుమారి—రాగము-త్యాగ ఆదితాళము.

మాకునలక్ష్మియె నినుగొనియాడఁగా
లోకమునఁ బెందులేని వీఁక జేసితివి
ఈకరుణనతులమే యెందున్నను గాంచితిమె ॥మాకు॥
అతివమమ్మందరిని నతిశయముగను
బ్రతికించినదిసీ పతిభక్తియే కదా ॥మాకు॥ ౧
త్రిజగంబులనుసీ స్థిరయశమలరె
భువనసేతుదుమునిజముఁ బల్లిరో ॥మాకు॥ ౨

63 చిత్రా—రాగము-కురటి ఆదితాళము.

ఏమిపుణ్యముఁ జేసినానో నీవంటిసతి భార్యగాఁగ ॥పల్లవి॥
(మానినిరో మానవతి కామినిరో)
సన్నుతిమీరారిసంపన్నసభోనే నన్నురక్షించిన
పన్నగవేణీ ఉన్నతిగన్నరాణీ ॥ఏమి॥ ౧
జగములనెన్నఁడు మగనికిఁబ్రాణ మగసతిగ
తనిచ్చుమనువనుఁగాన పొగడఁదగదె చాన ॥ఏమి॥ ౨

64 సావిత్రి—రాగము-శ్యామ ఆదితాళము.

కొనియాడనేల నన్ను ఘనముగాఁ జేసిచాల ||పల్లవి||

అంతఁగాఁ బొగడఁగా నెంత యొనగఁనుగా

ఇంత పెద్దఁజేసితివిగ ||కొని|| ౧

మీ పాదచింతఁజేసి యేపారుదాని

నే పాటనాదువాసి ||కొని|| ౨

యమ—రాగము-కల్యాణి ఆదితాళము.

సెలవిమ్మా పరమపావనీ ||పల్లవి||

వాసిగని యోసీ పాతివ్రత్యము

నీసరిమెవ్వరునుండుటగా సతులెందును ||సెల|| ౧

నీ పతిఁగూడుక నిత్య ఐశ్వర్యము

నేపాటఁగనుమా సుగుణవతీ ||సెల|| ౨

మంగళము.

66 రాగము-బిలహరి ఆదితాళము.

మంగళము సదా లలితాంగా కులతిలక

కలితహారీ జయమంగళము

ధీరధరా భూరిగుణా శ్రీరఘుపా మదనగుణా

వనరుహాలో చనవాసవ మునిజనతా సనపతా

ఘన తాసుతవాహన పహారా మునిమానస

చర ఘనశరణా నారాచాపా సరసభు

శరణాముఖ సుగుణా మంగళము సదా

సామజవా లనశరణా ధామమహాంబుధిశయనా

భవానలశోష కనిధాన గమనశరా ధరత్రినయనా

ఫణవామకృష్ణకరపూరితా సనమేరునికర

సుగ్రహావమానందాతిపాలకా

రమ్యపదా జయమంగళము

—() సావిత్రీ చిత్రాశ్వనాటకము సమాప్తము. ()—

బళ్ళారి భుగశర్మ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది.